

Het inloophuis als plaats van zinervaring

Een onderzoek naar de zingevingsdimensie in de praktijk van inloophuizen.

www.pthu.nl

Maarten Noordzij & Thijs Tromp
Juni 2023

www.pthu.nl

Colofon

Het inloophuis als plaats van zinervaring

Een onderzoek naar de zingevingdimensie in de praktijk van inloophuizen.

In opdracht van Netwerk DAK.

Onderzoekers: Maarten Noordzij, MA en prof. dr. Thijs Tromp

Foto op de voorpagina © Netwerk DAK

Protestantse Theologische Universiteit

Amsterdam, juni 2023

Inhoud

Samenvatting.....	4
Woord vooraf	5
1. Inleiding.....	8
1.1. Het project ‘Zingeving in en rond het inloophuis’	8
1.2. Context	8
1.3. Financiering.....	9
2. Onderzoeksdesign.....	11
2.1. Probleemstelling	11
2.2. Vraagstelling.....	11
2.3. Onderzoeksopzet	11
2.4. Methoden	12
2.5. Datamanagement.....	12
2.6. Projectinrichting.....	13
3. Literatuurstudie	14
3.1. Zingeving.....	14
3.1.1. Zin in het leven – alledaagse zinervaring	14
3.1.2. Zin van het leven – existentiële zingeving	14
3.1.3. Levensvragen.....	15
3.1.4. Methodisch werken aan zingeving	16
3.1.5. Werkdefinitie zingeving	17
3.2. Existentiële zingeving in inloophuizen	18
3.3. De presentiebenadering.....	20
3.4. Conclusie.....	22
4. Praktijkonderzoek	23
4.1. Selectie van inloophuizen en respondenten	23
4.2. Dataverzameling	23
4.3. Analyse	24
5. Resultaten.....	26
5.1 Interviews	26
5.1.1. Bezoekers.....	26
5.1.2 Vrijwilligers.....	31
5.1.3. Coördinatoren	36
5.2 Observaties	42
5.2.1 Introductie	42

5.2.3. De bezoekers.....	42
5.2.4. De vrijwilligers.....	43
5.2.5. De coördinatoren.....	44
5.2.6. Alledaagse zinervaring.....	45
5.2.7. Existentiële zingeving.....	49
5.2.8. Methoden voor zingevingsondersteuning.....	53
5.2.9. Samenvatting.....	54
5.2.10. Reflectie.....	54
5.3. Klankbordgroepbijeenkomst.....	54
6. Conclusies.....	56
7. Reflectie.....	59
8. Bouwstenen.....	62
9. Referenties.....	63
Bijlagen.....	66
Bijlage 1: Vragenlijst bezoekers.....	67
Bijlage 2: Vragenlijst vrijwilligers.....	68
Bijlage 3: Vragenlijst coördinatoren.....	69
Bijlage 4: Codelijst bezoekers.....	70
Bijlage 5: Codelijst Vrijwilligers.....	72
Bijlage 6: Codelijst Coördinatoren.....	75

Samenvatting

Dit onderzoek gaat over de vraag naar wat er verschijnt als de praktijk van het inloophuis bekeken wordt vanuit het perspectief van 'zingeving'. Aanleiding voor het onderzoek is het vermoeden dat inloophuizen zich zouden kunnen onderscheiden en/of profileren met 'zingeving'.

In drie inloophuizen werden interviews afgenomen met bezoekers, vrijwilligers en coördinatoren. In dezelfde drie inloophuizen werden observaties verricht om de opbrengsten van de interviews te valideren en te verrijken. Voor de analyse werd gebruik gemaakt van een werkdefinitie van zingeving die onderscheid maakt tussen alledaagse zinervaring (waar ervaringen op een betekenisvolle wijze geïnterpreteerd kunnen worden in een samenhangend verband) en existentiële zingeving (activiteiten gericht op het zoeken naar betekenis als de 'normale' zinervaring is verstoord). Het onderzoek levert de volgende resultaten op. 1) Het inloophuis is eerst en vooral een plaats voor alledaagse zinervaring, die vorm krijgt in ontmoetingen, maaltijden, activiteiten en elkaar helpen. 2) De zinervaring is door en door relationeel. De woorden 'samen' en 'elkaar' zijn typerend voor de wijze waarop bezoekers, vrijwilligers en coördinatoren hun deelname aan de praktijk van het inloophuis beschrijven. 3) Het inloophuis biedt ruimte aan existentiële zingeving, middels intensieve gesprekken tussen bezoekers onderling of met vrijwilligers, in pastorale gesprekken tussen bezoekers en coördinator en in speciaal hiervoor ingerichte gespreksgroepen en in rituelen. Existentiële zingeving heeft soms een expliciet religieuze kleur. 4) Hoewel het inloophuis als een zingevingspraktijk kan worden getypeerd herkennen de deelnemers aan de praktijk zich niet in de term 'zingeving' en zullen die niet snel gebruiken om de eigenheid van hun praktijk te omschrijven. Het slot van het rapport bevat een aantal bouwstenen om de eigenheid van de praktijk van het inloophuis te omschrijven, zonder een beroep te doen om het woord zingeving. Deze bouwstenen, afgeleid uit de interviews en de observaties, vertonen overeenkomst met de kernwoorden en waarden uit de presentiebenadering.

Woord vooraf

Zingeving, kun je dat ook in ABN zeggen?

Eén van de mensen die vaak in de huiskamer van een inloophuis aanwezig was, keek de onderzoeker verbaasd aan. Zij werd gevraagd voor dit onderzoek naar zingeving en welke rol dit in het leven speelt. “Zingeving... Kun je dat iets makkelijker verwoorden? In ... ABN?” Dat is eigenlijk een heel logische reactie: zingeving is een onalledaagse term. Het is niet meteen een woord dat vaak gebruikt wordt tijdens het samen eten, koffiedrinken of in de taalles. Misschien is onderzoek naar de rol van zingeving in het werk van inloophuizen juist daarom zo boeiend.

Zingeving in het inloophuis

Hoe geeft men in het inloophuis aandacht aan zingeving? Zeker waar initiatieven christelijke wortels hebben of ontstaan zijn op initiatief van een aantal lokale geloofsgemeenschappen is het een vraag die regelmatig terugkomt. Een vraag waarbij coördinatoren, een bestuur of vrijwilligers zich ook ongemakkelijk over kunnen voelen. Wat wordt ermee bedoeld? Maar ook de meer knagende vraag die gepaard gaat met een gevoel van tekortschieten: doen we er eigenlijk wel genoeg aan in het inloophuis? Moeten we het niet meer over zingeving en geloof hebben om zo beter recht te doen aan de christelijke wortels? Vergelijkbare vragen kunnen samenwerkingspartners in het sociaal domein of vanuit lokale overheden stellen, maar dan met een meer argwanende blik. Hoe zit dat met die christelijke wortels van dat inloophuis? Wat doen ze daar precies mee?

De betekenis van zingeving bekeken vanuit de dagelijkse praktijk

In 2020 is door Netwerk DAK het initiatief genomen om een onderzoek naar de rol van zingeving in inloophuizen te laten uitvoeren. In samenwerking met de bijzondere leerstoel diaconaat van de Protestantse Theologische Universiteit (PThU) is een onderzoeksontwerp gemaakt dat zowel beschrijvend als verkennend is, gebruik maakt van interviews en daarnaast ook van observaties in een aantal inloophuizen. Het startpunt is de praktijk en de lessen die daar al doende geleerd zijn. Die insteek is belangrijk.

Een belangrijke doelstelling die Netwerk DAK met dit onderzoek voor ogen had, is om het aspect zingeving in beeld te brengen vanuit de eigenheid van het werk van de inloophuizen. Door de praktijk als uitgangspunt te nemen en van daaruit een reflectiekader te ontwikkelen kan het gesprek over de eigenheid van het werk verder gevoerd worden. Daarmee doen we recht aan de verscheidenheid en meervoudigheid van het werkveld en de praktijktheorieën die daar al ontwikkeld zijn en worden. Tegelijkertijd is de grote meerwaarde van dit onderzoek, dat het alle vanzelfsprekende manieren van spreken over zingeving, de vooroordelen die we erbij kunnen hebben of de vanzelfsprekende betekenis die we er impliciet zelf aan geven, even aan de kant zet. Dit onderzoek helpt om de betekenis van het begrip zingeving op te rekken. Door vanuit verschillende dimensies van zingeving te kijken en daarmee te herkennen op hoeveel verschillende manieren deze een rol kan spelen, kan er veel meer recht worden gedaan aan de verscheidenheid en rijkdom die in de praktijk wordt opgebouwd. Deze rijkdom is gevoed door het perspectief van bezoekers, vrijwilligers en coördinatoren te betrekken en te zien hoe deze ook regelmatig onderling van rol wisselen en daarmee betekenis geven aan het dagelijkse leven in het inloophuis. Juist de relationele meerwaarde van zingeving is een perspectief dat dit onderzoek biedt en dat het waard is om te blijven herkennen.

Meerwaarde voor het veld

Ook voor het bredere veld van zingeving, geestelijke verzorging en benaderingen die binnen het sociaal domein ontwikkeld worden, kan dit perspectief helpend zijn. Want het gewone en alledaagse van het werk maakt dat we het niet altijd herkennen en op waarde schatten. De praktijk van inloophuizen is vaak zo alledaags dat we er nauwelijks bij stil staan. Vaak is het alledaagse ook helemaal niet zo mooi. Er kan gedoe en geharrewar zijn, mensen worden ook, soms onbedoeld, gekwetst. Je buitengesloten voelen, racistische opmerkingen naar je hoofd krijgen, ruzie maken: inloophuizen zijn geen paradijselijke plekken. Maar daarom zijn het misschien juist wel interessante plekken. Want als dat zo is, wat doen we dan? Hoe zoeken we elkaar weer, proberen we recht te doen aan elkaar, wordt er opnieuw ruimte gezocht? Op zoveel plekken worden in het dagelijkse leven van het inloophuis lessen geleerd, wegen gezocht, nieuwe dingen geprobeerd. Daarvan leren staat centraal. En het is ook de bijdrage die we, door deze ervaringen te analyseren, kunnen hebben in het bredere veld. In de inloophuizen is 'zingeving' geen ideologisch kader dat uitlegt hoe het zou moeten zijn, maar een reflectief kader van hoe we recht doen aan wat is. De praktijkkennis van inloophuizen die traag en gestaag in de dagelijkse praktijk is opgebouwd kan een ander perspectief bieden en tegenwicht tegen de neiging van instrumentalisering die ook rond het begrip 'zingeving' op de loer ligt.

Onderzoek als begin

Dit onderzoek staat in een lange lijn van reflectie op de eigenheid en de kern van ons werk. Het helpt de kennisontwikkeling in ons netwerk versterken en het gesprek dat we voeren levend te houden. Tegelijkertijd zijn er ook vragen en thema's die in dit onderzoek aangestipt worden die verdere aandacht nodig hebben. We zien hoe waardevol het perspectief van deelnemers en bezoekers van inloophuizen is en hoe belangrijk het is dat we daar meer ruimte aan geven. Het is goed dat we ons meer bewust zijn van processen van uitsluiting en macht en steeds meer durven kijken en leren hoe die in ons werk spelen. En de vraag komt op naar de balans tussen afstand en nabijheid en naar de zelfzorg van met name coördinatoren die soms zo overvraagd worden. Het onderzoek dat hier voorligt, biedt daar interessante aanknopingspunten voor. Dat is mede te danken aan de grote inzet, betrokkenheid en niet aflatende nieuwsgierigheid van de onderzoekers, Thijs Tromp en Maarten Noordzij. Ook Helma Hurkens willen we van harte danken die dit onderzoek met een grote inzet op gang heeft getrokken en zoveel voorbereidend werk voor dit onderzoek verricht heeft.

Veerle Rooze, directeur Netwerk DAK

Utrecht, juni 2023

Dank

De onderzoekers zijn de bezoekers, vrijwilligers en coördinatoren van de drie inloophuizen erkentelijk voor hun bereidheid om een interview te geven. Wij bedanken ook de andere bezoekers en vrijwilligers die de onderzoeker welkom hebben geheten in hun midden. Dank gaat voorts uit naar Helma Hurkens, oud coördinator van Netwerk DAK, voor haar stimulerende bijdrage in het eerste uur, naar Dorien Keus voor haar bijdrage aan de analyse, Jasmijn Olk voor de taalkundige adviezen, Rijk Voorwinden voor de correctie en de directie en het bestuur van Netwerk DAK voor het vertrouwen. De verantwoordelijkheid voor de inhoud ligt volledig bij de onderzoekers.

1. Inleiding

Dit onderzoek maakt deel uit van het project 'Zingeving in en rond het inloophuis' van Netwerk DAK, een netwerk van 150 inloophuizen, buurt- en straatpastoraten. In deze lokale organisaties zijn meer dan 170 beroepskrachten werkzaam en participeren ruim 5.000 vrijwilligers. Zij ontmoeten jaarlijks meer dan 20.000 unieke bezoekers, vaak op wekelijkse basis en trekken met elkaar op.

1.1. Het project 'Zingeving in en rond het inloophuis'

Met het project 'Zingeving in en rond het inloophuis' wil Netwerk DAK bouwstenen verzamelen voor een visie op de praktijk van inloophuizen gezien vanuit zingeving. Deze bouwstenen worden door Netwerk DAK gebruikt voor een bredere visie op de maatschappelijke bijdrage van inloophuizen, zo mogelijk aangevuld met handreikingen, methoden en materialen. De bij Netwerk DAK aangesloten organisaties hebben in de afgelopen decennia een relationele benadering ontwikkeld, gekenmerkt door vertrouwen, langdurige trouw, respect en wederkerigheid. Aandacht voor wie mensen zijn en wat voor hen betekenisvol is, zit in de haarvaten van inloophuizen en andere initiatieven, zo is de veronderstelling.

Met een uitgewerkte visie op zingeving in het werk van inloophuizen, buurt- en straatpastoraat verwacht Netwerk DAK dat:

- 1) de bij hen aangesloten organisaties (nog) beter kunnen aansluiten bij de vragen van kwetsbare mensen in buurt, wijk en stad;
- 2) de aangesloten organisaties zich zullen herkennen in de geformuleerde benadering;
- 3) de eigen werkwijze erkend gaat worden door samenwerkingspartners;
- 4) de aangesloten organisaties met deze benadering nog beter kunnen samenwerken met organisaties voor zorg en welzijn;
- 5) dat het werk van de aangesloten organisaties mede op basis van de geformuleerde benadering (eenvoudiger) in aanmerking zal komen voor financiering door overheden.

Een van de aanleidingen voor dit onderzoek is de vraag hoe de bij Netwerk DAK aangesloten inloophuizen bij overheden en verzekeraars hun maatschappelijke meerwaarde blijvend onder de aandacht kunnen brengen en daar (ook financiële) erkenning voor krijgen? In dat verband speelde het toekennen van een subsidie voor geestelijke verzorging voor cliënten in de thuissituatie door het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport in 2019 ook een rol (VWS, 2019). Voor deze subsidie komen formeel alleen geregistreerde geestelijk verzorgers in aanmerking, terwijl materieel gezien de beroepskrachten van het buurt- en straatpastoraat en de inloophuizen al decennia lang het bedoelde werk verrichten (zie hierover meer in paragraaf 1.4.). Een tweede aanleiding vormt de veronderstelling dat zingevingsondersteuning deel uitmaakt van de werkwijze van sociaal werkers, maar dat zij daar onvoldoende aan toekomen (Netwerk DAK, 2020, pp. 2-3). De bij Netwerk DAK aangesloten organisaties kunnen in de samenwerking met sociaal werkers op dit domein aanvullend een kwalitatieve aanvulling bieden, zo is de veronderstelling van Netwerk DAK.

1.2. Context

Inloophuizen maken deel uit van een veelkleurige groep laagdrempelige wijk- en buurtgerichte ontmoetingsplekken in Nederland. Zij staan in een lange traditie van buurthuizen, volkshuizen, wijkhuizen, club- en buurthuiswerk (Lans, 2007). Van oudsher waren dit vrijwilligersinitiatieven beheerd door particuliere stichtingen. Vanaf de jaren tachtig van de vorige eeuw wordt ook de overheid een belangrijke financier van deze ontmoetingsplekken. Zij krijgen daarmee een plaats in

het reguliere welzijnswerk, waar ook professionele zorgverleners werkzaam zijn. In een deel van deze ontmoetingsplekken blijft er sprake van een hybride structuur: particuliere stichtingen beheren deze plaatsen en krijgen daarvoor subsidie van kerken, fondsen en lokale overheden (Avest, 2015, p. 13). In het tweede decennium van de 21ste eeuw zijn veel buurthuizen en inloophuizen verdwenen als gevolg van bezuinigingen in het sociaal domein. De overheid wilde het initiatief weer terugleggen in de samenleving en liever 'investeren in activiteiten dan in stenen' (Specht & Zwaard, 2013). Veel van het werk is de laatste jaren overgeheveld naar multifunctionele accommodaties, zoals gezondheidscentra of bibliotheken. Een deel van de wijk- en buurthuizen, waar inloophuizen deel van uitmaken, is echter blijven bestaan en er zijn bovendien nieuwe initiatieven opgericht, bijvoorbeeld de 'Bij Bosshardt'-huiskamers van het Leger des Heils.

De inloophuizen die bij Netwerk DAK zijn aangesloten, fungeren als laagdrempelige ontmoetings- en hulpverleningsplekken voor kwetsbare mensen in onze samenleving. Inloophuizen bieden een plek voor mensen in een kwetsbare situatie. De overtuiging dat ieder mens waardevol is en recht heeft op een menswaardig bestaan is leidend voor het werk.

Bovendien slaan ze een brug tussen formele en informele hulpverlening. (Davelaar et al., 2017, p. 11). De inloophuizen willen dienend aanwezig zijn in de samenleving, trouw naast mensen in een kwetsbare situatie staan en doen moeite om zonder oordelen en zonder vooropgestelde doelen, aanwezig te zijn in hun leefwereld. 'Ieder mens telt' is het uitgangspunt van de inloophuizen. Nabijheid, aandacht en wederkerigheid zijn de sleutelwoorden (Davelaar et al., 2017, p. 40).

Vrijwillige inzet en zelforganisatie vormen de fundamenten van deze laagdrempelige inloopinitiatieven. De meeste organisaties kennen één of twee beroepskrachten. Een kleiner deel werkt zonder betaalde kracht. Het grootste deel van de organisaties is er in de afgelopen drie jaar in geslaagd om het aantal beroepskrachten en vrijwilligers op peil te houden of (licht) uit te breiden (Davelaar et al., 2017, p. 12).

Het grootste deel van de ca. 150 bij Netwerk DAK aangesloten inloophuizen, buurt- en straatpastoraten komt voort uit kerkelijke initiatieven. Er zijn daarnaast ook andere laagdrempelige inloophuizen in Nederland, "maar deze zijn meestal nauw, en soms exclusief, verbonden aan een geloofsgemeenschap en vaak gericht op noden in de eigen gemeenschap. Dat geldt bijvoorbeeld voor veel vergelijkbare activiteiten van internationale en migrantenkerken, en voor moskeeën. Er zijn ook verschillende inloopactiviteiten vanuit ggz- en zorginstellingen in wijken en buurten en nieuwe door buurtbewoners zelf beheerde wijkaccommodaties die enige verwantschap vertonen met die van de DAK-organisaties." (Davelaar et al., 2017, pp. 10-11).

De presentiebenadering is in de meeste inloophuizen de belangrijkste leidraad voor de aanpak en de werkwijze, hoewel Davelaar en collega's constateren dat er geen eenduidigheid is over wat deze presentiebenadering precies inhoudt (*Dak bij de tijd. Een handleiding voor bestuurders en medewerkers van inloophuizen, buurt- en straatpastoraat.*, 2020, p. 3; Davelaar et al., 2017, pp. 41, 68). Globaal kan gesteld worden dat onder de presentiebenadering wordt verstaan: de open en onbaatzuchtige aandacht voor de andere mens, waardoor ruimte ontstaat voor wie die ander is, wat er voor haar of hem toe doet, ook al zijn dat kwesties die niet kunnen worden opgelost (zie hierover meer in paragraaf 3.1.).

1.3. Financiering

De inloophuizen bekostigen hun activiteiten met financiële bijdragen van kerken (diaconieën) en/of diaconale fondsen, aangevuld met subsidies van fondsen en overheden. Kleine inloopinitiatieven kunnen, in lijn met hun relatief bescheiden doelen, vaak goed uit de voeten met de financiële bijdragen van de lokale kerken. De grotere organisaties zijn aangewezen op aanvullende financiering van fondsen en van de lokale overheid (Davelaar et al., 2017, p. 12). De vraag naar voldoende

financiële middelen voor de toekomst staat intussen op de agenda van de meeste besturen van de inloophuizen. Inloophuizen moeten zich de komende jaren bezinnen op het verwerven van nieuwe bronnen van financiering. De inkomsten van kerken, fondsen en overheid staan onder druk. Er wordt gedacht aan werving van donateurs, crowdfunding, sponsoring door het bedrijfsleven of cofinanciering door zorgorganisaties met wie samenwerking kan worden gezocht. Volgens Netwerk DAK is het voor die werving van belang dat de inloophuizen hun eigenheid goed voor het voetlicht weten te brengen. Die eigenheid is mogelijk gelegen “in de specifieke aandacht die in inloophuizen aan zingevings- en levensvragen gegeven wordt (als een effectieve manier om verergering van problemen te voorkomen en persoonlijk en maatschappelijk herstel te bevorderen).” (Davelaar et al., 2017, p. 15).

In verband met financiering is voorts geopperd dat ook buurt- en straatpastores, waarvan een aantal is verbonden aan inloophuizen, een beroep zouden kunnen doen op de recent ingestelde subsidieregeling voor geestelijke verzorging thuis (VWS, 2019). Doel van die regeling is om mensen ouder dan 50 jaar hulp te bieden bij levensvragen, waaronder eenzaamheid. De subsidiegelden zijn toegekend aan de Netwerken Palliatieve Zorg en de uitvoering van de regeling is in handen van de Centra voor Levensvragen. Deze subsidie is (vooralsnog) alleen beschikbaar voor geestelijk verzorgers die in het beroepsregister van de SKGV staan geregistreerd. De veronderstelling is dat het voor lokale overheden een stimulans kan zijn om inloophuizen te subsidiëren indien aangetoond kan worden dat de (vaak theologisch geschoolde) professionals in de inloophuizen een wezenlijke bijdrage leveren aan het bevorderen van zingeving en het terugdringen van eenzaamheid. Mogelijk dat zij hun expertise ook met eerstelijns-geestelijk verzorgers kunnen delen.

2. Onderzoeksdesign

2.1. Probleemstelling

De veronderstelling van het onderzoek is, zoals gezegd, dat een beschrijving van het werk in inloophuizen gezien vanuit zingeving voor overheden, kerken en financiers een belangrijk motief is om het werk van inloophuizen te steunen of om mensen naar inloophuizen te verwijzen. Een dergelijke beschrijving kan bovendien bijdragen aan de zichtbaarheid van het werk, aan de samenwerking met andere organisaties en aan de verantwoording van het werk aan besturen en subsidiënten.

Netwerk DAK constateert dat medewerkers en besturen van inloophuizen, ondanks hun zelfbewustheid van de unieke waarde en de eigenheid van het werk, niet goed onder woorden brengen wat die eigenheid behelst (Davelaar et al., 2017, p. 68). Als het gaat om wat het werk bijdraagt aan zingeving, is dat zo mogelijk nog lastiger.

2.2. Vraagstelling

Hoofdvraag:

Wat verschijnt in de praktijk van het inloophuis als deze bekeken wordt vanuit het perspectief van 'zingeving'?

Deelvragen:

- 1) Wat ervaren de deelnemers aan de praktijk van inloophuizen als zingevend voor hen zelf en voor andere bezoekers, vrijwilligers en professionals?
- 2) Welke activiteiten en methoden worden expliciet ingezet om zingeving van bezoekers en vrijwilligers te ondersteunen?
- 3) Welke bouwstenen levert dat op voor een visie op zingevingsondersteuning in inloophuizen?

2.3. Onderzoekopzet

Het onderzoek heeft drie onderdelen.

- 1) Een **literatuurstudie** waarin relevante concepten en opvattingen van zingeving in kaart worden gebracht, toegespitst op het werk van de inloophuizen die zijn aangesloten bij Netwerk DAK. De opbrengsten van de literatuurstudie worden gebruikt om een werkdefinitie van zingeving te formuleren die als lens bij het praktijkonderzoek gebruikt kan worden. Deze werkdefinitie zal ook gebruikt worden om de opbrengsten van het praktijkonderzoek te ordenen.
- 2) Het tweede deel betreft het **praktijkonderzoek** naar zingeving in drie inloophuizen, die representatief zijn voor het netwerk. Op iedere locatie wordt een interview gehouden met een bezoeker, met een vrijwilliger en met de coördinator. Daarnaast worden er op elke locatie drie observaties uitgevoerd op tijdstippen die representatief zijn voor het inloophuis. Met observaties wordt de informatie uit de interviews vanuit de context gevalideerd en verrijkt. De interviews en observaties worden thematisch gecodeerd en van conclusie en reflecties voorzien.
- 3) In het derde deel worden de opbrengsten voorgelegd aan een **klankbordgroep** van coördinatoren, vrijwilligers en andere deskundigen. Hun commentaar is verwerkt in de aanbevelingen.

2.4. Methoden

2.4.1. Literatuuronderzoek

Het doel van het literatuuronderzoek is om a) de achtergrond van de probleemstelling te schetsen en b) tot een onderbouwde werkdefinitie van zingeving te komen die geschikt is voor het praktijkonderzoek. Voorts is ook geschetst hoe zingeving een rol speelt in de praktijk van de bij Netwerk DAK aangesloten organisaties (inloophuizen, buurt- en straatpastoraat). Specifiek is daarbij gekeken naar de relatie tussen zingeving en de presentiebenadering. Voor de selectie van literatuur is gebruik gemaakt van een voorstudie van Netwerk DAK, aangevuld met eigen onderzoek. Het overzicht van de literatuur is niet uitputtend, maar pragmatisch ingestoken.

2.4.2. Praktijkonderzoek

Om een beeld van de inloophuizen als zingevingspraktijk te verkrijgen zijn in drie inloophuizen interviews gehouden en observaties uitgevoerd.

Interviews

Omdat een inloophuis een praktijk is waar diverse groepen mensen aan deelnemen, hebben we per inloophuis zowel een bezoeker, een vrijwilliger als een beroepskracht gevraagd om een interview te geven, zodat ieder perspectief vertegenwoordigd was. De opzet van de interviews is semigestructureerd, om de focus op zingeving te houden en tegelijkertijd de respondenten voldoende ruimte te geven voor hun eigen zienswijze (Baarda et al., 2021, p. 172). Uit het vooronderzoek bleek dat het woord zingeving als zodanig weinig herkenning oproept bij bezoekers en vrijwilligers, daarom hebben we voor het uitvragen van de alledaagse zinervaring gekozen voor meer omschrijvende vragen over wat mensen doen in het inloophuis, wat het inloophuis voor hen betekent en wat ze zouden missen als ze er niet meer zouden komen (zie voor het interviewschema bijlagen 1-3). Meer informatie over de selectieprocedure en werving van respondenten is te vinden in paragraaf 4.1.

Observaties

Aanvullend zijn observaties uitgevoerd. Vanwege de beperkt beschikbare onderzoekstijd was participerende observatie geen optie. Daarom is gekozen voor niet gestructureerde, non-participatieve observatie (Baarda et al., 2021, p. 212). In overleg met de coördinatoren van de inloophuizen zijn drie representatieve dagdelen gekozen om de observaties uit te voeren. Meer informatie over de selectieprocedure van de observatiemomenten is te vinden in paragraaf 4.2.

Klankbordgroep

De opbrengsten van het onderzoek zijn in concept voorgelegd aan een klankbordgroep, bestaande uit deelnemers aan het onderzoek aangevuld met enkele experts uit het veld. De feedback van de klankbordgroep is verwerkt in de reflectie op de resultaten.

2.5. Datamanagement

Informed consent. Voorafgaand aan het interview ontvingen de respondenten uitleg over de bedoeling van het interview en over hoe hun privacy gewaarborgd zou worden. De respondenten verleenden mondeling en schriftelijk toestemming om de gegevens te gebruiken.

Opslag van de data. De interviews zijn opgenomen en vervolgens getranscribeerd. De audiofiles zijn van het opnameapparaat gewist en samen met de transcripties opgeslagen, conform het

datamanagement protocol van de Protestantse Theologische Universiteit (PThU). De transcripties zijn alleen gedeeld met de respectievelijke respondent en met de onderzoekers.

Privacy. In de weergave van de resultaten zijn de locaties en de betrokken personen geanonimiseerd om te voorkomen dat de informatie herleid kan worden tot specifieke personen.

2.6. Projectinrichting

Projectleider: de coördinator van Netwerk DAK, Helma Hurkens, was tot haar vertrek in september 2022 verantwoordelijk voor de planning. Zij verzorgde bovendien een deel van het literatuuronderzoek.

Onderzoeker: Maarten Noordzij MSc, junior onderzoeker aan de PThU, verrichte het literatuuronderzoek en het praktijkonderzoek.

Assistentie: Dorien Keus, student-assistent aan de PThU, verzorgde de transcripties en de tweede codering.

Supervisie: prof. dr. Thijs Tromp, bijzonder hoogleraar Diaconaat aan de PThU, begeleidde het onderzoek en verzorgde de eindredactie.

Deelnemers: We beschouwen alle betrokkenen bij de inloophuizen als deelnemers aan de praktijk. We brengen terminologisch onderscheid aan tussen bezoekers, vrijwilligers en coördinatoren om de diverse perspectieven te markeren. Daarbij moet aangetekend worden dat bezoekers in inloophuizen soms vrijwilliger worden of andersom. De scheidslijnen zijn dus minder strak dan de terminologie doet vermoeden. De coördinatoren van de inloophuizen hebben zorg gedragen voor de werving van de respondenten in het inloophuis.

3. Literatuurstudie

3.1. Zingeving

Om de praktijk van het inloophuis met de bril van zingeving te bekijken is een scherpe werkdefinitie van zingeving nodig.

3.1.1. Zin in het leven – alledaagse zinervaring

Zingeving is een gelaagd begrip. Het omvat zowel de ervaring van zin als de activiteiten die mensen ondernemen om deze zinervaring in stand te houden of te herstellen. Zinervaring betreft de persoonlijke verhouding van mensen tot de wereld om hen heen. Het eigen leven wordt als betekenisvol ervaren binnen een breder kader van overtuigingen over wat het leven zinvol maakt of juist niet. De term zinervaring verwijst dus naar de *zin in het leven*. Zinvol is in dat verband dat het leven ervaren wordt als samenhangend, doelgericht, waardevol en relaties met andere mensen, met werkzaamheden, activiteiten, met dieren en de natuurlijke omgeving wordt als welwillend en bevredigend ervaren. Mensen die hun leven als betekenisvol ervaren hebben een positieve zelfwaardering, hun competenties, gevoelens, ambities en motivaties passen bij het leven dat ze leiden (vgl. voor deze opvatting de definitie van Alma & Smaling, 2010, p. 23). Mensen ervaren zin niet alleen op cognitief niveau, maar ook en misschien wel eerst en vooral op lichamelijk niveau (zintuiglijk en emotioneel). Het niveau van de zintuigen vormt de basis van de zinervaring. Om het huiselijk te zeggen: mensen zitten lekker in hun vel, of juist niet. Om het deftiger uit te drukken: de ‘gewone’ zinervaring is belichaamd in het alledaagse bestaan van mensen. Lang niet iedereen is zich bewust van de aard en de voorwaarden van deze zinervaring. De vanzelfsprekendheid van de alledaagse zinervaring wordt mensen vaak duidelijk op het moment dat er een verstoring of onderbreking plaats vindt. Dat kan gebeuren wanneer mensen door een crisis worden geraakt: het verlies van een dierbare, verlies van werk, ziekte, vormen van uitsluiting, aantasting van bestaanszekerheid of morele spanningen. Als mensen zo’n schok of onderbreking meemaken – deskundigen spreken dan over een breukervaring of contrastervaring – kan de ‘gewone’ zinervaring onder druk komen te staan. “Wat deze [breuk]ervaringen gemeenschappelijk hebben is dat zij de alledaagse manier van zijn en handelen doorbreken en dat er een zekere openheid ontstaat voor verandering, voor transformatie, die tevens kwetsbaar maakt en bang” (Jacobs, 2020, p. 32). Niet altijd is de verstoring van de ‘normale’ alledaagse zinervaring aanwijsbaar. Het kan zijn dat het leven plots niet meer loopt als vanzelf, dat verveling of eenzaamheid toeslaan of dat het leven ineens niet meer smaakt als voorheen.

3.1.2. Zin van het leven – existentiële zingeving

Naast de brede opvatting van alledaagse zinervaring speelt een smallere opvatting van zingeving een rol. Die gaat over de relatie van mensen tot het hogere, tot het transcendente of tot de ultieme zin van het leven (Mulder & Snoek, 2012, p. 33). Dikwijls wordt dit aangeduid met de term existentiële zingeving. Het gaat dan over vragen als waarom het kwaad goede mensen treft, of er een rechtvaardige orde bestaat, of er een diepere bedoeling is met ons leven, wat een menswaardig bestaan is, wat goed handelen is, welke plaats mensen innemen ten opzichte van dieren en planten en cetera. Religies, spirituele tradities en niet-religieuze levensbeschouwingen bieden kaders aan waarbinnen mensen antwoord zoeken (en soms ook vinden) op de grote vragen van het leven. Sommige van die levensbeschouwelijke kaders hebben een institutionele inbedding en worden in

geloofsgemeenschappen gevierd, onderwezen, beleefd en in de praktijk gebracht (bijvoorbeeld in kerken of moskeeën). Andere levensbeschouwelijke kaders, zoals bepaalde vormen van aan oosterse religies ontleende spiritualiteit zijn meer individueel van aard. Het gaat in deze smallere opvatting om de *zin van het leven* (vgl. Tromp, 2011, pp. 34-36). Lang niet alle mensen hangen één bepaalde welomlijnde levensbeschouwelijke, religieuze of spirituele visie aan. Vaak huldigen mensen impliciete vooronderstellingen daaromtrent. Overigens kan ook de overtuiging dat het leven zinloos is en van toeval aan elkaar hangt opgevat worden als een levensbeschouwing. Mensen die geloven dat het bestaan geen ultieme zin heeft onderhouden doorgaans een betekenisvol bestaan. Andersom komt het ook voor dat mensen een sterk omlijnde levensvisie koesteren, maar het leven zelf als weinig zinnig ervaren.

3.1.3. Levensvragen

Met levensvragen of existentiële vragen bedoelen we situaties waarin mensen expliciet worstelen met de vraag naar de zin van het leven. Doorgaans begint dat met een verstoring van de alledaagse zinervaring. De basisveronderstellingen over samenhang en doel in het leven, een positieve zelfwaardering en de welwillendheid van de wereld om hen heen is onder druk komen te staan (zie voor deze onderscheidingen Janoff-Bulman, 1992). Ontwrichte zinervaring kan zich uiten in gebrek aan levenslust, piekeren over levensvragen, maar ook psychische of lichamelijke klachten of in zelfdestructief gedrag of agressie.

Gesprekken, verhalen vertellen en meedoen aan rituelen kunnen helpen om weer grip of perspectief te krijgen. Mensen ‘werken dan aan hun zingeving’, zoals dat heet. Het actieve element (‘werken aan’) zou kunnen suggereren dat zin en zinervaring maakbaar zijn. Dat is slechts ten dele het geval. Hoe mensen van een onderbroken zinervaring precies weer terug geraken in een leven dat als zinvol ervaren wordt, onttrekt zich voor een belangrijk deel aan de waarneming.

De ondersteuning bij levensvragen is van oudsher het terrein van pastores, geestelijk begeleiders of van geestelijk verzorgers. Maar ook andere professionals zoals psychotherapeuten, psychiaters, psychologen, sociaal werkers, verpleegkundigen en praktijkondersteuners van huisartsen zien het in toenemende mate als onderdeel van hun professie om zingevingsondersteuning te bieden. Zingeving is allang niet meer het terrein van geestelijk verzorgers alleen, maar wel hun expertise, stelt Gaby Jacobs, hoogleraar Geestelijke Verzorging aan de Universiteit voor Humanistiek. “Wat opvalt in de discussies rondom de aard en toekomst van de geestelijke verzorging is dat levensbeschouwing naar de achtergrond lijkt te verdwijnen maar dat zingeving als dimensie waar de geestelijke verzorging zich op richt, buiten kijf staat. Geestelijk verzorgers hebben in de afgelopen decennia getracht hun positie te versterken op deze dimensie, ten overstaan van andere professies die zich ook op zingeving richten en managers die van hen vragen hun werk te verantwoorden. Het siert de geestelijke verzorging dat zij niet het alleenrecht op zingeving heeft geclaimd en dat zal ook in deze tijdgeest waar alom aandacht is voor zingeving in de zorg en het maatschappelijke leven, geen geschikte strategie zijn. Maar de geestelijke verzorging is wel specialist in zingeving, specifiek in existentiële zingeving, een specialisme dat hard nodig is, want existentiële zingeving is een complex contextueel proces” (Jacobs, 2020, p. 18). De vraag is natuurlijk of de coördinatoren, buurtpastores en straatpastores, die zich doorgaans geen geestelijk verzorgers noemen, ook tot deze experts gerekend kunnen worden.

Het domein van zingeving wordt ten slotte vaak onderverdeeld in diverse deelgebieden, onderscheiden naar zingevingbehoefte of naar bronnen voor zingeving. Ronnie Janoff-Bulman (1992) onderscheidt bijvoorbeeld a) het gevoel dat er een betekenisvolle orde bestaat in het leven, b) een positieve zelfwaardering en c) de ervaring van welwillendheid van de omringende wereld. Roy Baumeister (1991) maakt onderscheid tussen de behoefte aan a) een doel, b) richtinggevende

waarden, c) controle en d) eigenwaarde. Peter Derkx (2011) brengt daar een verdere verfijning in aan. Hij onderscheidt tussen een behoefte aan a) doelgerichtheid ('ik heb een waardevol doel in de toekomst waar ik voor kan leven'), b) morele rechtvaardiging ('ik zie mijn eigen handelen als goed'), c) eigenwaarde ('ik ben een waardevol en goed mens en krijg daar erkenning voor'), d) competenties ('ik heb invloed op mijn leven en de wereld om mij heen'), e) begrijpelijkheid ('ik ervaar het leven en de wereld als betekenisvol en samenhangend'), f) verbondenheid ('ik hoor ergens bij en heb goede contacten met anderen') en g) transcendentie ('ik maak deel uit van iets groters dan mijzelf'). Dominique Debats (2000) maakt voor zingeving een onderscheiding tussen: a) het hebben van relaties (familie, geliefden, vrienden), b) het hebben van werk (betaald en vrijwilligerswerk), c) persoonlijke welbevinden (genot, plezier, gezondheid), d) zelfverwerkelijking (doelen hebben in het leven en die kunnen realiseren), e) van betekenis zijn voor anderen, f) (geloofs)overtuigingen, g) bezit en materialiteit (een woning, spullen, consumeren). Debats toont aan dat relaties met betekenisvolle anderen voor de meeste mensen de belangrijkste bron van zin is. Het belang van de relationele component wordt in tal van onderzoeken naar zingeving bevestigd (Coumans & Muiswinkel, 2022; zie bijvoorbeeld Hupkens, 2021; Leijssen, 2004; Reker & Wong, 2012; Steger, 2012; Steger et al., 2018; Stillman et al., 2009; Wong & Fry, 1998). In het domein 'relaties' lijkt het de ervaring 'ergens bij horen' (*a sense of belonging*) van specifieke invloed te zijn op de kwaliteit van de zinervaring (Lambert et al., 2013; Stillman et al., 2009).

3.1.4. Methodisch werken aan zingeving

De termen zinervaring en zingeving worden in het alledaagse taalgebruik niet scherp van elkaar onderscheiden en als synoniemen gebruikt. Ook zorgprofessionals en onderzoekers naar de zindimensie in de zorg gebruiken beide termen door elkaar. Ze zeggen cliënten te willen ondersteunen bij hun zingeving. Daarmee bedoelen ze enerzijds dat ze het zinvolle bestaan van de cliënt willen erkennen en aan willen sluiten bij wat voor de cliënt van betekenis is. Anderzijds helpen ze cliënten met levensvragen, wat ze vaak 'de vraag achter de vraag' noemen. Daarmee bedoelen ze dat er achter een praktische hulpvraag een existentiële vraag kan schuilgaan. Iemand die hulp vraagt vanwege problematische schulden, kampt mogelijk met een verslaving en mogelijk hangt die weer samen met het ontbreken van een doel om voor te leven.

Ondanks het feit 'zingeving' als technische term ook gebruikt wordt voor zinervaring, is het toch zinnig om beide te onderscheiden. Wanneer zingeving als een onderdeel van menselijke gezondheid wordt beschouwd, zoals bijvoorbeeld in het model van positieve gezondheid van Machteld Huber (2011), kan licht over het hoofd gezien worden dat zin en betekenis altijd verweven zijn met de lichamelijke sensaties, het al of niet ingebed zijn in sociale relaties of met materiële omstandigheden. Zin is onzes inziens veeleer de integrerende dimensie van andere gezondheidsgebieden, dan een apart onderdeel ervan. 'Werken aan iemands zingeving' kan onbedoeld geïsoleerd worden van relaties, werk, vakanties, geld, eten, een veilige plaats, hobby's). Zin is altijd belichaamd. Zingeving beschouwen als aspect van gezondheid kan er ook toe leiden dat het onnodig abstract, filosofisch of ongrijpbaar wordt (alsof het alleen gaat over 'de Grote Vragen des Levens'. Beter is het om in plaats van een gezondheidsgebied te spreken over de zin-dimensie of de existentiële dimensie van mens-zijn.

Vanwege deze verwevenheid maakt aandacht voor de existentiële dimensie van de hulpvraag deel uit van een integrale benadering in zorg- en hulpverlening. Het hoort bij de verantwoordelijkheid van sociaal werkers, verpleegkundigen en psychologen, getuige de diverse beroepsprofielen (zie *Beroepscompetentieprofiel voor de sociaal werker Welzijn en Maatschappelijke Dienstverlening.*, 2018; *Beroepsprofiel HBO-opgeleide verpleegkundige.*, 2016; vgl. Kluft et al.,

2011). Geestelijk verzorgers en pastores beschouwen de aandacht voor levensvragen en de existentiële dimensie tot de kern van hun werk, maar zij zijn is dus Geestelijk verzorgers zijn 'hoogstens' expert op dit terrein (Jacobs, 2020).

Zorgprofessionals maken gebruik van diverse technieken, vaardigheden en methoden om aan zingevingsondersteuning invulling te geven. Naast algemene vaardigheden als luisteren, doorvragen en begrip tonen, zijn er bijvoorbeeld narratieve methoden (gericht op het vertellen van het levensverhaal), specifiek op zingeving gerichte therapie (zoals de existentiële psychotherapie, Acceptance and Commitment Therapy of Mindfulness) en creatief agogische benaderingen (die werken met verbeelding, expressie, muziek, dans, drama, spel of een psychomotore benadering).

Spreeken over *zingeving*, over *werken* aan zingeving, over *technieken*, *vaardigheden* en *methoden* roept een vertoog op van maakbaarheid, alsof 'iemand's zingeving' iets is dat kapot kan gaan en gerepareerd kan worden, met de juiste gereedschappen en vaardigheden. Critici van deze zienswijze zoals de zorgethici Frans Vosman (2017) en Brecht Molenaar (2016), wijzen er op dat de notie van maakbaarheid geen recht doet aan de aard van de zinervaring. Waarom een mens haar of zijn leven al of niet als zinvol ervaart, is moeilijk aan te duiden. Nog moeilijker is het te bepalen hoe en waarom een bepaalde benadering, methode of interventie heeft bijgedragen aan een meer zinvol bestaan. Zij en andere critici koesteren daarom een grondig wantrouwen naar onderzoeken naar de effectiviteit van zingevingsmethoden of interventies. Zingeving is ten principale niet maakbaar en elke suggestie dat dat wel zo is, moet van de hand gewezen worden. Praten over levensvragen, lost maar zelden problemen op, maar de aandacht voor een mens met haar of zijn vragen is intrinsiek waardevol, of het nu iets teweegbrengt of niet.

Een laatste punt van kritiek is dat het pleidooi voor zingeving in de zorg een soort van smeerolie kan gaan worden in de neoliberale samenleving. Zingeving moet dan dienen om de veerkracht van mensen te bevorderen, die slachtoffer zijn geworden van slecht politiek beleid waardoor ze in de knel zijn gekomen. In plaats van de maatschappelijke oorzaken aan te pakken, gaan hulpverleners dan de slachtoffers troosten door hun copingmechanismen te versterken (Stel, 2016; Vosman, 2017).

3.1.5. Werkdefinitie zingeving

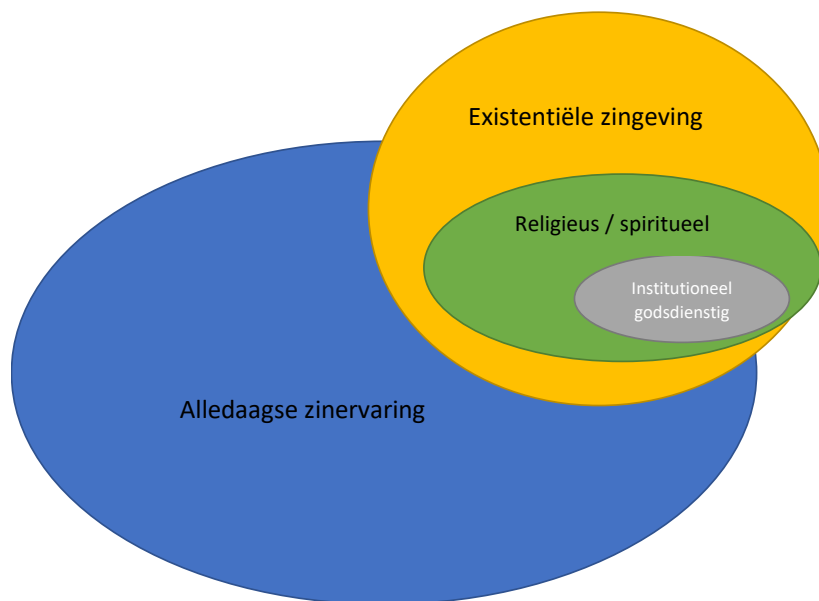
Voor dit onderzoek naar zingeving in inloophuizen combineren we de alledaagse zinervaring en het zoeken naar existentiële zingeving. We gebruiken daarvoor de volgende definitie:

Zingeving is het ervaren van samenhang, richting en welbevinden in het dagelijks leven, in relatie tot het zelf, tot anderen en tot de omringende wereld, of het zoeken daarnaar als die zinervaring is onderbroken.

Alledaagse zinervaring omvat de aspecten van het dagelijks leven waarin en waardoor mensen zin in het leven ervaren: relaties, werk, activiteiten, iets voor anderen kunnen betekenen en materiële aspecten van het leven. Onder existentiële zingeving verstaan we uitspraken en handelingen die refereren aan het levensbeschouwelijke kader van mensen, zoals gesprekken over levensvragen, het participeren aan (religieuze) rituelen of meedoen aan religieuze activiteiten. Existentiële zingeving is dus altijd levensbeschouwelijk van aard (het betreft de kijk op het leven), soms religieus of spiritueel en daarbinnen soms expliciet institutioneel godsdienstig, bijvoorbeeld christelijk (vergelijk voor dit onderscheid: Hessel et al., 2013; Mulder & Snoek, 2012).

De notie dat zinervaring en zingeving in een sociaal maatschappelijke context begrepen moeten worden, waarin slechte leefomstandigheden, maatschappelijk onrecht en sociale uitsluiting de oorzaak kunnen zijn van een gebroken zinervaring, blijft in deze werkdefinitie buiten

beschouwing. Hoewel we deze notie uiterst relevant vinden, kunnen we die binnen dit onderzoek alleen vanuit het beleefde perspectief van de respondenten in beeld brengen.

Figuur 1 Zingeving in model

De aangegeven domeinen in het model zijn niet strikt van elkaar afgegrensd, maar kunnen in elkaar overgaan en zullen elkaar in de praktijk overlappen. Tijdens activiteiten die vallen in de categorie 'alledaagse zinervaring' kan zich een intensivering voordoen (bijvoorbeeld een gesprek of een bijzondere ervaring) waarmee er (zij het soms maar even) een element uit existentiële binnenkomt. Ook kunnen godsdienstige rituelen of handelingen zozeer onderdeel uit gaan maken van de alledaagsheid, dat niet goed helder is of die deel uitmaken van existentiële zingeving of deel uitmaken van de alledaagse zinervaring (bijvoorbeeld het neuriën van religieuze gezangen of een gebedsketting gedachteloos door de vingers laten gaan). De grens tussen religieus / spiritueel en institutioneel godsdienstig is eveneens permeabel.

3.2. Existentiële zingeving in inloophuizen

De projectleider van Netwerk DAK voerde onderzoek uit naar hoe zingeving aan de orde komt in de beleidsdocumenten en rapportages van bij Netwerk DAK aangesloten organisaties. Dat beperkte zich tot existentiële zingeving, al of niet expliciet christelijk. In haar onderzoek constateert zij verlegenheid rond het thema: "Veel inloophuizen zijn ooit opgericht vanuit kerken in een tijd dat er in de samenleving een negatief sentiment heerste tegen de maatschappelijke presentie van kerken." Dit sentiment werd volgens de projectleider ingegeven door een veronderstelde koppeling tussen zorg- en hulpverlening met een verborgen bedoeling om mensen tot het christelijk geloof te bekeren (evangelisatie). "Het winnen van zieltjes, vooral wanneer dat niet expliciet benoemd werd, maar pas later in het contact naar voren kwam, kan tegenwoordig op weinig sympathie rekenen." Dat leidde er volgens haar ook toe dat overheden terughoudend zijn geworden om kerkelijk initiatieven te subsidiëren, gemotiveerd door de scheiding tussen kerk en staat. Op basis van haar onderzoek stelt de projectleider dat de bij Netwerk DAK aangesloten organisaties zich over het algemeen goed bewust zijn van deze negatieve beeldvorming en dat ze er alert op zijn om dit vooroordeel te ontkrachten. Veel inloophuizen benadrukken in hun beleidsdocumenten dat de verwijzing naar de

christelijke identiteit niet impliceert dat ze mensen willen bekeren tot het christelijk geloof: “We dringen niets op. En we staan open voor niet- en andersgelovigen.” En: “We streven naar een voelbare christelijke identiteit en uitstraling, zonder gericht te zijn op actieve bekering van mensen” (zie ook Davelaar et al., 2017, p. 40). Dit beeld wordt bevestigd door Ter Avest in zijn onderzoek naar betekenisvolle ontmoetingsplekken in Rotterdam: “Iedere huiskamer heeft zijn eigen identiteit, cultuur en sfeer. Verschil mag er zijn! In Rotterdam zijn er huiskamers die zich specifiek richten op jongeren of op vrouwen. Er zijn nogal wat huiskamers met een specifiek christelijke signatuur. Het belangrijkste is: ze staan allemaal open voor iedereen” (Avest, 2015, p. 46).

Uit intern onderzoek van Netwerk DAK naar beleidsdocumenten van de aangesloten organisaties blijkt verder dat zij allerlei mogelijkheden aanbieden voor ondersteuning bij existentiële zingeving behoeftes. “[Allen die daaraan behoefte hebben] kunnen hun nood in alle anonimiteit uitspreken en desgewenst over levens- en geloofsvragen praten.” (Jubileumboekje Diakonaal Aandachtscentrum Dordrecht, 2017, p.5). “[D]at we vanuit onze christelijke achtergrond niet alleen maar diaconale activiteiten organiseren, maar ook bezinningsactiviteiten en culturele activiteiten.” “We hebben meer aandacht dan gemiddeld voor viering en zingeving.” “[...] dagelijks middagpauzevieringen. [...] Wij zijn primair een bezinnings- en vormingscentrum voor de zinzoekers of solo-religieuzen, mensen met levensvragen. We proberen mensen te helpen zich hun levensvraag of -vragen, bewust te worden, te formuleren en zo mogelijk te beantwoorden” (Davelaar et al., 2017, p. 39). Een deel van de inloophuizen heeft een stilteplek of een kapel, waar ze rust kunnen vinden, een kaars kunnen branden of iets kunnen opschrijven in een intentieboek. Er worden met regelmaat laagdrempelige vieringen gehouden, voor wie dat wil. Rond de maaltijd is ruimte voor stilte, een gebed of een tekst. Er worden vormen van meditatie aangeboden en er is ruimte voor pastorale gesprekken (*In Beeld: Zingeving in de inloophuizen*, 2016). Andere bij Netwerk DAK aangesloten inloophuizen zijn, om eerder genoemde redenen, juist terughoudend met expliciete verwijzingen naar hun christelijke wortels. Bij een klein deel van de inloophuizen speelt de christelijke identiteit geen expliciete rol.

Over de behoeften en ervaringen van bezoekers van inloophuizen ten aanzien van zingeving en levensvragen is zeer weinig bekend. Het onderzoek ‘Verhalen vertellen iets’ van Inloopcentrum Markt17 in Wageningen geeft er een globaal beeld van. Een bezoeker vertelt: “Je kunt je verhaal kwijt, maar je kunt ook gewoon wat anders gaan doen. Je wordt in je waarde en met rust gelaten, ook als je alleen maar een boek komt lezen. Er zitten altijd mensen te praten, maar niet iedereen ligt dat zo. Daar is erkenning voor. Dat is okay” (Graaff et al., 2017, p. 13). De onderzoekers verklaren de ruimte om over levensvragen te spreken als volgt: “In de prettige en veilige sfeer ontstaat ruimte voor gesprek. Er zijn relatief veel gasten en vrijwilligers die ook gesteld zijn op een goed gesprek met diepgang. De diversiteit aan mensen draagt er ook toe bij. Het kan gaan over tal van onderwerpen, van heel filosofisch, psychologisch tot alledaags: uitkering, baan kwijt, medicatie, lotgenoten. Niet zelden worden levensverhalen gedeeld en vinden bijzondere zeer persoonlijke gesprekken plaats, waarvoor aandacht is. Juist omdat het dan niet een professionele hulpverlener is, die luistert, betekenen die menselijke ontmoetingen veel voor betrokkenen. Ook de gastheren en gastvrouwen hebben vaak de skills om aandachtig en zonder oordeel naar problemen en levensverhalen te luisteren. Anderen zijn meer doeners en zullen niet zelf met een gesprek beginnen” (Graaff et al., 2017, p. 9).

Als het gaat om vrijwilligers in inloophuizen constateert Marchien Timmerman, onderzoeker van Hogeschool Windesheim, dat vrijwilligers het thema levensvragen en zingeving juist niet expliciet benoemen als deel van hun werk. Levensvragen komen soms wel aan de orde, vaak ingebed in de alledaagse gesprekken, maar er is verlegenheid bij vrijwilligers over hoe ze die moeten hanteren. Timmerman stelt dat het van belang is dat vrijwilligers zinragen kunnen herkennen en stil kunnen

staan bij het ontbreken van zin. Zij doet daarvoor een aantal suggesties. (Timmerman, 2015, pp. 55, 71).

Over de wijze waarop professionals vorm geven aan existentiële zingeving levert het interne onderzoek van Netwerk DAK weinig specifieke gegevens op. De coördinatoren en buurtpastores verwijzen dikwijls naar de presentiebenadering (zie daarover meer in de volgende paragraaf).

“Pastores en vrijwilligers hebben geleerd door hun presentie op straat, in een ontmoetingsruimte of bij mensen thuis betrouwbaar en nabij te zijn. Door hun aanwezigheid bouwen zij een relatie op met mensen, zij trekken vaak mee in levensverhalen, zij stellen zich open voor vragen en behoeften van mensen die zij ontmoeten en zijn solidair. Zij zijn er in slechte, maar ook in goede tijden.” (Intern document van een Stichting voor Buurtpastoraat).

De professionals geven aan dat zij beschikbaar zijn om te luisteren naar de verhalen van deelnemers, maar dat ze er niet bij bezoekers op aandringen om hierover in gesprek te gaan. De pastores geven samen met vrijwilligers vorm aan gesprekskringen en vieringen in het inloophuis. Bezoekers kunnen zelf beslissen of ze hieraan meedoen. Wanneer er een beroepskracht aanwezig is in het inloophuis, is er vaker een plaats voor activiteiten rond zingeving, pastoraat en rituelen, aldus intern onderzoek van Netwerk DAK (Davelaar et al., 2017, p. 41).

Samengevat blijkt uit het interne onderzoek van Netwerk DAK dat het werken aan persoonlijke zingeving of expliciete aandacht voor levensvragen niet op de voorgrond staat wanneer inloophuizen zich naar buiten toe profileren. Tegelijk blijkt dat de aandacht voor existentiële zingeving wel degelijk een plaats heeft in deze praktijken.

3.3. De presentiebenadering

Veel coördinatoren en besturen van inloophuizen verwijzen, zoals gezegd, naar de presentiebenadering als de visie op hun werk en als de gehanteerde werkwijze. Omdat deze benadering haar oorsprong vindt in kerkelijke initiatieven en omdat de intrinsieke waarde van ieder mens, eerst en vooral van mensen in de marge, centraal staat, moet de vraag gesteld worden wat een benadering vanuit zingeving toevoegt aan de presentiebenadering. Vandaar dat we hier wat uitgebreider op ingaan.

Het draait in de presentiebenadering om een aandachtige betrekking waarin de erkenning en ondersteuning van de waardigheid van de ander leidend is voor eventuele zorg en nooit andersom. De presentiebenadering sluit aan bij het bestaande verhaal van de ander, probeert de werkelijkheid te bekijken vanuit het perspectief van de ander en het aanbod van zorg en ondersteuning af te stemmen op de zienswijze van de ander. Geduld, tijd en onbevooroordeeld aanwezig zijn, zijn kenmerken van de houding van de presentiewerker. De presentiebenadering wordt gedragen door trouwe betrokkenheid, ook als de situatie niet verbeterd kan worden of als er sprake is van leed dat niet gelenigd kan worden. Trouwe betrokkenheid is in zichzelf betekenisvol voor beide personen in de relatie. Tot slot is ook het maatschappelijk protest tegen onrechtvaardige verhoudingen, structuren en regelingen onderdeel uit van de presentiebenadering. Presentie zonder maatschappelijk protest is tandoel, maatschappelijk protest dat zich niet laat voeden door het contact met de mensen om wie het gaat wordt zielloos.

De presentiebenadering heeft haar wortels in de missionaire beweging van de 19^e en 20^e eeuw. Het ging in deze missionaire initiatieven om een nieuwe of alternatieve manier van ‘het evangelie communiceren’. In plaats van het evangelie te communiceren met woorden, bedoeld om mensen de bekeren tot het christelijk geloof en in te lijven in de kerk, verschuift de nadruk naar een authentieke aanwezigheid (presentie) van christenen, die als getuige het evangelie van Jezus leven

en eventueel voorleven, gericht op de bevrijding van mensen die bekneeld zijn geraakt, vaak mede als gevolg van religieus gelegitimeerd machtsmisbruik. In de katholieke traditie wordt de Franse religieus en missionaris Charles de Foucauld (1858-1916) als geestelijk vader van de presentiebenadering beschouwd. Ook de publicatie *Présence au monde moderne* (1948) van de Franse wijsgeer Jacques Ellul, visionair van protestantse huize en pleitbezorger van een cultuurkritisch christendom, wordt vaak aangewezen als bron van het presentie-denken (Wijsen, 2000, p. 9). Na de Tweede Wereldoorlog krijgt het begrip presentie een centrale rol in het werk van de priester-arbeiders in Frankrijk. De stedelijk-industriële context waarin arbeiders werken is mijlenver af komen te staan van de traditionele context van het christelijk geloof. Kerk en geloof zijn afwezig in de woonwijken van arbeiders en in de industriële werkomgeving. Het wordt daarom als ongepast ervaren om van buitenaf de bevrijdende woorden van het evangelie te spreken over die wereld, als de kerk zelf niet present is en op solidaire wijze deelneemt aan de wereld van arbeiders. In het naoorlogse Duitsland zijn de theologie van onder meer Karl Barth en Dietrich Bonhoeffer van grote invloed op het opnieuw doordenken van de verhouding van de kerk tot (wat wel) de wereld (genoemd wordt). De kerk moet er zijn voor de wereld en niet andersom. Dat vraagt om een kerk die zich solidair (en niet eisend) opstelt en die de tekenen van het komende koninkrijk van God ook of juist buiten de kerkelijke invloedssfeer herkent en erkent. In Nederland worden deze theologische opvattingen verder doordacht door onder meer Hendrik Kraemer, Arnold van Ruler en vooral door Hans Hoekendijk, die zeer invloedrijk was binnen de Wereldraad van Kerken. Hoekendijk stelde dat de kerk een instrument is van Gods verlossend handelen in deze wereld (Hoekendijk, 1964, p. 23). Het gaat God uiteindelijk om de wereld en niet om de kerk. Missionair optreden van de kerk en van christenen moet in het teken staan van humanisering en niet van 'christianisering' (zie voor meer achtergronden: Stoppels, 1998, pp. 37-62).

In Nederland heeft de presentiebenadering zich via het kerkelijk club- en buurthuiswerk een plaats verworven in de missionaire beweging en werd in de tachtiger jaren van de vorige eeuw verbonden met de Urban Mission beweging. Een van de rechtsvoorgangers van Netwerk DAK is de Vereniging Netwerk Urban Mission (Driessen, z.d.). Zie voor de geschiedenis van de presentiebenadering het boeiende overzichtswerk van Jannet van der Spek *De kramp voorbij* (2010).

De presentiebenadering kreeg opnieuw een theologische doordinking in het werk van de Kamper hoogleraar Praktische Theologie, Kor Schippers, naar wie het instituut is genoemd dat tot op de dag van vandaag presentiewerkers opleidt. In 1998 verschijnt de dissertatie van Sake Stoppels die het werk in inloophuizen theologisch doordenkt vanuit gastvrijheid. Hij stelt dat het inloophuis opgevat kan worden als een gestalte van de kerk: gastvrij, coöperatief, flexibel en ontvankelijk (Stoppels, 1998, pp. 259-260).

In 2001 verschijnt de omvangrijke studie van Andries Baart, *Een theorie van de presentie* (2001). Baart richt zich in deze studie op de praktijk werk van buurtpastores, in het Oude Wijkenpastoraat in Utrecht, die werken vanuit de presentiebenadering. Deze zevenjarige studie resulteert in een samenhangende visie van de kenmerken van de presentiebenadering: een beweging naar de ander toe (en niet andersom), gericht op nabije relaties die dikwijls langdurig van aard zijn, een flexibele manier van beschikbaar zijn; niet gebonden aan vaste tijden en plaatsen, niet geleid door verkokerde problemen, diagnoses of indicaties maar integraal: gericht op de hele mens, hele families, hele straten en soms hele buurten, in nauwe aansluiting bij de leefwereld van betrokkenen met veel aandacht voor het alledaagse en het 'kleine' (de dagelijkse gebeurtenissen en handelingen, de gewone ontmoetingen in alledaags taalgebruik), waarbij het verstorende en het afgrijselijke ingebed in het dagelijkse leven aan de orde kan komen. Het kenmerkt zich door afstemming en aansluiting, aandacht, erkenning en bevestiging, trouw, hartelijkheid, openheid en aanvaarding en gericht op sociale inweving (terminologie ontleend aan Baart, 2003). De

presentietheorie van Baart is bijzonder invloedrijk geworden onder geestelijke verzorgers in reguliere zorginstellingen en heeft ingang gevonden bij professionals in de reguliere zorg in ziekenhuizen, de zorg voor mensen met verstandelijke en fysieke beperkingen, ouderenzorg, geestelijke gezondheidszorg, jeugdzorg, de welzijnssector en in ander sectoren, waaronder het onderwijs.

Een nieuwe, uitdagende theologische doordenking van de presentiebenadering biedt Rob van Waarde in zijn dissertatie *Oog in oog* (2017). Hij gaat terug naar de exposurebenadering, als het hart van Urban Mission en dus ook van de presentiebenadering. Exposure is de blootstelling aan de ander, aan haar of zijn leefomgeving en aan wat zich in haar of zijn leven als betekenisvol aandient (p. 11-12, zie ook: IJerman, 2013; Schlatmann et al., 2012). Van Waarde richt zich op de transformatie die plaats vindt bij bewoners van achterstandswijken en bij beroepskrachten als buurt- en straatpastores. Hij hoedt zich er nadrukkelijk voor om het goddelijke of het transcendente *in* mensen of *in* de ontmoeting te lokaliseren; dat is enerzijds te plat en anderzijds veel te zwaar. Volgens Van Waarde treedt God transformerend in de werkelijkheid in langs de weg van het loslaten. Door loslaten ontstaat ruimte voor God als ontvankelijkheid. Deze ontvankelijkheid geeft beroepskrachten de mogelijkheid om de ander te zien als een indruk van Gods transcendente betrokkenheid waardoor die ander en zij zelf tot zijn kunnen komen. Het is een fijnzinnig betoog, dat gelezen kan worden als een kritiek op een theologische duiding van presentie *als aanwezigheid van God, van het goddelijke of van het transcendente*. Het wil daarentegen het goddelijke en het transcendente via *exposure* op het spoor komen *als wat zich openbaart, als niet-present* (Waarde, 2017, pp. 140-143, formulering voor onze rekening).

De presentiebenadering kent kortom een eerbiedwaardige traditie, die wortelt in een praxis van katholieke en protestantse kerken die verlegen waren en zijn met de communicatie van het evangelie in een pluriforme en postchristelijke context. De benadering is tijdens de afgelopen decennia telkens opnieuw theologisch doordacht en steunt sinds het begin van deze eeuw op een breed gedragen en gezaghebbende theorie.

Op basis van het feit dat de meeste inloophuizen werken volgens deze presentiebenadering mag verwacht worden dat er veel ruimte is voor alledaagse zinervaring bij bezoekers, vrijwilligers, en professionals in inloophuizen. Gezien de geschiedenis van de presentiebenadering mag ook verwacht worden dat men terughoudend is om expliciet christelijke taal te hanteren.

3.4. Conclusie

Zingeving blijkt een gelaagd en complex begrip te zijn. Voor dit onderzoek hanteren we als werkdefinitie: *Zingeving is het ervaren van samenhang, richting en welbevinden in het dagelijks leven, in relatie tot het zelf, tot anderen en tot de omringende wereld, of het zoeken daarnaar als die zinervaring is onderbroken*. Het eerste deel van de definitie gaat over alledaagse zinervaring en die waargenomen kan worden in lichamelijke expressie, activiteiten, gesprekken en andere vormen van menselijke interactie. Het tweede deel betreft existentiële zingeving, waarbij het gaat om expliciete aandacht voor levensvragen of om bijvoorbeeld activiteiten met expliciet godsdienstige inhoud. Uit onderzoek van interne beleidsdocumenten van lokale organisaties die aangesloten zijn bij Netwerk DAK blijkt dat inloophuizen terughoudend zijn om zich op het gebied van existentiële zingeving te profileren, om geen onnodige drempels op te werpen. Tegelijk blijkt ook dat een deel van de inloophuizen (onhelder is hoeveel) nadrukkelijk ruimte biedt aan existentiële zingeving, door ruimte voor rituelen, vieringen, pastoraat, gespreksgroepen en de aanwezigheid van stilteruimtes. De verbondenheid met de christelijke wortels en de aanwezigheid van een professioneel theoloog bieden een verklaring voor deze expliciete aandacht voor existentiële zingeving.

4. Praktijkonderzoek

4.1. Selectie van inloophuizen en respondenten

Op basis van deze criteria hebben de projectleider en de onderzoekers een eerste selectie gemaakt van inloophuizen om die te benaderen.

- 1) Het inloophuis moet niet recentelijk zijn opgestart;
- 2) Het inloophuis moet een of meer vernieuwende initiatieven hebben ontplooid in de afgelopen jaren;
- 3) Het inloophuis moet een betrokken bestuur hebben en een dynamisch deelnemersbestand;
- 4) Inloophuizen moeten uit zowel een grote stad als een middelgrote plaats komen;
- 5) Zo mogelijk verspreid over het land;
- 6) Het moet voor de onderzoeker goed te bereizen zijn, op max. 90 minuten reistijd.

De drie inloophuizen die op basis van deze selectie als eerste benaderd zijn, zegden per ommekeer hun medewerking toe. De coördinatoren van de inloophuizen waren contactpersoon, in één geval ging het om de buurtpastor die aan het inloophuis verbonden was.

De coördinatoren van elk van de drie locaties hebben een bezoeker en een vrijwilliger benaderd voor een interview. Gevraagd is om erop te letten dat de respondent representatief is voor de doelgroep, een zekere vertrouwdheid heeft met de plek en de mensen en onder woorden kan brengen hoe het er in de dagelijkse praktijk aan toegaat.

De observaties en interviews vonden plaats in drie inloophuizen, in middelgrote steden van het land. De inloophuizen verschilden van elkaar qua huisvesting (oud en nieuw), qua ligging (midden in de stad of in een nieuwbouwwijk, wel of geen tuin) en qua inrichting (al of niet modern meubilair en aankleding). Ook het aanbod van activiteiten verschilde. Alle drie bieden ze zogenaamde inloopmomenten aan, een deel van de dag waarin iedereen welkom is. Tijdens de inloopmomenten wordt er koffie en thee gedronken, met elkaar gepraat, een spelletje gedaan (kaarten, biljarten of bordspelen) of worden er, vaak tussen de bedrijven door, praktische kwesties opgelost, zoals het invullen van formulieren of het helpen zoeken naar bepaalde informatie op het internet. Bij de inloopmomenten is er een gastvrouw of gastheer aanwezig en soms ook andere vrijwilligers. Ook de coördinator is meestal in het pand, maar houdt zich doorgaans op de achtergrond of werkt in een aparte kantoorruimte. Naast de inloopmomenten worden er maaltijden georganiseerd en bepaalde activiteiten aangeboden, vaak met een creatief karakter (kunst maken, verhalen schrijven, muziek maken), maar ook cursussen (Nederlandse taal en naaien) en beweegactiviteiten maken deel uit van het aanbod.

4.2. Dataverzameling

Interviews

- *Planning.* Na instemming van de respondent heeft de onderzoeker contact gelegd om een datum voor het interview te bepalen.
- *Afname.* De interviews zijn op de geplande momenten afgenomen aan de hand van de opgestelde vragenlijst.
- *Informed consent.* De respondent is uitgelegd wat de bedoeling is en ook dat de gegevens alleen op anonieme en niet tot de persoon herleidbare wijze worden verwerkt. Ook is

uitgelegd dat de respondent medewerking ook na afloop van het interview mag intrekken. Mondelinge en schriftelijke toestemming op het interview op te nemen is verkregen.

- *Accordering*. De uitgewerkte interviews zijn aan de respondenten toegestuurd ter controle en accordering.

Observaties

De data van de observaties zijn als volgt verzameld:

- *Selectie van observatiemomenten*. Op aangeven van de coördinatoren zijn per locatie drie tijdsblokken uitgekozen die zij representatief achtten voor de activiteiten van het betreffende inloophuis. De coördinatoren hebben bij hun keuze rekening gehouden met de sociale veiligheid van de deelnemers.
- *Introductie*. De onderzoeker heeft op de afgesproken momenten het inloophuis bezocht. De coördinator heeft de onderzoeker geïntroduceerd en de aanwezigen geïnformeerd over het doel van zijn aanwezigheid.
- *Observatie*. De onderzoeker heeft een plaats gezocht die onopvallend was en tegelijk voldoende zicht bood op de ruimte. In een schrift noteerde hij de observatie-aantekeningen. Bij de observatie lette hij op de inrichting van de ruimte, de verschijning en zelfpresentatie van de deelnemers, maar vooral op de sociale interactie (verbaal en non-verbaal).
- *Uitwerken*. Na afloop van de observaties werkte de onderzoeker de aantekening uit, waarna hij acht tot tien representatieve vignettes per bijeenkomst selecteerde. Een vignette beschrijft een bepaalde afgebakende episode, bijvoorbeeld van een ontmoeting of een conversatie tussen twee of meer deelnemers, een groepsactiviteit, een moment van binnenkomst of vertrek, een situatie bij een maaltijd of bij een koffie-inloop. In de beschrijvingen zijn persoonlijke interpretaties en waardeoordelen zo veel mogelijk vermeden. Dat was vooral lastig bij het weergeven van diversiteit van de deelnemers (uiterst belangrijk voor de praktijk van de inloophuizen). Hoe geef je de diversiteit weer zonder stigmatisering in de hand te werken? Middels feedback van meelezers is geprobeerd de juiste taal hiervoor te vinden.
- *Check*. De onderzoeker heeft de vignettes aan de drie coördinatoren voorgelegd met de vraag in welke mate beschrijvingen overeenkwamen met hun eigen beeld en of ze representatief waren voor de praktijk van het inloophuis. Op basis van de feedback van de coördinatoren is de definitieve lijst van vignettes vastgesteld.

4.3. Analyse

Interviews

De interviews zijn thematisch gecodeerd. Eerst is een *in vivo* analyse gemaakt: een codering, die zo dicht mogelijk bij de tekst en de woorden van de respondenten blijft. In een tweede ronde zijn de *in vivo* codes thematische geordend, op basis van de werkdefinitie van zingeving. Aan de hand van de deze thematische codelijst zijn alle interviews opnieuw gecodeerd door de onderzoeker en door de student-assistent. De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid bedraagt 77% op het niveau van alinea's en 98% binnen de thematische eenheden.¹ De verschillen op alineaniveau betreffen voornamelijk een andere keuze *binnen* de hoofdcategorieën. De thema's zijn ten slotte door de onderzoeker en de

¹ De interviews zijn opgedeeld in alinea's en in grotere thematische eenheden. De eerste betrouwbaarheidscoëfficiënt betreft het niveau van alinea's, de tweede die van de thematische eenheden. De kans dat eenzelfde label door diverse onderzoekers werd toegekend aan de thematische eenheden is groter dan op alineaniveau. Dat verklaart het verschil.

supervisor samengebracht in hoofdcategorieën (axiale codering). De codelijsten en de axiale codering staan in bijlage 4-6.

Observaties

De observaties zijn gebruikt om de informatie uit de interviews te valideren. Bij alle hoofdcategorieën en onderliggende thema's is gekeken a) of wat in de interviews gezegd is, bevestigd wordt door de observaties, b) wat in de interviews wel gezegd wordt, maar niet blijkt uit de observaties en c) wat door de respondenten niet vermeld wordt, maar wel als relevant voor zingeving in de observaties verschijnt.

5. Resultaten

Hieronder worden eerst de opbrengsten van de interviews van de bezoekers, vrijwilligers en coördinatoren beschreven. Deze resultaten zijn geordend volgens de thema's die uit de axiale codering naar voren kwamen. Daarna volgt een weergave van de observaties.

5.1 Interviews

5.1.1. Bezoekers

De resultaten zijn geordend volgens de werkdefinitie van zingeving. Na een schets van de achtergrond en zelftypering van de bezoekers beschrijven we eerst de alledaagse zinervaring van de bezoekers in het inloophuis. Daarna gaan we in op existentiële zingeving, waarbij we specifiek aandacht geven aan expliciet religieuze aspecten daarvan. Om met onze definitie-gestuurde vraagstelling naar zingeving geen wezenlijke aspecten van het inloophuis als praktijk van zin over het hoofd te zien, vroegen we de bezoekers ook wat ze het meest zouden missen als ze niet meer naar het inloophuis zouden kunnen komen. We hoopten hiermee de bezoekers de kans te bieden iets te vertellen over de meerwaarde en de eigenheid van het inloophuis. Met die typering sluiten we af.

Achtergrond en zelftypering van de bezoekers

De drie geïnterviewde bezoekers zijn al langere tijd betrokken bij het inloophuis, variërend van drie tot dertig jaar.

“Ik kom hier al 30 jaar, laten we dat voorop stellen.”

Alle drie vertelden ze dat ze ‘min of meer toevallig’ bij het inloophuis terecht zijn gekomen. De een is een keer meegegaan met een kennis, de ander gewoon een keer binnengestapt. De drie respondenten maken duidelijk dat ze vertrouwd zijn met het reilen en zeilen van het inloophuis. Ze hebben een vaste plek en weten precies hoe alles gaat. Ze vervullen belangrijke taken en voelen zich daar verantwoordelijk voor. Ze benadrukten zich nauw verbonden te voelen met het inloophuis en kunnen niet gemist worden.

“Bijvoorbeeld, morgen... morgen ga ik toevallig naar een vergadering toe en dat... daar gaan ze het echt over hebben van goh, we zijn met een inloophuis nu daar [...] goh, wat wat wat... wat is belangrijk en leuk om te doen daar?’ Weet je wel? En dan help ik daar ook weer een ander mee.”

Als het gaat over hun persoonlijke achtergrond vertellen de bezoekers verhalen, waarin trots en doorzettingsvermogen een rol spelen, maar waar ook aspecten van verlies, teleurstelling, crises, relatiebreuken aanwezig zijn. Het gaat dan over verlies van werk, vroeg overlijden van ouders, een geschiedenis in de pleegzorg, geweld en verwaarlozing op jonge leeftijd of medische aandoeningen.

“En ja, ik heb dus een beetje een, nou ja, een beetje... niet zo leuke jeugd gehad met huishoudsters, pleeggezinnetjes, kindertehuis...”

Dit heeft hen voor grote uitdagingen gesteld, bijvoorbeeld ervaringen met uitsluiting. Het woord eenzaam gebruikt geen van de respondenten voor zichzelf, maar ze zien wel eenzaamheid bij medebezoekers.

“Sommigen zijn best eenzaam of hebben problemen. Als ehm, ik vroeg aan haar, ik ga geen naam noemen: ‘Goh, wat is er met hem aan de hand?’ Nou, dan krijg je het hele verhaal te horen.”

De respondenten verrichten vrijwilligerswerk of hebben andere dingen omhanden. Geen van hen heeft een reguliere baan. Ze vertellen over het contact met burens en met kennissen, ook buiten het inloophuis om. Geen van drieën heeft intensief contact met familie. De coronatijd komt een aantal keer aan de orde. Dat was een tijd waarin twee van hen zich verloren hebben gevoeld, mede omdat ook het inloophuis een tijdje gesloten was.

“In die corona afgelopen twee jaar was het héél moeilijk, toen het inloophuis dicht was. Toen heb ik me gewoon echt ellendig gevoeld, ondanks dat ik goede steun had.”

De bezoekers getuigen in de interviews verder van moed en doorzettingsvermogen en van de waarde die ze hechten aan gezelligheid, gezamenlijkheid en het ‘er voor elkaar zijn’. De respondenten presenteren zichzelf als sociale en actieve personen, die graag de deur uit gaan om de wereld te verkennen en anderen te ontmoeten. Het liefst zijn ze *“onder de mensen”*. Ze hebben altijd wat te doen en zijn creatief bezig. Een van de geïnterviewde vertelt te kampen te hebben gehad met mentale beperkingen waardoor diegene lange tijd van begeleiding afhankelijk was. Die persoon vervolgt met enige trots:

“...Bij sommige kleine dingetjes, niet veel, heb ik nog hulp nodig. Ik woon al vrij zelfstandig.”

Het inloophuis vervult volgens twee van de drie respondenten een plek in het leven die anders leeg zou zijn gebleven:

“Als dit weg zou vallen, ja, dan moet je iets bedenken thuis, maar dan zit je alleen maar thuis op je, op je, in je huis... dan mis je toch wel de contacten.”

Voor de bezoekers is het inloophuis vooral een plaats waar ze andere mensen ontmoeten. Het is *“een tweede huis”*.

“Zonder dit inloophuis zou het toch echt wel heel veel alleen thuis zijn.”

“Je kunt er met mensen praten. Als je alleen bent, dan vliegen de muren ook op een gegeven moment op je af.”

Eén van hen benadrukt ook dat diegene een goede band heeft met de coördinator of de pastor, op een gelijkwaardig niveau:

“Ik ken de pastor heel goed. Ik heb met de pastor toch wel gewoon een heel goede band.”

[Alledaagse zinervaring](#)

Onder alledaagse zinervaring zijn de passages geschaard die gaan over elkaar ontmoeten, samen dingen doen, met elkaar praten en elkaar helpen.

[Elkaar ontmoeten](#)

Elkaar ontmoeten is volgens de geïnterviewde bezoekers het belangrijkste van het inloophuis: het samenzijn en met elkaar omgaan. Deelnemers wijzen in dat verband op de warme sfeer, de gezelligheid tijdens de open inloop, de maaltijden en de activiteiten. Zij benadrukken *“het gewone”* en *“normale”* van de contacten:

“Dat je met andere mensen kunt praten”

“De ontmoetingen vind ik héél belangrijk. Dat er wat gedaan wordt, dus sociaal...”

“Het is wel een inloophuis waar voor ieder wat wils gedaan wordt”

“De saamhorigheid met elkaar. Dat je een soort warme sfeer creëert met elkaar”

Elkaar ontmoeten gaat over met elkaar praten (kletsen, herinneringen ophalen, naar elkaar luisteren), elkaar helpen (elkaar tips geven), elkaar dagelijks tegenkomen in het inloophuis of samen dingen doen. Deze 'activiteiten' worden door de respondenten in het bredere verband geplaatst van "een band hebben" en "met elkaar vertrouwd zijn".

"Het contact met de mensen. Ook de verhalen van de mensen. Dat vind ik toch ook wel interessant."

"Ik vind het gewoon heel belangrijk om mensen om mij heen te hebben. Soms bouw je daar een vriendschap door op en soms niet..."

De bezoekers maken duidelijk dat het inloophuis niet de hemel op aarde is; er zijn ook wel eens conflicten of irritaties. Maar al met al voelt het als zeer vertrouwd, als "thuis zijn".

"Ja ik vind het gewoon gezellig. Het is ook wel eens minder gezellig... En de een ligt je natuurlijk meer als de ander, maar da's in het dagelijks leven ook."

Samen dingen doen

Onder 'samen dingen doen' valt wat de respondenten vertelden over de activiteiten die georganiseerd worden door het inloophuis en de klussen die gedaan moeten worden om het inloophuis draaiend te houden. Het is het eerste wat ze noemen als het gaat over het inloophuis: "Ja, er gebeurt hier heel erg veel" of: "Er kan hier van alles". Het gaat over samen eten, samen wandelen, samen koffie drinken, creatieve activiteiten, schrijfgroepen, spelletjes doen, een wijkfeest organiseren, uitjes ondernemen, aan een vergadering deelnemen, koffie schenken, samen koken, de afwas doen, opruimen of een ruimte klaarzetten. De respondenten noemen alle drie hoe belangrijk het voor hen is dat ze aan die activiteiten kunnen meedoen en daar verantwoordelijkheid voor dragen. Ze komen niet alleen maar om elkaar te ontmoeten, ze komen ook om iets doen, om iets te betekenen.

"Ik ben hier gastvrouw geweest. En ik heb meegedaan met koersbal. En ik heb kaarten gemaakt. En als ik hier koffie drink dan kan ik weer opstarten, zeg maar..."

"Ik zit ook in de muziekgroep, waardoor ik... via dat wijkfeest ben ik bij de Muziekvereniging van de wijk terecht gekomen."

Er klinkt voldoening en trots door in de opsomming van activiteiten waar ze bij betrokken zijn. Ze leveren een wezenlijke bijdrage aan het inloophuis.

Met elkaar praten

'Met elkaar praten' betreft alledaagse én persoonlijke gespreksonderwerpen. Met alledaags bedoelen we wat de respondenten aanduiden als kletsen of over "koetjes en kalfjes praten". Met persoonlijk bedoelen we die gesprekken waarin ze gevoelige of kwetsbare inhoud met elkaar delen. Een respondent geeft aan dat er tijdens de koffie-inloop en de maaltijden momenten zijn die zich ervoor lenen om op verhaal te komen.

"En dat ze ook leuk aan tafel, leuk ja, leuke gesprekken kunnen voeren en, het hoeft niet, maar meestal... mééstal ook heel persoonlijk. Eigenlijk zou je, ik kan het je wel vertellen, maar eigenlijk moet je het zelf een keer meegemaakt hebben om een keer mee te eten."

Deze persoon geeft aan dat ook in alledaagse situaties over persoonlijke dingen gesproken kan worden. Een andere respondent geeft aan dat juist de individuele gesprekken tussen bezoekers onderling, met vrijwilligers, met de pastor of met de coördinator zich bij uitstek lenen om over

persoonlijke zaken te spreken. Ook bijeenkomsten die speciaal op verdieping gericht zijn, zoals een Bijbelgespreksgroep of een Schrijfgroep, bieden die mogelijkheid.

"[J]e hebt een bijbelgespreksgroep en als je echt hele diepe zingeving hebt, dan kun je dat daar aangeven."

Het gesprek over persoonlijke (existentiële / intensieve) kwesties vindt volgens de respondenten dus zowel plaats op daarvoor ingerichte momenten als tijdens de alledaagse activiteiten.

Elkaar helpen

Met 'elkaar helpen' doelen de geïnterviewde bezoekers op de onderlinge betrokkenheid. Dat ze oog hebben voor elkaars nood of zich vrij genoeg voelen om iemand om hulp te vragen. Het gaat hier niet om de steun van vrijwilligers of de coördinator van het inloophuis maar om de onderlinge zorg van de bezoekers. Ze hebben aandacht voor elkaar. Ze staan voor elkaar klaar en zijn bereid een handje te helpen, bijvoorbeeld door praktische tips te geven, door boodschappen te halen of door mee te gaan naar de dokter.

"Zingevend vind ik inderdaad wel dat ik een ander af en toe help en dat ik ook wel eens geholpen wordt als ik, als er... als ik ergens mee zit."

Voor de bezoekers is ook de mogelijkheid van het verkrijgen van praktische steun belangrijk. Het gaat dan om hulp van een vrijwilliger of van de coördinator die met de bezoeker meedenkt of helpt met het invullen van een formulier of opzoekt waar diegene terecht kan met een aanvraag voor financiële ondersteuning.

"Er is ook financiële steun."

"Dat zijn dan weer bepaalde personen, die dan weer helpen met belastingformulieren of met eh... andere formulieren die ingevuld moeten worden."

"Er valt altijd wel wat te regelen."

Ook vertellen respondenten dat het waardevol is dat er levensmiddelen van de voedselbank aanwezig zijn in het inloophuis waar bezoekers altijd wat van mee naar huis kunnen nemen. Ze vertellen dat bezoekers zelf ook spullen kunnen meenemen om daar neer te leggen voor anderen.

"Hier zie ik wel weer dat mensen sociáál weer veel beter geholpen worden. Je weet daar toch zo'n weggeefhoek, daar kunnen mensen spullen pakken. Ik heb er ook wel eens wat spullen neergelegd die mensen dan weer mee kunnen nemen, weet je wel? Die ik zelf niet gebruik."

Wederkerigheid speelt bij de praktische steun een belangrijke rol.

Existentiële zingeving

De vraag naar hoe zingeving een rol speelt in het inloophuis leverde bij de bezoekers verwarring op. Twee respondenten leken de term niet te begrijpen en ook na uitleg gaven ze aan het vaag te vinden.

"Zingeving... Kun je dat iets makkelijker verwoorden?... ABN?"

"Specifiek zingevend... [is stil] ...[fluisterend] dat is lastig..."

Een van hen verwees met enige verontwaardiging naar het voorafgaande:

"Zingeving [...] Nou zou het niet weten zo... ik heb alles al gezegd! Wat kan ik nog meer vertellen? Ja. Nee. Dat heb ik allemaal al verteld, dus wat moet ik nog meer vertellen dan?"

Intensieve persoonlijke aandacht vanuit het inloophuis

De geïnterviewde bezoekers vertelden dat de coördinator of de buurtpastor de centrale figuur is als het gaat om ruimte voor je verhaal. Zij of hij biedt ruimte in een persoonlijk gesprek als bezoekers er even doorheen zitten of in een crisis zijn terechtgekomen. In die gesprekken is ruimte voor diepgang en persoonlijke aandacht. Dit is uiterst belangrijk voor hen.

“Zit je met een probleem, geestelijk of familieproblemen, dan kan je hier altijd terecht... Je hebt er toch veel steun aan.”

Ook bij ingrijpende persoonlijke gebeurtenissen, zoals ziekte of overlijden van een medebezoeker of vrijwilliger, maakt de coördinator of buurtpastor altijd ruimte om *“het erover [te] hebben”*. Vaak stuurt zij of hij dan ook een kaartje of pleegt een telefoontje en wordt de rouwkaart opgehangen en gaan sommigen naar de uitvaart. Uit de interviews blijkt verder dat de coördinator het soms erg druk heeft. Ze geven aan dat er ook dan meestal wel ruimte voor hen gemaakt kan worden.

Twee van de respondenten vertelden dat zij zelf ook een luisterend oor zijn voor medebezoekers die hun verhaal kwijt willen, bijvoorbeeld tijdens de koffie of tijdens de inloop.

“Als je naast iemand zit, dan hoor je wel eens hoe ziek iemand, een familielid is, of een man of weet ik wat, en dat ze dan euthanasie gaan plegen en dat soort dingen... Daar luister je dan wél naar.”

Expliciete religie

Expliciet religieuze aspecten van zingeving maken volgens de bezoekers geen deel uit van de dagelijkse ontmoetingen, gesprekken of activiteiten. Een van de respondenten vertelt dat het wel aan de orde komt in de Bijbelgespreksgroep, één keer per maand. Die respondent vertelt daar graag te komen:

“Afen toe kan het zijn dat ik mijn verhaal effe kwijt moet. [...] Als je het echt over diepe dingen wilt hebben, dan kan je dat tijdens de Bijbelgespreksgroep kwijt.”

Een andere respondent verwijst naar het gebed voorafgaand aan de maaltijd, dat door de coördinator wordt uitgesproken. Een derde respondent vertelt dat diegene wel eens meegaat met een bezoek aan een klooster. Die context is expliciet christelijk. Twee respondenten vertellen dat er sprake is van levensbeschouwelijke diversiteit, maar dat dat geen bron van spanning is.

“Dat is juist goed, iedereen is welkom.”

“[I]k sta wel open voor de verhalen van mensen van andere geloven, dat maakt me niks uit.”

Meerwaarde en eigenheid

De ontmoeting centraal

Gevraagd naar de meerwaarde van het inloophuis (wat ze zouden missen als het er niet meer was) geven de bezoekers aan dat die vooral gelegen is in de ontmoeting met vertrouwde mensen.

“De gezelligheid. Je kunt met mensen praten”.

“Het samenzijn, het praten. Dat je samen koffie en thee kunt drinken.”

“De contacten. Sociale contacten. Ja. [...] Ik zou het wel jammer vinden als het ging stoppen, want dan heb je met die personen....eh... gewoon... ja... ...bijna geen contact meer.”

“Bij zo’n inloophuis ontmoet je elkaar net iets beter... Dan kom je bekenden tegen en dan spreek je die weer aan.”

“Nou, dat er tóch in de buurt een locatie is, waar de mensen dus ook als ze zich eenzaam voelen of net in de wijk zijn komen wonen, dat ze met de ziel onder hun arm lopen... en die dan, ja eigenlijk een duwtje in de rug nodig hebben om met iemand mee te gaan hier naartoe.”

Twee respondenten geven overigens aan dat zij ook wel zonder dit specifieke inloophuis zouden kunnen; ze bezoeken ook elders wel plaatsen waar ze andere mensen tegenkomen. Toch zouden ze het inloophuis niet graag missen. Het is bekend, veilig en vertrouwd, ze hebben hun eigen plek en zijn van betekenis voor andere bezoekers en voor de coördinator.

Welkom zoals je bent

“Welkom zijn, zoals je bent” is volgens de bezoekers het hart van het inloophuis. Ze wezen in dat verband op het respect dat er is voor ieders eigenheid en voor ieders persoonlijke grenzen. Er sprake van *“je veilig voelen”, “jezelf kunnen zijn”, “je gezien en gehoord worden.”* De respondenten gaven aan dat er in het inloophuis *“veel kan”* maar dat *“niks moet”*. Dit vormt voor hen de kern van de ervaring van *“je thuis voelen”*.

“Wat ik zeg, het is een inloophuis en je kan er altijd terecht. ”

“En als ik dan hier eventjes een praatje heb gemaakt, koffie heb gedronken, dan kan ik weer opstarten, zeg ik altijd.”

Samenvatting bezoekers

Samenvattend wordt zingeving door de bezoekers eerst en vooral ervaren in de gezamenlijke activiteiten. Existentiële zingeving, zoals het gesprek over persoonlijke en kwetsbare onderwerpen, heeft vooral een plek tijdens individuele gesprekken met de coördinator of de buurtpastor of tijdens speciaal daarvoor ingerichte gespreksgroepen. Expliciet religieuze rituelen en activiteiten zijn aanwezig, maar spelen voor de respondenten geen belangrijke rol. In de interviews met de bezoekers is duidelijk dat een aantal van hen een zwaar leven achter de rug heeft, maar ze wijden daar niet over uit.

5.1.2 Vrijwilligers

De opbrengsten van de interviews met de vrijwilligers zijn eveneens geordend volgens de werkdefinitie van zingeving. Na een schets van de achtergrond en zelftypering van de vrijwilligers beschrijven we eerst hun typering van de bezoekers. Daarna gaan we in op wat volgens hen tot de alledaagse zinervaring behoort. Vervolgens zoomen we in op existentiële zingeving, met speciale aandacht voor de expliciet religieuze aspecten daarvan en voor zingevingsmethoden. We sluiten af met wat volgens de vrijwilligers de meerwaarde en de eigenheid van het inloophuis is.

5.1.2.1 Achtergrond van de vrijwilligers

De drie geïnterviewde vrijwilligers werken al langere tijd bij een inloophuis. Een van de vrijwilligers is destijds meegenomen door een kennis en nooit meer weggegaan. De andere twee zijn door de coördinator of buurtpastor ooit benaderd om een specifieke activiteit op te zetten.

Over de motivatie voor hun werk waren ze eenstemmig: *“het is fijn om te doen”*. Het ontmoeten van bezoekers, vrijwilligers en de coördinator, met wie ze ook een band ontwikkelen, speelt hierin een belangrijke rol, evenals *“behulpzaam kunnen zijn.”*

“Ikzelf ben gek op mensen, die wil ik heel graag helpen.”

De inhoud van het werk motiveert hen ook, het past bij hen, bij hun professionele competenties, bij hun karakter of bij hun talent:

“Ik heb altijd in de psychiatrie gewerkt en daar heb ik hier heel veel aan.”

“Ik heb maatschappelijk werk gestudeerd.”

“Ik heb altijd een bedrijfje gehad in levensverhalen, vandaar dus.”

Ook het feit dat je iets te doen hebt, werkt motiverend.

“Je hebt iets te doen.”

“[H]et zorgt dat je actief bent.”

“[H]et geeft structuur aan de week.”

De drie respondenten vermeldden ook levensbeschouwelijk motieven.

“Ja, zo heb ik dat nou eenmaal meegekregen in mijn opvoeding. Je moet voor elkaar klaarstaan, je moet elkaar helpen in dit leven.”

Twee van hen verwezen specifiek naar hun christelijke geloofsovertuiging als motivatie om *“klaar te staan voor de ander.”*

5.1.2.2. Zelftypering van de vrijwilligers

De vrijwilligers typeerden hun bijdrage aan het inloophuis als veelzijdig. Ze zijn ze als vrijwilligers verantwoordelijk voor een gastvrije sfeer. Zij begeleiden activiteiten en bewaken de orde en de rust. Rust en structuur zijn volgens hen voorwaarden voor een welkome en veilige sfeer. Ze letten er op dat er met respect met en over elkaar gesproken wordt, *“zodat de deelnemers er kunnen zijn zoals ze zijn.”* Volgens de respondenten komt een prettige en welkome omgeving tot stand door enerzijds *“gewoon aanwezig te zijn”* en *“je niet teveel [te] bemoeien met de deelnemers en hun de ruimte [te] laten zodat ze hun eigen ding kunnen doen”* en anderzijds door actief contact te leggen met bezoekers. Daarnaast structureren en begeleiden zij de activiteiten. Soms moeten ze corrigerend optreden. Een van de respondenten legt de eigen rol uit als verbindend. Een ander benadrukte het belang van stimuleren en motiveren. Alle drie brachten ze naar voren hoe belangrijk *“helpen”*, *“behulpzaam zijn”*, en *“voor de deelnemers klaarstaan”* is.

Ze gaven alle drie aan hoe belangrijk ze het vinden om extra aandacht te geven als een bezoeker ziek is of als er iets anders speelt.

“Eén of twee jaar geleden is iemand overleden die er al vanaf het eerste begin bij was. En bijna iedereen was bij de uitvaart. En mijn collega-vrijwilliger heeft iets geschreven en voorgelezen.”

De vrijwilligers wezen er in dat verband op hoe belangrijk het is dat je de bezoekers kent, zodat ze kunnen inschatten wat hun grenzen en behoeften zijn, zodat ze daar op kunnen anticiperen. Een van de vrijwilligers gaf aan ook persoonlijk langs te gaan als een bezoeker ziek is, om te kijken of ze iets kan betekenen. Ze benadrukten alle drie dat ze daarbij ook een zekere afstand in acht nemen:

“Ik zie veel, ik hoor veel. Maar je moet het over je heen laten komen, je hoeft niet een oplossing te bedenken.”

“Ik probeer wel te helpen, maar ik heb echt geleerd om dát daar te laten, want het is niet mijn probleem.”

Elk van de drie geïnterviewde vrijwilligers heeft een specifiek aandachtspunt: de een zet zich in voor het bevorderen van culturele diversiteit in het inloophuis, de ander maakt werk van autobiografische schrijfactiviteiten en de derde richt zich specifiek op individuele gesprekken tijdens de activiteit *“wanneer een deelnemer dit even nodig heeft”*.

Uit de interviews blijkt dat de vrijwilligers hun bijdrage als onmisbaar beschouwen voor het reilen en zeilen van het inloophuis. Hun werk is voor hen, hoewel soms pittig, uiterst zinvol.

“Ik word niet betaald in euro’s, maar ik krijg er wel voldoening van. Als ik zie hóe blij ik word... De voldoening die ik krijg door iemand te helpen hier.”

5.1.2.3. Typering van de bezoekers

De vrijwilligers vertelden dat de meeste bezoekers ouderen zijn, bewoners uit de wijk. Het zijn volgens hen mensen met een klein sociaal netwerk. Sommigen hebben veel voor de kiezen gehad.

“Eigenlijk zijn het allemaal wel mensen met een rugzakje.”

“Er is ook eenzaamheid onder mensen... Ze komen elke dag, hebben hun dagbesteding hier... Als je ze dit zou ontnemen dan zitten ze allemaal thuis.”

Er komen ook wel jonge mensen, bijvoorbeeld op de locatie waar men een groep draait voor jonge alleenstaande moeders met een migratieachtergrond.

“Een deelneemster is alleen..., heeft twee kinderen en beheerst de taal niet.”

De vrijwilligers benadrukten dat de eventuele problemen van de bezoekers niet voorop staan.

“Het zijn eerst en vooral mensen, we zien wel de problemen waar bezoekers mee te maken hebben, maar wie heeft er geen problemen?”

5.1.2.4. Alledaagse zinervaring

Alledaagse zinervaring is volgens de vrijwilligers aan de orde bij samen dingen doen, bij elkaar ontmoeten en bij elkaar helpen.

Samen dingen doen

Onder de noemer ‘activiteiten’ somden de respondenten een lange lijst op. Het gaat dan bijvoorbeeld om samen koffie en thee drinken, samen eten, spelletjes doen, de open inloop, een schrijfgroep of een koffiegroep specifiek gericht op jonge moeders, Sinterklaas en Kerst vieren of creatieve bezigheden. De activiteiten hebben volgens de vrijwilligers vooral als doel om met elkaar iets te doen en op die wijze op elkaar betrokken te zijn, aandacht voor elkaar te hebben, verhalen te delen, naar elkaar te luisteren en elkaar te helpen. De activiteiten zijn kennelijk de manier waarop ‘het samen’ vorm krijgt. Dat bezoekers niet alleen passief deelnemen, maar ook verantwoordelijkheid dragen voor de activiteiten, draagt volgens de respondenten bij aan de eigenwaarde en zelfwaardering van de bezoekers.

Elkaar ontmoeten

‘Elkaar ontmoeten’ gaat over de onderlinge vertrouwdheid en verbondenheid in de inloophuizen: *“het voelt als een soort familie.”* Bezoekers en vrijwilligers hebben respect voor elkaar en laten elkaar vrij als het gaat om persoonlijke overtuigingen of culturele achtergrond. Deze respectvolle én tolerante houding kenmerkt de dagelijkse ontmoetingen en de activiteiten. De geïnterviewden noemen tal van voorbeelden van hoe vertrouwd de bezoekers en vrijwilligers met elkaar zijn en van de goede band die ze met elkaar hebben. Eén vrijwilliger vertelt dat het onderlinge respect wel onder druk kan komen. Er zijn ook wel eens conflicten met andere vrijwilligers of met bepaalde deelnemers. Soms is er zelfs sprake van openlijk geuit wantrouwen richting bezoekers die een andere culturele achtergrond hebben dan de eigen achtergrond. Dat tegen te gaan vraagt om constante aandacht.

“Je moet hier wel sterk in je schoenen staan als je hier binnenkomt, want ik als Marokkaanse... ik bedoel... laten we eerlijk zijn, het is wel allemaal wít.”

“Je ziet ineens allemaal gekleurde mensen, dat zijn de vluchtelingen die we nu hebben... dat werd eerst niet geaccepteerd hier. Sommige bezoekers vonden dat die mensen niet hier in Nederland horen, ze waren bang voor ze. Wat dat betreft ben ik dan echt een pitbull... Ik kan niet tegen onrecht.”

Elkaar helpen

Bij ‘elkaar helpen’ gaat het over de grote bereidheid van bezoekers en vrijwilligers om elkaar te helpen en naar elkaar om te zien in het inloophuis.

“Ik loop wel eens met een bezoeker mee terug naar huis, als die vergeten was de deur thuis op slot te doen.”

“Ik kom bij een oudere bezoeker thuis over de vloer om even wat hulp en aandacht te bieden en samen even een kopje koffie te drinken.”

De vrijwilligers vermeldden dat ze altijd klaar staan om met bezoekers mee te denken bij crisissituaties of om diegene te kunnen doorverwijzen naar de juiste instantie of om te helpen formulieren in te vullen, bijvoorbeeld bij schulden.

Ook wezen de geïnterviewde vrijwilligers op de praktische steun in de vorm van levensmiddelen van die aanwezig zijn in het inloophuis en die bezoekers mee naar huis kunnen nemen als ze die nodig hebben.

5.1.2.5. Existentiële zingeving

Bij existentiële zingeving gaat het om de intensieve aandacht voor levensvragen, al of niet in expliciet levensbeschouwelijke taal of met behulp van religieuze rituelen.

Twee vrijwilligers vertelden in dat verband dat zij met zekere regelmaat individuele gesprekken voeren met bezoekers en dat het daarbij vaak gaat over ingrijpende zaken, crisissituaties of mentale problemen. Ze gaan dan even één-op-één met de bezoeker zitten die even om wat extra aandacht van ze vraagt. *“Dat geeft troost.”*

“Je moet ook aandacht en ruimte geven voor verhalen... Echt een luisterend oor zijn.”

“Als je verhalen oprakelt dan moet je ook de tijd nemen zodat mensen erover kunnen praten.”

Een van de vrijwilligers begeleidt een schrijfactiviteit. Dat levert voor de bezoekers ook bepaalde belangrijke inzichten over hun eigen leven op, naast het feit dat ze zich beter ontwikkelen in hun schrijfvaardigheden:

“Dat mensen ook echt zeggen van...: ‘Ja, je bent niet wat je meemaakt, maar hoe je reageert op wat je meemaakt’... Dan ben je niet helemaal machteloos in van wat je allemaal overkomt.”

“Vaak zijn het geen leuke dingen, maar wel belangrijk... ...maar waar ze zich niet zo bewust van waren tot ze over zo’n periode ofzo gingen schrijven. En dat je al schrijvend merkt van: mijn God, ja dat is toch... ja, wel heftig geweest.”

Expliciete religie

Ook vertelden de vrijwilligers over expliciete religieuze elementen in het inloophuis, zoals religieuze rituelen of symboliek. Volgens de vrijwilligers wordt dat bijvoorbeeld zichtbaar in het gebed rond de

maaltijd of tijdens vieringen. Alle drie vinden ze het belangrijk dat iedereen mee kan doen in de eigen religieuze taal.

“Dan gaat het heel verschillend. Ja, want je hoort daar ‘Bismillah’, je hoort... verderop zit eentje te bidden. Kijk, ik zeg ook altijd: ‘Bid maar tot welke God jij wil bidden, voor wie, welke God jij wil bedanken voor het eten.’”

Een van de vrijwilligers vertelde dat de maaltijd altijd wordt afgesloten met een gebed waarin aandacht is voor het welzijn van alle betrokkenen, ook wanneer ze niet aanwezig kunnen zijn. Soms wordt er in plaats van een gebed een gedicht voorgelezen.

Methoden voor zingevingsondersteuning

Gevraagd naar zingevingsmethoden gaven de vrijwilligers te kennen dat ze hier geen beeld bij hebben. De vrijwilligers zien de noodzaak er niet van in en twee respondenten zeiden het nut niet in te zien van scholing op dit punt.

“Zoals het nu is, werkt het voldoende.”

5.1.2.6. Meerwaarde en eigenheid

In deze paragraaf gaat het over wat de vrijwilligers beschouwen als de ‘eigenheid van het inloophuis’ aanduiden, wat volgens hen de kern is van waar het om gaat.

Welkom zoals je bent

De vrijwilligers zijn het er, onafhankelijk van elkaar, over eens dat *“welkom zijn zoals je bent”* het hart van het inloophuis is. De bezoekers mogen zich voelen zoals ze zich voelen en mogen ook af en toe *“er geen in zin hebben”*. Ook mogen ze *“gewoon in een hoek op een stoel zitten en niet meedoen met gesprekken.”*

“Ik vind het gewoon als de mensen dus zich thuis voelen, op hun gemak voelen, dat ze ook wel eens rustig een beetje boos mogen zijn en dat ze ook overheersend kunnen zijn... hè? Je hoeft geen politieagentje te spelen...”

Laagdrempeligheid

Laagdrempeligheid is een tweede aspect dat kenmerkend is voor de eigenheid van het inloophuis. Het inloophuis is toegankelijk voor iedereen ongeacht achtergrond, opleidingsniveau of competenties.

“Weet je, hier in het inloophuis, wat ik mooi vind is... iedereen die binnenkomt, maakt niet hoe je eruit ziet of waar je vandaan komt... Iedereen wordt geaccepteerd om wie die is.”

Drempels, zoals een eigen bijdrage voor de maaltijd, worden indien nodig verlaagd en deelnemers worden bijvoorbeeld niet onder druk gezet om mee te doen aan activiteiten, zoals opruimen en afwassen dergelijke. Een van de respondenten ziet wel dat laagdrempeligheid ook kan leiden tot een zekere vrijblijvendheid: *“daar moet je voor waken.”*

Inspraak

Een derde aspect dat het inloophuis uniek maakt, is dat alle deelnemers inspraak hebben of kunnen hebben in hoe activiteiten verlopen. Bezoekers kunnen vooraf of ter plekke activiteiten mee vorm geven, bijvoorbeeld door de thema's te kiezen waarover gesproken of geschreven wordt. Ook kunnen zij nieuwe activiteiten aanvragen of mee organiseren.

“Hè, maar het grappige is wel dat er nu een paar zijn, die voelen zich dan toch medeverantwoordelijk, van degenen die komen eten. En vorige week, nou ging het perfect bij het opruimen: ‘Wat is het leuk, [naam]!’ En dit en dat... nou ik zeg: ‘Hartstikke leuk dat je het fijn hebt, en ook dat jullie zo geholpen hebben.’ Ook complimentjes geven. Dat is ook héél belangrijk voor de mensen dat ze ook een complimentje krijgen.”

5.1.2.7. Samenvatting vrijwilligers

Voor de vrijwilligers is het werk in het inloophuis zinvol, omdat het past bij hun (religieuze) motivatie en bij hun talenten. Zij bevestigden een-op-een wat de bezoekers ook vertelden, namelijk dat de alledaagse zinervaring het hart is van het inloophuis: elkaar ontmoeten, samenwerken en voor elkaar van betekenis zijn. De taken en rollen van de vrijwilligers zijn veelzijdig. Zij zorgen voor structuur, sfeer en verbinding. De bijdrage aan existentiële zingeving bestaat voornamelijk uit het bieden van een luisterend oor aan bezoekers. Er is ruimte voor expliciet religieuze rituelen, maar ze benadrukken dat die ruimte (moeten) laten voor diversiteit. Specifieke zingevingsmethoden hanteren ze niet en dat is volgens hen ook niet nodig. Welkom zijn zoals je bent, laagdrempeligheid en de mogelijkheid om een eigen inbreng te hebben, typeren de eigenheid van het inloophuis.

5.1.3. Coördinatoren

Van elk inloophuis is de coördinator geïnterviewd. In een inloophuis verving de buurtpastor de coördinator. Eerst geven we weer hoe de coördinatoren zichzelf en de bezoekers typeren. Daarna beschrijven we waar volgens hen de alledaagse zinervaring – de term is van de onderzoekers – uit bestaat. Vervolgens gaan we in op de existentiële zingeving en op zingevingsmethoden. Ook komen de meerwaarde en de eigenheid van het inloophuis aan de orde. We sluiten deze sectie af met hoe partners in het veld volgens de coördinatoren naar ‘hun’ inloophuis kijken en welke rol de identiteit van het inloophuis speelt als het gaat om zingeving.

5.1.3.1. Achtergrond en zelftypering

De coördinatoren werken tussen de één en acht jaar in het inloophuis. Ze hebben een theologische opleiding of een opleiding in maatschappelijke zorg (of een combinatie).

Wanneer gevraagd naar de motivatie voor hun werk noemden alle drie de coördinatoren hun betrokkenheid bij de kwetsbare doelgroep in de wijk. Ze willen graag iets betekenen voor mensen en voor de wereld om hen heen. Specifiek willen ze dienstbaar zijn aan de wijk.

“Dat je gastvrij moet zijn voor iedereen en dat we iets moeten doen voor mensen die het minder goed hebben dan wij. Nou, dat is dan eigenlijk hier met de poten in de klei dat je dat dan gewoon gaat doen.”

De geïnterviewde coördinatoren ervaren het alle drie als een soort roeping om voor de bezoekers een plek te maken in de samenleving, een plek waar iedereen welkom is.

“Er zou een plek moeten zijn, dat is er in de samenleving helaas vaak niet, maar die is wel belangrijk, dat iedereen gezien wordt en dat die plekken er zijn voor iedereen. Nou, dat proberen we hier ook te verwerkelijken.”

Eén van hen verwees in dit verband naar de christelijke opdracht tot naastenliefde en omzien naar de kwetsbare ander in de samenleving. Alle drie voelen ze zich thuis bij de missie en visie van het inloophuis. Twee van hen benoemden meer dan eens dat ze het belangrijk vinden om die missie zorgvuldig te bewaken en te behouden. Andere redenen om in het inloophuis te werken zijn: het is

leuk, dynamisch, afwisselend, breed en veelzijdig. Ze voelen zich alle drie als een vis in het water in deze functie.

“Dat maakt ook door de dynamiek in dit hele ontmoetingscentrum dat ik niet makkelijk weer in een reguliere baan terug zou kunnen, waarin ik maar een klein gedeelte mag inzetten van wat ik doe [...] ...Ik denk dat ik dat enorm zou gaan missen.”

De afwisseling van rollen en taken maakt het werk boeiend maar vraagt ook veel van de coördinator. Een coördinator moet van veel markten thuis zijn. Naast een oprechte betrokkenheid op de deelnemers, zowel op bezoekers als op vrijwilligers, dient de coördinator een luisterend oor te bieden zonder daarbij *“in de oplossingsmodus”* te schieten. Er is inzicht nodig in sociale interactie van mensen met soms *“bijzondere manieren van communiceren.”* Een coördinator moet goed kunnen inschatten waar de deelnemers behoefte aan hebben en wat er onderling speelt. De coördinator speelt een verbindende rol. Het vraagt bovendien om praktisch inzicht in wat er nodig is. Soms is de coördinator bovendien de vertrouwenspersoon van bezoekers.

“De kracht en ook de afwijkende manier van inloophuis is, dat wij dus álles doen, door elkaar heen. En dat ik dus van tevoren ook niet kan bedenken wat er gaat gebeuren.”

“De vraag is altijd groter dan wat je waar kan maken. Dus af en toe voelt het ook wel zwaar, want het zijn, het zijn soms ook zware verhalen. Zwaar, omdat er geen oplossing voor de problemen is.”

5.1.3.2. Typering van de bezoekers

Volgens de respondenten zijn de bezoekers aan het inloophuis vooral mensen die zich in kwetsbare posities bevinden, vanwege financiële redenen (armoede of schulden) of sociale redenen (eenzaamheid of als nieuwkomer in de Nederlandse samenleving), vanwege mentale kwetsbaarheid of een combinatie van beiden. Als ze over hen spreken, doen ze dat vaak met naam en toenaam en met aandacht voor de specifieke details van het verhaal. Over de vrijwilligers spreken de coördinatoren niet, behalve dat een van hen vermeldde dat bezoekers *“kunnen doorgroeien naar de rol vrijwilliger.”*

5.1.3.3. Alledaagse zinervaring

Wanneer gevraagd wordt naar wat er in het inloophuis gebeurt op het gebied van zin en zingeving maken de coördinatoren vanuit zichzelf het onderscheid tussen de alledaagse activiteiten en de momenten die specifiek voor verdieping bedoeld zijn. De alledaagse activiteiten zijn voor bezoekers en vrijwilligers en voor hen zelf zinvol, maar daar komen volgens de coördinatoren geen levensvragen aan de orde.

Activiteiten

De coördinatoren somden een reeks aan activiteiten op: koffie-inloop, samen eten, klusgroep, kinderrestaurant, creatieve activiteiten, schrijfactiviteiten, maatjesprojecten, herdenkingsbijeenkomsten, een koffiegroep voor jonge moeders, samen bewegen, samen zingen en een Bijbelkring. In alle gevallen gaat het om gezamenlijke activiteiten. De gezamenlijkheid is volgens de coördinatoren de belangrijkste reden waarom de activiteiten bijdragen aan de zinervaring van de deelnemers. De onderlinge band die de deelnemers met elkaar ontwikkelen gaat soms diep en is wezenlijk.

"[Die band] is dieper als een kennisniveau. We zijn echt wel familie voor veel mensen. We zijn haakjes om te overleven in feite."

"Mensen komen hier en... nou, ze vallen meteen met de deur in huis, alsof wij familie van elkaar zijn met zijn allen, zeg maar. [...] Mensen leven ook heel erg met elkaar mee."

"Hier krijg je wárme koffie, bij een buurthuis krijg je het bij de balie, bij ons krijg je het aan tafel met aandacht."

Daarnaast dragen de activiteiten volgens de coördinatoren bij aan een zinvolle dag-invulling, het geeft ontspanning en energie. Ze doen nieuwe ervaringen op en dragen verantwoordelijkheid doordat ze de activiteiten mee organiseren en zelf initiatief kunnen nemen voor nieuwe activiteiten. Dat levert ook gezondheidswinst op, mensen worden gedurende de tijd meer mobiel en actief en voelen zich beter. Sommigen gebruiken hun ervaringen om werk te gaan zoeken.

"Oh ja, als ik het hier kan, kan ik op een gegeven moment ook gaan werken. Als het mijn tijd is, als ik mijn angsten en mijn problemen wat minder heb, mijn rugzak dicht kan doen en weer de samenleving in kan gaan..."

Praktische hulp en advies

Ten slotte noemen ook de coördinatoren de praktische hulp die zinvol is voor de deelnemers. Het is een soort vangnet, dat bezoekers erop kunnen rekenen dat er concreet met hen meegedacht wordt bij praktische vraagstukken rond eten, geld, een uitkering, schulden of onderdak. Het gaat dan bijvoorbeeld om het invullen van formulieren, het schrijven van brieven of het regelen van een doorverwijzing naar de juiste instantie.

"Dat je méé zit te denken met mensen. Van 'goh wat zou hierin mogelijk zijn?' of dingen aanbiedt, of dat je met mensen meeloopt dat ze volgende week of over een half jaar hun verhaal verder kunnen vertellen. En dat mij dat ook aan het hart gaat."

5.1.3.4. Existentiële zingeving

De coördinatoren geven aan dat zij in persoonlijke gesprekken een luisterend oor bieden aan bezoekers. Daar komen ook levensvragen aan de orde.

"Ze kunnen komen met wat ze dwars zit... En daarbij... ja een, een luisterend oor en een, een, een open houding vinden."

Ook bepaalde vrijwilligers hebben volgens hen het talent om een luisterend oor te zijn voor bezoekers.

"[S]ommige gastheren of gastvrouwen die hebben iets pastoraals in zich. Dat, dat had hij bijvoorbeeld, waardoor mensen ook makkelijk hun hart uitstorten. Dat heeft ook de gastvrouw die er vanmiddag was, die heeft dat ook."

Expliciet religieuze elementen

Voor wat betreft expliciet religieuze elementen wordt in twee van de drie inloophuizen ruimte gegeven voor gebed bij de maaltijd. Eén van de coördinatoren benadrukte dat het niet de bedoeling is om expliciet religieuze kwesties in de dagelijkse praktijk aan de orde te stellen. De andere twee toonden zich minder terughoudend, maar ook zij onderstreepten dat het niet de bedoeling is om te evangeliseren of om het christelijk geloof centraal te stellen binnen de dagelijkse interacties. Slechts als iemand er naar vraagt of met een duidelijke behoefte daaromtrent komt, wordt er ruimte voor

gemaakt. In de meeste gevallen staan zingevingsvragen in de alledaagse activiteiten en in de Inloop volgens de coördinatoren niet centraal bij de bezoekers.

“We gaan ze niet met kerkelijke of geloofsdingen lastigvallen of... We komen daar niet mee, zal ik maar zeggen.”

Tijdens de verdiepingsactiviteiten, zoals de bijbelgespreksgroep of de schrijfgroep, in (pastorale) gesprekken of tijdens kloosterretraites, komen existentiële zingeving wel aan de orde. Er is dan volop ruimte voor persoonlijke verdieping en levensvragen. Ook christelijke rituelen, zoals gebed of Bijbelstudie hebben hier hun plaats, maar nooit op een dwingende en exclusieve manier, aldus twee van de respondenten. Binnen de bijbelgespreksgroep krijgen op de ene plek de bezoekers ruimte voor persoonlijke verhalen en levensvragen terwijl op de andere plek het juist de vrijwilligers zijn die hier ruimte voor krijgen. Ook wordt met vrijwilligers gebeden en stilgestaan bij het welzijn van de vrijwilligers en de andere bezoekers van het inloophuis. Een van de coördinatoren vraagt bezoekers wel eens of ze in de kerk voor diegene mogen bidden.

“Aan de hand van wat hier speelt en soms weet je, ik maak ze altijd anoniem. En eh... soms vraag ik ook aan mensen van ‘goh, zou je het fijn vinden als we voor je bidden in de kerk?’ en dan, daar reageren mensen eigenlijk bijna altijd positief op.”

Zingevingsmethoden

Op de vraag of er binnen het inloophuis ook bepaalde methoden gebruikt worden als het gaat om zingevingsondersteuning of het bevorderen van de zinervaring van bezoekers, gaven de geïnterviewde coördinatoren uiteenlopende antwoorden. Twee respondenten vertelden dat de aandacht voor levensvragen er is wanneer die spontaan opkomen bij bezoekers. Zij gaan er niet naar op zoek.

“Zingeving is natuurlijk het belangrijk, het komt gewoon voor in de gesprekken die je hebt met mensen.”

“Ik denk echt dat, dat in ieder inloophuis ruimte is voor levensvragen in de breedste zin, zeg maar. En dat inloophuizen er eigenlijk altijd wel opgericht zijn om, nou ja, mensen in contact te brengen met elkaar en daardoor zinvolheid te bevorderen voor wie daar komt.”

Een andere respondent vertelde dat ze in het inloophuis het model van positieve gezondheid hanteren, een model dat uitgaat van wat mensen wel kunnen, in plaats van wat ze niet kunnen. Zingeving is daar een onderdeel van. Vrijwilligers in dat inloophuis zijn ook getraind met dit model van de positieve gezondheid. Maar hoe dat precies geoperationaliseerd wordt, komt niet helder uit de interviews naar voren.

De buurtpastores die aan het inloophuis zijn verbonden hanteren hun eigen expertise voor pastorale gespreksvoering, wat een van de respondenten typeert als:

“Het geven van betrokken en persoonlijke aandacht ‘van hart tot hart’, gericht op het versterken en verlichten van de zorgen van de deelnemer.”

In een van de inloophuizen wordt een meditatiecursus aangeboden. In een ander inloophuis wordt wel eens met gesprekskaartjes gewerkt om over levensvragen in gesprek te komen. Ook de Bijbelgesprekscring en de kloosterretraite worden als methodische aspecten benoemd.

“Als iemand een, een, een probleem heeft, zeg maar, waardoor je je eigen bestaan op zijn grondvesten schudt [...] In die Bijbelgesprekscring, daar is natuurlijk wel heel expliciet de ruimte voor dat soort vragen.”

“Mijn voorgangers hier zijn al begonnen met ehhe nou retraite- dagen of klooster- dagen voor bezoekers. [...] En mensen hoeven dus wat ik zei, ze hoeven niet gelovig te zijn. Ze moeten wel voor openstaan.”

5.1.3.5. Meerwaarde en eigenheid

Ook de coördinatoren deden in de interviews uitspraken over zaken die wij geordend hebben onder de meerwaarde of de eigenheid van het inloophuis.

De coördinatoren benadrukten eerst en vooral de uniciteit van hun eigen rol, ten opzichte van die van andere sociaal werkers in de wijk, welzijnswerkers of van beheerders van een buurthuis. Het grootste verschil is voor hen dat zij *“geen agenda hebben, ik hoef niks te administreren en hoef geen verantwoordelijkheid af te leggen aan allerlei meerderen, zoals welzijnswerkers dat wél moeten.”* De coördinatoren zijn van mening dat ze makkelijker ruimte en tijd kunnen maken voor de persoonlijke vragen van de deelnemers die in het moment opkomen.

In de tweede plaats kenmerkt het inloophuis zich volgens de coördinatoren door de aandacht en betrokkenheid van bezoekers, vrijwilligers en professionals op elkaar. Het alledaagse onderlinge contact haalt volgens hen mensen uit eenzaamheid en geeft invulling aan een zinvol bestaan.

“Alsof wij familie van elkaar zijn met zijn allen [...] Dus dat is niet alleen ik. Zéker niet, maar de, de gastvrouwen en ook de medebezoekers, zeg maar.”

Als derde wezen de coördinatoren op de laagdrempeligheid van het inloophuis als een meerwaarde: mensen kunnen binnenkomen omdat dat de plek altijd open is, ook in vakanties en meestal ook op feestdagen.

Een vierde element is dat het in het inloophuis gaat om langdurige verbanden, sommige mensen zijn wel 20 tot 30 jaar een vaste bezoeker.

Als laatste, maar niet het minst belangrijke, is dat het inloophuis volgens de coördinatoren een plek is van inclusiviteit, waarmee ze dat iedereen welkom is, dat iedereen inspraak heeft en dat er gestreefd wordt naar wederkerigheid. Dat maakt de plek zo uniek.

“Wat ik heel belangrijk vind, is dat wij een inclusieve samenleving zijn. Op deze plek. [...] Iedereen telt mee en dat is echt mijn grondhouding.”

“Gemeenschap zijn, wat eigenlijk ook een onderdeel is van kerkzijn, dát vind ik heel belangrijk, dat die behouden blijft, want dat moet natuurlijk niet met als kind met het badwater weggooien. [...] Daar zit een sociaal rendement die niet in geld uit te drukken is.”

“Wij willen gewoon een plek zijn waar mensen warm met elkaar omgaan en omzien naar elkaar [...] Dat iedereen tot zijn recht kan komen en zijn talent kan inzetten. Dus dat is eigenlijk ook een visie en missie geworden van onze... onze organisatie.”

Ten slotte benoemen de respondenten een aantal uitdagingen, die ook eigen zijn aan het dagelijkse praktijk van het inloophuis. Een van hen benoemt dat de plek *“toch een zeer hoge drempel heeft voor nieuwe mensen. Je stapt hier niet zomaar binnen als je net nieuw bent, je moet wel echt een drempel over.”* Twee respondenten wijzen op de wrijving die er soms is tussen bezoekers omdat sommigen zich verrassend of onvoorspelbaar gedragen of bijvoorbeeld met rust gelaten willen worden, wat dan niet altijd voor iedereen helder is. In een van de inloophuizen was sprake van culturele frictie, waarbij sommigen zich negatief en soms zelfs racistisch uitlieten over de culturele achtergrond van anderen.

“Toen we een keer veel vluchtelingen binnenkregen voelden sommige bezoekers zich bedreigd [...]. Dus als ze hier naar binnen liepen, liepen die kinderen ook allemaal... Dus ze zeiden: ‘Al die buitenlanders, ze moeten het land uit’. Nou dat kan dus niet.”

5.1.3.6. Hoe anderen naar het inloophuis kijken

We hebben de coördinatoren ook gevraagd naar hoe organisaties waarmee ze samenwerken naar het inloophuis kijken en specifiek of die organisaties het inloophuis als een zingevingspraktijk beschouwen. Volgens de respondenten beschouwen de partners in het veld het inloophuis als een gelijkwaardige partner maar niet specifiek als een zingevingspraktijk. Ze weten wel waar het inloophuis goed in is: het is een plek te zijn waar iedereen welkom is zoals zij zijn, waar tijd en aandacht is, waar bezoekers gehoord en gezien worden. Als een (voorbeeld-)plek van inclusiviteit, waar mensen warm met elkaar omgaan? en omzien naar elkaar.

“De adviseurs van de gemeente, degene die in de wijk zit en eentje op het stadhuis [...] die hebben gezegd: ‘Hier gebeurt het.’ [...] Als de welzijnsorganisatie ons geen geld zou kunnen geven, dan zouden hun daar zeggen: ‘Nee, hier gebeurt het en deze plek moet openblijven.’”

Precies om die reden verwijzen andere organisaties hun cliënten wel eens door. Eén van de respondenten voegt daaraan toe dat sommige partners in het veld hun cliënten wel eens doorverwijzen als zij met zingevingsvragen zitten, bijvoorbeeld als het gaat om rouwproblematiek, maar dat is eerder uitzondering dan regel.

Twee van de drie coördinatoren geven aan dat het voor de maatschappelijke partners duidelijk is dat het inloophuis een christelijke identiteit heeft, maar dat dat geen drempels opwerpt voor samenwerking.

“Dat mensen voelen van ‘je doet het vanuit je hart’. Je doet het omdat je iets hébt met elkaar, omdat mensen je ter harte gaan.”

“En op gegeven moment als zij merken van ‘ja, maar zo zit het helemaal in elkaar. Deze mensen zijn vooral bekommerd om hoe het met iemand gaat en doen ze vanuit hun hart’.”

“Dus nee dus, en omdat we ook sámenwerken eh, valt ook het muurtje valt weg[...] Dus ik, ik merk ook niet dat het barrières opwerpt, maar juist omdat we goede contacten hebben in de wijk...”

5.1.3.7. Identiteit van de stichting

Op de achtergrond van de vraag naar het inloophuis als zingevingspraktijk speelt ook de identiteit van het inloophuis een rol. Twee van de drie inloophuizen hebben een christelijke identiteit, bij de derde is er geen sprake meer van een exclusieve relatie met een kerk. Uit de interviews blijkt dat de relatie met een kerk voor- en nadelen heeft. Het voordeel is de morele en financiële steun van kerken en het feit dat vrijwel alle vrijwilligers uit de betrokken kerken komen en zo het inloophuis mede mogelijk maken. Een nadeel is dat de christelijke identiteit soms argwaan oproept over de onvoorwaardelijke openheid van het inloophuis of over een verborgen agenda van *“zieltjes winnen”*. Dat kan belemmerend werken bij fondsenwerving.

“De ervaring leert dat sommige fondsen aanvragen afwijzen omdat ze wellicht angst hebben dat er toch een addertje onder het gras zit vanwege de kerkelijke achtergrond van de stichting.”

Geen van de coördinatoren vermeldde dat profilering op zingeving zou kunnen helpen bij het versterken van de positie van het inloophuis.

“...Als bijvoorbeeld een sociaal team iemand naar ons verwijst of zegt van: ‘Goh, kunnen jullie daar eens contact mee zoeken?’ Dat komt denk ik meer doordat ze hebben gezien hoe wij in de praktijk werken dan dat, dan doordat ze denken van: ‘Nou, dit is van een Stichting die gelieerd is aan de kerken in deze plaats, daar kunnen ze vast iets mee op zingevingsgebied.’ Ik denk niet dat dat het argument is, meestal.”

5.1.3.8. Samenvatting coördinatoren

Voor de coördinatoren is het werken in het inloophuis uiterst zinvol omdat het naadloos past bij hun persoonlijke waarden en missie. Zij zien dat deelname aan de activiteiten van het inloophuis zinvol is voor zowel bezoekers als vrijwilligers. Het helpt hen aan zinvolle dag-invulling en het is soms een springplank naar een zinvol bestaan in de samenleving. Door de flexibiliteit en de aandacht voor de mensen is er ook ruimte voor existentiële zingeving, maar dat is niet het speerpunt van het inloophuis. De coördinatoren bieden wel verdiepende activiteiten aan. Sommige daarvan zijn op christelijke leest geschoeid, maar zij benadrukken dat ze sensitief en soms terughoudend zijn met het inzetten van expliciet religieuze taal, rituelen en activiteiten. Expliciete religie mag de toegankelijkheid niet beperken. Specifieke zingevingsmethoden hanteren ze naar hun zeggen niet, maar ze werken wel volgen een bepaalde benadering: presentie, inclusie of positieve gezondheid. Persoonlijke aandacht en betrokkenheid, laagdrempeligheid, gastvrijheid en langdurige relaties vormen volgens hen het hart van het inloophuis. De laagdrempeligheid zorgt ervoor dat er mensen met heel verschillende achtergronden deelnemen. Dat kan ook tot spanningen leiden, met name tussen mensen met een migratieachtergrond en mensen met een Nederlandse achtergrond. Het laagdrempelige en familiale karakter – ook een sterk punt volgens de coördinatoren – levert zelf ook weer een nieuwe drempel op, namelijk dat het lastig kan zijn voor nieuwkomers om ertussen te komen. Ook dat is een spanning die hoort bij het inloophuis. De coördinatoren typeren het inloophuis ten slotte niet als een zingevingspraktijk en zijn van mening dat partners in het veld hen ook niet als zodanig beschouwen.

5.2 Observaties

5.2.1 Introductie

Met de observaties valideren we de gegevens uit de interviews en verrijken die. Wat is tijdens de observaties waargenomen dat de resultaten uit de interviews bevestigt? Wat is relevante aanvullende informatie? Na een korte typering van de plekken waar geobserveerd is, volgt eerst een algemene indruk. Daarna volgen de opbrengsten, geordend naar de hoofdcategorieën uit de interviews. Met behulp van korte vignetten krijgt de lezer een beeld van wat er gebeurt in het inloophuis. Om te voorkomen dat de observaties te herleiden zijn tot specifieke personen zijn bepaalde details veranderd, zonder daarmee de strekking te wijzigen.

5.2.3. De bezoekers

Tijdens de geobserveerde inloophuismomenten waren er doorgaans tussen de 18 en 35 personen aanwezig. Sommigen bleven de gehele duur van het inloophuismoment, anderen schoven later aan of vertrokken eerder. De samenstelling van de bezoekers is divers. Er zijn vrouwen en mannen. De meesten zijn tussen de 60 en 80 jaar oud, maar er zijn ook jongere bezoekers. Sommige bezoekers

zien er tot in de puntjes verzorgd uit, anderen hebben een casual kledingstijl. Nog weer anderen hebben minder aandacht aan hun uiterlijke verschijning besteed. Een deel van de mensen heeft een migratieachtergrond, vanuit diverse delen van de wereld, een ander deel heeft een Nederlandse achtergrond. Er klinken dikwijls verschillende talen door elkaar. Sommige bezoekers zijn kwiek van lijf en leden, anderen maken gebruik van een scootmobiel of een rollator. Sommigen lopen of schuifelen gebogen door de ruimte, anderen lopen met stevige tred en rechtop. Er zijn bezoekers die gedurende de inloophmomenten voornamelijk stil zijn, anderen voeren juist het hoogste woord.

“Twee vrouwen van rond de 50 jaar oud zitten aan een tafel. De een draagt een hoofddoek; de andere heeft een kort geknipt stekelkapsel. Ze draagt een T-shirt met Micky Mouse erop, grote roze oorbellen en een tattoo op haar onderbeen. Ze zijn aandachtig met elkaar in een gesprek. De eerste vrouw staat op om koekjes te pakken, gaat weer zitten en ze vervolgen hun gesprek. De tweede vrouw vertelt met veel gebaren over haar schoonzus, over het schoonmaken van haar huis en over koopjes die ze heeft gedaan. Even later schuift een vrouw van rond de 80 jaar bij hen aan. Zij heeft een gesoigneerd kapsel en draagt een gebloemde jurk. Ze praten met z’n drieën verder. Een man van 60-70 komt van buiten de ruimte binnenlopen en groet hen op luide toon: ‘Hallo!’ De drie vrouwen groeten lachend terug. De man gaat vervolgens alleen aan een grote lange tafel zitten met zijn koffie en een krantje en begint te lezen. De drie vrouwen zetten hun gesprek onderling voort. De eerste vraagt aan nummer twee: ‘Maar hoe dóe je je haar eigenlijk zo?’ En wijst op de stekeltjes van de tweede vrouw. ‘Oh, ja, daar heb ik een speciale gel voor’, antwoordt ze. ‘Oh, echt waar?’ reageert de eerste vrouw geïnteresseerd. Samen met de aangeschoven mevrouw luisteren ze naar haar verhalen en stellen ze haar vragen.”

Sommige bezoekers kijken voortdurend om zich heen en zoeken (oog)contact met anderen en voeren spontaan gesprekken, terwijl anderen het contact vermijden. Van sommige bezoekers straalt de levenslust en energie af, anderen maken een lusteloze indruk en vertonen nauwelijks gezichtsexpressie.

“In de tuin is een gastvrouw aanwezig (van rond de 70) die de bezoekers van de inloophmiddag welkom heet en hun vriendelijk vraagt of ze thee of koffie willen. Na zo’n 5 minuten heeft zich een kleine kring van vijf personen gevormd. Ze drinken koffie of thee en kletsen gemoedelijk met elkaar. Het groepje bestaat uit een vrouw van middelbare leeftijd die wat slaperig om zich heen kijkt en twee mannen van middelbare leeftijd. Een van hen heeft de leiding over het gesprek. Hij introduceert steeds nieuwe gespreksonderwerpen en reageert met luide stem op wat de anderen zeggen. Een tweede man kijkt voortdurend naar de grond of naar zijn handen. Als hij praat spreekt hij met zachte stem, terwijl hij op een verlegen manier oogcontact zoekt met de anderen. De tweede vrouw in de kring zit met gebogen hoofd. Zij maakt geen oogcontact met de anderen. Zij zegt niet veel. Ze drinkt haar koffie en kijkt veel naar de grond en naar haar beker.”

De bezoekers maken de indruk dat ze vertrouwd zijn met de situatie en dat ze elkaar goed kennen. De typering die de bezoekers in de interviews geven: ‘alles mag, niks moet’, is adequaat om de sfeer te beschrijven.

5.2.4. De vrijwilligers

Bij alle activiteiten en bijeenkomsten in het inloophuis zijn vrijwilligers aanwezig. Het beeld dat zij van zichzelf schetsen in de interviews correspondeert met de observaties. Bij de inloophmomenten zijn de vrijwilligers gastvrouw of gastheer. Zij begroeten de deelnemers bij binnenkomst, leggen nieuwkomers uit wat de gang van zaken is. Zij schuiven aan bij binnengekomen deelnemers met de

vraag hoe het met hen is. Ze bereiden de activiteiten voor. Schenken koffie en thee, maken maaltijden klaar. Ze gaan met regelmaat bij iemand zitten die zich wat terugtrekt en voeren dan een gesprek. Ze helpen met praktische vragen. Ze brengen soms de gesprekken op gang of doen er vaak zelf geanimeerd aan mee. Ze zijn soms als deelnemer niet te onderscheiden van de andere bezoekers, soms nadrukkelijk wel, bijvoorbeeld als ze de structuur en het tijdschema bewaken of als ze ingrijpen wanneer de orde verstoord dreigt te worden. Ze creëren, bewaken de sfeer en maken er deel van uit.

“Er zitten tien personen aan de midden-tafel: vier mannen en zes vrouwen. De gastvrouw is vandaag jarig en deelt gebakjes uit. Ze loopt naar de midden-tafel en biedt ze aan. Hierop klinkt meteen veel gelach en gejuich, met uitroepen als: ‘Hé, dát is mooi zeg! Haha! Hoera!’ ‘Gefeliciteerd, hoor hee!’ Een persoon steekt bij het juichen de handen in de lucht en kijkt blij. Iedereen lacht. Kort daarop gaat het kletsen en het praten aan tafel weer gewoon door zoals daarvoor. De coördinator gaat een paar minuten later bij de grote tafel staan met de gastvrouw en een andere vrouw naast zich en vraagt: ‘Mag ik even jullie aandacht? Naast mij staan twee jarige dames en ik wil ze even in het zonnetje zetten.’ Ze zet vervolgens het lied ‘Lang zal ze leven’ in en iedereen zingt hard mee. Een man uit de groep roept daarna drie keer: ‘Hiep hiep!’ en de rest van de groep vult luidkeels aan met: ‘Hoera!’ Hierop beginnen de meeste deelnemers vrolijk te lachen en kijken met vrolijke blikken in het rond.

Vrijwilligers die speciaal voor een activiteit komen zijn veel duidelijker onderscheiden van de deelnemers. Zij hebben de leiding over de activiteit en houden vast aan die rol.

Ook zijn er vrijwilligers die bepaalde ondersteunende taken uitvoeren.

“Een vrouw (ca. 30 jaar) komt in een elektrische rolstoel de zaal binnengereden, begeleid door een taxichauffeur. De gastvrouw van de ochtend groet haar: ‘Hee hoi! ben je daar weer?’ Ze helpt haar uit haar jas en zegt: ‘Ik zal zo wat te drinken voor je pakken.’ De vrouw straalt met haar ogen en kijkt blij de ruimte rond. Vervolgens rijdt ze naar het kantoortje van de coördinator, waarvan de deur open staat. De coördinator heet haar welkom. ‘Oh hai! Wat leuk dat je er bent.’ Vervolgens rijdt ze naar één van de bureaus in het kantoortje waar een laptop open staat. Daar begint ze in een Excel-sheet te werken.

De op het oog vanzelfsprekende positiewisseling van de vrijwilligers is een essentiële factor voor de gemoedelijke en ongedwongen en vaak hartelijke sfeer in het inloophuis.

5.2.5. De coördinatoren

De coördinatoren zijn niet altijd aanwezig. Als ze er zijn, hebben ze een plaats op de achtergrond. Zij verschijnen soms in de gezamenlijke ruimte, soms trekken ze zich terug in een kantoorruimte. Tijdens de observaties bleek dat de bezoekers zich terdege bewust zijn van de aanwezigheid van de coördinator. Ze weten haar of hem te vinden, indien nodig. Datzelfde geldt voor de vrijwilligers. Ook zij voelen zich gesteund door de coördinator. Voor specifieke vragen, zowel in praktische als in existentiële zin, doen bezoekers een beroep op de coördinator. De coördinator kwam relatief weinig in beeld tijdens de observaties.

“De bezoekers zitten aan tafel. Een van hen vertelt dat ze die nacht maar drie kwartier heeft geslapen en dat dit probleem al zes weken speelt: ‘Ik moet vanmiddag wat eerder weg helaas; ik heb eindelijk een afspraak met de huisarts.’ De rest van het groepje reageert met: ‘Och wat erg’ en ‘Jeetje, gaat het wel?’ De man begint zacht te huilen. De vrouw naast haar geeft haar een zwart fluwelen zakje dat hij in haar hand had. ‘Hier, hou het maar eventjes vast’, zegt hij. De man kijkt vertwijfeld naar de gastvrouw en vraagt: ‘Wat moet ik hiermee?’ De vrouw antwoordt: ‘Er zitten

bijzondere stenen in. Dat helpt.’ De man kijkt nog een keer vragend naar de gastvrouw, waarop die zegt: ‘Ja, je weet maar nooit wat allemaal kan helpen, neem het maar gewoon aan.’ De man begint intenser te huilen en zegt: ‘Ik trek het zo niet meer hoor. Van mij hoeft het niet meer.’ Hij staat op en zegt: ‘Ik ga even met [naam coördinator] praten hoor!’ ‘Ja, dat is goed’, zegt de gastvrouw. Vervolgens loopt de man naar het kantoortje van de coördinator. Na 15 minuten keert hij weer terug in de kring en neemt zijn plaats weer in en doet weer mee met het gesprek.”

5.2.6. Alledaagse zinervaring

De alledaagse zinervaring wordt aangetroffen tijdens de bijeenkomsten en activiteiten. Het leeuwendeel daarvan vindt plaats tijdens de inloophmomenten.

Elkaar ontmoeten

Het inloophmoment is geheel en al gericht op ontmoeting. De sfeer is doorgaans ongedwongen en ontspannen. Sommige aanwezigen zitten rustig op hun stoel en drinken van de koffie of thee. Sommigen staren stil voor zich uit of kijken naar hun voeten. Sommige aanwezigen lopen wat rond, gaan naar het toilet of zoeken een partner om een potje te kaarten of een biljartje te leggen.

De meeste aanwezigen zijn zichtbaar vertrouwd met de plaats, met de gang van zaken, met de regels en met de anderen. De deelnemers zijn primair gericht op hun eigen groep, maar tussentijds is er sprake van allerlei interactie tussen personen uit de diverse groepen.

“De coördinator is aan een tafel direct naast de Moeder-Koffiegroep in gesprek met de twee jonge dames aan haar tafel en vult een formulier met hen in. Ineens roept de coördinator uit: ‘Nee, nee! Sinterkláás!’ Waarop een van de vrouwen reageert met: ‘Oh..., Kerst?’ ‘Nee!’ roep de coördinator uit. Direct daarop klinkt hilarisch gelach vanuit de gehele ruimte. Van alle kanten beginnen mensen zich ermee te bemoeien. Ook de gastvrouw doet mee: ‘Nee, vijf december! Vijf december! Niet Kérs!’ Een vrouw uit de Moeder-Koffiegroep reageert: ‘Oh zij weet niet Sinterklaas? Walla...!’ De organisator van Moeder-Koffiegroep staat op: ‘Yo, laat effe een foto zien dan!’ De koffiedame, nog in gesprek met een van de vrouwen bij de coördinator, roept: ‘Jaaa..... en zwarte piet!’ Van diverse kanten uit de ruimte klinkt dan: ‘Oh!’ en ‘Nee nee, dat mag niet meer!’ ‘Oh nee’... zegt gastvrouw beteuterd. De andere gastvrouw mengt zich vervolgens ook bij de tafel, met haar telefoon in de aanslag. Zij laat plaatjes zien van Sinterklaas. De rust keert terug. De coördinator gaat weer verder met het gesprek met de twee vrouwen aan de tafel om een formulier met hen in te vullen. Daarna legt ze, met veel gebaren, uit wat het Sinterklaasfeest in Nederland inhoudt.”

De huiselijke manier van het ‘met elkaar zijn’ en op elkaar betrokken komt overeen met de typering uit de interviews van het inloophuis als een tweede thuis. De gemoedelijke interactie tussen mensen met zeer diverse achtergronden onderstreept de typering van de coördinatoren in de interviews dat het inloophuis een plaats van inclusief samenleven is.

Samen dingen doen

Van de specifieke activiteiten observeerden we een spelletjesavond, een bijeenkomst voor jonge moeders, een bijeenkomst van een schrijfgroep en een Bijbelgespreksgroep. De laatste twee komen elders aan de orde.

Tijdens de spelletjesavond waren er ongeveer 15 personen aanwezig. De sfeer was ongedwongen en bij tijd en wijle joviaal. Iedereen kreeg in gelijke mate aandacht en voelde zich zichtbaar vrij om zich te uiten over het spel of om elkaar vragen te stellen. Er werden rake grappen

gemaakt. Tussen de spelletjes door gingen de aanwezigen deels ook hun eigen gang, maar men deelde op een vanzelfsprekende manier de ruimte aan de tafel. Er was op het eerste gezicht geen verschil in gedrag tussen deelnemers en vrijwilligers. Alle aanwezigen leken zich in zekere mate verantwoordelijk te voelen voor de gang van zaken. De vrijwilligers houden overzicht en maken contact met aanwezigen die even 'niks te doen' hebben.

“Drie mensen (een man (ca. 55) en twee vrouwen (ca. 80 en 60)) zitten aan een hoek van de tafel het spel ‘Triominos’ te spelen. Ze openen de doos en laten de steentjes op de tafel kletteren. Ieder van hen pakt een bordje en legt de stenen erop; het spel begint. Twee andere deelnemers aan de tafel kijken mee met het spel. Aan de andere hoek van de tafel zit een vrijwilligster. Zij is aangeschoven om een spel te spelen met een van de andere aanwezigen die wat verloren voor zich uit keek. Het is het spel ‘Go’, met veel witte en zwarte steentjes. Ze bespreken de tactiek van het spel terwijl ze het aan het spelen zijn.”

De deelnemers aan de spelletjesavond leken elkaar goed te kennen. De manier waarop ze op elkaar reageerden gaf blijk van een grote vertrouwdheid met elkaar.

“Het groepje dat het spel Triominos speelt husselt de stenen opnieuw door elkaar voor nog een ronde Triominos. Terwijl ze de stenen husselen zegt de man in het gezelschap: ‘Niemand kan mij on hoffelijkheid toedichten. Ik heb de dames laten winnen!’ Waarop de vrijwilligster reageert: ‘Nou dat vind ik álleraardigst van je hoor.’ Even later als het spel begonnen is roept ze met vertwijfeling in haar stem uit: ‘Maar wat kán ik nu?’ ‘Ja, dat weten wij niet!’ reageert een van de vrouwelijke deelnemers (ca. 80). ‘Nee, dat klopt. Ja ik moet sowieso blokkeren, maar wélke moet ik nou blokkeren?’ Na een paar minuten is het spel afgelopen. De mannelijke deelnemer zegt breeduit lachend: ‘Dames, even voor de goede orde: ik ben nummer twee.’ Hierop reageert de vrijwilligster: ‘Ja ja, jij bent de eeuwige nummer twee. Hahaha!’ De man reageert lachend: ‘Inderdaad, ik heb jullie hoffelijk vóór laten gaan en álle terrein gegeven. We hebben een prachtig eindresultaat hier liggen’, terwijl hij op het resultaat van het spel wijst. ‘Dit is een foto waard!’ Iedereen aan de tafel begint te lachen.

De koffiegroep voor jonge alleenstaande moeders is gericht op jonge moeders met een migratieachtergrond, hoofdzakelijk alleenstaand, die met elkaar praten en elkaar adviseren over praktische zaken. De samenstelling van deze groep verschilt van de reguliere bezoeker, zij is veel meer homogeen, zowel qua leeftijd als qua culturele afkomst: de jonge moeders hebben merendeels een Syrische of Koerdische achtergrond en spreken voornamelijk Arabisch met elkaar.

“Aan de tafel van de Moeder-Koffiegroep is het een gezellige rumoer met luid enthousiast gepraat: veel door elkaar en met elkaar. In het Nederlands, Arabisch en Berbers wordt door elkaar heen gesproken. Eén dame aan hun tafel zegt luid: ‘Walla, nee! Spaanse peper is echt té erg voor mij! ...Ik hou wel van lekker eten, maar dat is echt té!’ Andere deelnemers mompelen instemmend. Het gesprek gaat vervolgens verder door over eten. De deelnemers maken regelmatig oogcontact met elkaar terwijl ze praten en er is veel enthousiasme te zien op hun gezichten, in de vorm van glimlachen en stralende ogen, terwijl ze met elkaar praten. Ook zijn er veel instemmende geluiden te horen en wordt er instemmend geknikt. Een van de vrouwen roept ineens: ‘Hee, zij is trouwens jarig!’ Ze wijst naar haar buurvrouw. Deze vrouw begint te glunderen. Een dame tegenover haar reageert: ‘Gefeliciteerd!’ Er wordt hard gelachen. Daarna gaat het gesprek weer verder naar een ander onderwerp.”

Met elkaar praten

Soms was het stil tijdens de inloophmomenten, maar die stilte kon ineens doorbroken worden door geanimeerde gesprekken, waarin ook hard gelachen werd. Die afwisseling van rust en dynamiek was kenmerkend voor alle inloophmomenten. Sommige aanwezigen deden actief mee met de gesprekken, anderen luisterden en weer anderen sloten zich ervoor af. De bezoekers namen doorgaans zelf het initiatief voor het onderlinge gesprek. Ze stelden vragen en gaven ook spontane reacties op de verhalen van anderen. Zo nu en dan corrigeerden de deelnemers hun mededeelnemers, de gastvrouw of de coördinator. De aanwezigen leken zich daar niet aan te storen. Ook hieruit spreekt een vertrouwdheid en bekendheid met elkaar.

“Kort nadat hij weer is gaan zitten begint de oudere man te praten over het weer, specifiek over de hitte en over de hoge temperatuur in de vertrekken van zijn eigen huis. Met luide stem: ‘Ja, ik heb dus echt in élk vertrek een thermometer hangen en ik heb het precies zo in huis geregeld dat het overal niet meer dan 25 graden is! Warmer moet ik het echt niet hebben hoor! Dat is toch geen doen!’ Zijn stem klinkt neutraal en krachtig als een nieuwslezer. De anderen luisteren naar hem. Als hij klaar is met zijn verhaal reageert er eerst niemand. Na een tijdje zegt een van de vrouwen in de kring: ‘Ja ja, dat probeer ik ook zo in huis, het is echt niet te doen anders...’ De man reageert onmiddellijk met luide stem: ‘Ja nou, en toen heb ik dus de boel hélemaal open gezet om het goed door te laten waaien in de avond, want anders is het gewoon geen doen in huis!’ En hij vervolgt zijn betoog. Als hij een stilte laat vallen, reageert een van de andere gespreksdeelnemers kort, waarop hij direct zijn betoog hervat. Dit duurt een minuut of vijf. Daar onderbreekt de gastvrouw het betoog door iedereen nogmaals koffie en thee aan te beiden. Daarna is het een paar minuten stil.”

De gastvrouwen en gastheren (vrijwilligers) speelden een opmerkelijke rol in de gesprekken. Soms initieerden ze een gesprek, soms namen ze de leiding in het gesprek (over), soms leidden ze een gesprek in goede banen, bijvoorbeeld als het te heftig werd, of als een van de aanwezigen erg dominant was. Ze vroegen ook andere aanwezigen om een bijdrage te leveren. Soms waren ze zelf ook dusdanig in het gezamenlijke gesprek verwickeld, dat ze ‘gewoon’ onderdeel van de groep waren. Deze verschillende posities verschuiven soms binnen enkele minuten. De positiewisseling maakt een vanzelfsprekende indruk.

“Het gesprek voltrekt zich voornamelijk tussen de twee vrijwilligsters van de knutselgroep en de gastvrouw. De andere deelnemers worden steeds stiller. Ze kijken om zich heen of kijken naar hun kopje thee of koffie. Soms drinken ze er wat van. Enkele deelnemers staan nu op, lopen wat rond, of gaan even naar de WC en lopen dan weer terug naar hun plek. Sommigen vertrekken nu naar huis. De gastvrouw reageert hierop door de leiding van het gesprek naar zich toe te trekken. Ze begint uitvoerig over haar vakantie te vertellen. De andere deelnemers kijken met aandacht naar de gastvrouw. Daarna vertelt ze over haar kinderen en kleinkinderen en een bezoek aan het strand. Plotseling roept ze luid: ‘Mijn God! Dat doet me ineens denken aan de televisie! Je weet wel, die André van Duin! Dat was ook zó grappig, met die scène aan het strand!’ en ze begint hartelijk te lachen. De overige aanwezigen lachen hard mee en enkele deelnemers zeggen: ‘Och ja die daar aan het strand met André van Duin, oh die was ontzettend grappig!’ Hierop beginnen deelnemers elkaar korte verhalen te vertellen over reizen en over het strand. Gedurende vijf minuten kletsen de deelnemers in ontspannen sfeer in de kring.”

De veelheid aan rollen hebben de vrijwilligers in de interviews expliciet vermeld, maar niet hoe soepel zij voortdurend van positie en rol wisselen. Deze flexibele rol- en positiewisseling is kenmerkend voor de vrijwilligers in alle drie de geobserveerde inloophuizen. Het lijkt een belangrijke

voorwaarde te zijn voor de laagdrempelige en huiselijke sfeer en daarmee voor de alledaagse zinervaring.

Samen eten

In ieder inloophuis werd een of meer keer per week een maaltijd georganiseerd. Voor de maaltijden moeten deelnemers zich opgeven. Een deel van de deelnemers is ook aanwezig op inloopmomenten. Van de deelnemers werd een kleine eigen bijdrage gevraagd. Soms bereidde een aantal deelnemers met vrijwilligers de maaltijd. Soms deden vrijwilligers dat alleen. In een van de inloophuizen kwam een deel van het voedsel uit de eigen moestuin, die door deelnemers beheerd wordt. Bij de maaltijden waren vrijwillige gastvrouwen of gastheren aanwezig die samen met deelnemers de tafels dekten. De maaltijden werden geopend of afgesloten met een kort ritueel, een moment van stilte, een kort gebed of een gedicht (zie meer hierover bij de paragraaf over existentiële zingeving).

De sfeer tijdens de geobserveerde maaltijd was onbevangen en ontspannen, zowel voorafgaand aan de maaltijd als tijdens de maaltijd. De gang van zaken bij de maaltijd leek voor alle deelnemers vanzelfsprekend en vertrouwd. Naarmate de borden leger werden, namen de conversaties toe. De gastvrouwen hadden tijdens de maaltijd geen bepalende rol. De deelnemers bepaalden zelf of en hoe zij wilden deelnemen aan de conversatie tijdens de maaltijd. Zij droegen samen de verantwoordelijkheid voor de sfeer.

“Nadat de deelnemers een tijdje in stilte hebben gegeten neemt een van hen het woord en vertelt iets over de afgelopen dag. Enkele tafelgenoten haken aan en vertellen om de beurt over hoe hun dag was. Ze vertellen uitvoerig, terwijl de deelnemers aan de andere tafeltjes al etend luisteren. Ook de coördinator en vrijwilligers luisteren naar hun verhalen, knikken nu en dan instemmend en lachen om de grapjes. De ene keer gaat het over de hoge energieprijzen en over het groene ‘Ecohuis’ waar een van de disgenoten informatie had ingewonnen over energiebesparing in huis. Deze man (eind 40, fors postuur, chique kleding) vertelt op gedragen toon, terwijl het zweet parelt op zijn voorhoofd - het is buiten 32 graden - dat hij het die dag ontzettend warm en druk heeft gehad op zijn werk. ‘Werkelijk, er waren óveral mensen om me heen en de hitte was bijna ondraaglijk’, zegt hij. ‘Ja, het was echt ontzettend heet vandaag, werkelijk héél erg warm! Ik heb er echt heel erg veel last van gehad vandaag, maar ik ben blij dat ik hier nu zit!’ De coördinator tegenover hem aan tafel knikt en kijkt hem begripvol aan. De man vervolgt: ‘Ja, en kennen jullie toevallig ook het ‘Ecohuis’? Ja, ik wel want ik ben hier onlangs geweest en ze zijn ook diréct bij mij thuis geweest. Want ze kunnen je adviseren, weten jullie, over hoe je zo zuinig mogelijk met energie om kunt gaan en hoe je je huis kunt isoleren. Kennen jullie dat niet?’ De andere tafelgenoten schudden hun hoofd. ‘Nou, dat is echt fantastisch hoor. Dat is echt gewéldig! Ze hebben me alle tijd gegeven om in mijn huis mee te kijken en samen met mij te beslissen wat er het beste zou moeten gebeuren. Het is echt een aanrader hoor; ik kan het jullie echt aanraden!’ ‘Oh zo-oo’, zegt een andere man op sarcastische toon. ‘We gaan er écht even naar kijken hoor!’ terwijl hij met zijn ogen omhoog rolt. ‘Ik ben nóu al benieuwd hoe ze mij kunnen helpen.’ Deze opmerking ontlokt wat gelach waarna de verteller zijn monoloog hervat, met allerhande anekdotes uit zijn dagelijkse leven. De anderen luisteren geboeid. Aan de andere tafeltjes ontstaan nu ook gesprekken, op een wat minder luide toon. Dit duurt in totaal een minuut of vijftien.”

Aan het slot van een van de maaltijden die we hebben geobserveerd liet de coördinator een paar kaartjes rondgaan voor mensen die niet aanwezig konden zijn. Alle deelnemers schreven hun naam daar op.

“De coördinator staat op, loopt van tafel naar haar kantoortje en loopt weer terug met een paar ansichtkaarten en pennen in haar handen. Ze geeft 3 kaarten rond ter ondertekening. Ze loopt door de ruimte en zegt: ‘Deze kaarten zijn bedoeld voor 3 bezoekers van ons inloophuis die binnenkort jarig zijn, maar die even niet aanwezig kunnen zijn. Zouden jullie allen je naam en misschien een vriendelijke groet erop willen zetten?’ Ze geeft de kaarten rond en de bezoekers van de maaltijd zetten er hun felicitaties en groetjes en hun naam op. Iedereen werkt mee en zet zijn of haar naam erop; ook de man met een Syrische achtergrond, die geen Nederlands spreekt, zet er een paar woorden in het Arabisch op.”

Samen eten is een wezenlijk onderdeel van de alledaagse zinervaring van het inloophuis. Een goede maaltijd, gezelligheid en onderlinge zorg komen hier op een vanzelfsprekende manier bij elkaar.

Elkaar helpen

Het elkaar helpen vond plaats tussen de bedrijven door. Mensen worden geholpen met binnenkomen, hun jas wordt soms opgehangen. De bezoekers gaven elkaar tijdens de gesprekken allerlei praktische tips, over fysiotherapeuten, energiebesparingsmaatregelen, subsidieregelingen en over plaatsen waar je goed kunt eten. Soms wordt er expliciet hulp gevraagd bij het invullen van formulieren, het begrijpen van moeilijk geformuleerde brieven, of het aanvragen van een bepaalde steun.

“Rondom de tafel zit een groep van vijf vrouwen van de Moeder-Koffiegroep. Zij zijn zichtbaar geanimeerd met elkaar in gesprek en drinken koffie. Een vrouw van dit groepje spreekt de vrijwilliger aan die de leiding heeft. Ze wenkt met haar hand en vraagt of ze haar even kan helpen met iets. De vrijwilliger komt meteen naar haar toe en vraagt: ‘Wat is er?’ De vrouw laat haar telefoon zien en legt haar uit wat ze zoekt. De organisator neemt haar telefoon over en helpt haar met iets te regelen op de telefoon. Na ongeveer vijf minuten is ze hiermee klaar en laat ze zien hoe het werkt. Daarop kijkt de vrouw opgewekt en blij en zegt dan zichtbaar dankbaar: ‘Oh dankjewel.’ Daarna trekt ze haar jas aan, zwaait met de telefoon in haar hand naar de groep en verlaat met een blij gezicht de ruimte. De organisator groet haar en de deelnemers aan de groep praten weer met elkaar verder.

Ook bood elk inloophuis de mogelijkheid om gratis levensmiddelen mee te nemen.

“Bij de ingang van de zaal staat een klein kastje. Hierin zit verpakt voedsel en andere levensmiddelen, zoals coronatests en maandverband. Dat is voor ieder die dat nodig heeft. De coördinator vertelt dat bezoekers en vrijwilligers er zelf ook spullen in kunnen leggen, voor anderen.”

De bezoekers, vrijwilligers en coördinatoren stellen in de interviews dat elkaar helpen een kenmerk is van de alledaagse zinervaring. Dat wordt in de observaties bevestigd, alle deelnemers aan het inloophuis vervullen hier een rol in.

5.2.7. Existentiële zingeving

Verdieping en intensivering van alledaagse zinervaring, naar aanleiding van zin-onderbrekende ervaringen, vond op verschillende manieren plaats.

Tussen de bedrijven door

Tijdens de inloophuismomenten waren er zo nu en dan tweegesprekken waar het gewone ‘koetjes-en-kalfjes-niveau’ ontstegen werd. Dan ging het over persoonlijke aangelegenheden. Dergelijke

gesprekken vonden vaak plaats in de gezamenlijke ruimte, tussen de bedrijven door. Ze waren kort maar krachtig.

“Een vrouw van ongeveer 65 jaar komt binnen en schuifelt naar de grote ronde tafel. De vrijwilliger vraagt: ‘Hoe is het nou met je voet? En hoe gaat het met je gezondheid?’ De vrouw gaat bij hen aan tafel zitten en vertelt: ‘Nou, ik was dus op afspraak bij die arts geweest omdat-ie het allemaal niet zo vertrouwde met m’n gezondheid, nou en toen had ‘ie me dus bekeken en gewogen. Zegt die arts ineens: ‘Meneer, ik denk dat u een eetstoornis heeft.’ Vervolgens lacht de man luid: ‘Hahahaha!’ De vrijwilliger reageert: ‘En dat vond jij leuk? Grapjas.’ De man lacht en vervolgt: ‘Het is de arts die voor mijn hart zorgt, want daar gaat het niet zo goed mee snap je? En vanmiddag moet ik ook weer naar de podoloog. En dan nog even kijken of de ziektekostenverzekering het wel vergoed. Want je weet ‘t nooit hé? De ene keer wel en de andere keer niet. Maar ik merk wel dat het beter gaat: normaal als ik hier naartoe loop moet ik wel drie keer rusten onderweg. Maar nu maar één keer.’ De vrijwilligster reageert: ‘Goh, wat fijn voor je, ‘t is heel wat allemaal, toch?.’ De man is stil, hij kijkt de vrijwilliger aan en knikt.”

Intensieve persoonlijke aandacht van de coördinator

Soms vonden dergelijke gesprekken plaats in een aparte ruimte (wat we niet rechtstreeks hebben geobserveerd). Dan sprak de coördinator met bezoekers apart, soms langdurig. Wat er precies plaatsvond, onttrok zich aan de waarneming, maar duidelijk was dat het op de bezoekers in kwestie een opbeurend effect had.

“Een man van een jaar of 60 komt binnen. Hij loopt met een stok. Hij gaat zitten aan een van de tafels. Daar zit verder niemand. Hij heeft een gebogen houding en maakt een vermoeide indruk. ‘Goedemorgen allemaal!’ roept hij ineens luid. De coördinator antwoordt: ‘Goedemorgen!’ Ze gaat naar hem toe en schuift bij hem aan. ‘Hoe is het met je?’ vraagt ze. ‘Ja, ja. Goed, goed’, zegt hij. De man met de vissershoed op begint te vertellen. Hij praat binnensmonds. Omdat hij kennelijk slecht te verstaan is, buigt de coördinator zich ver naar voren, naar hem toe. Ze spreken ongeveer een kwartier met elkaar. De inhoud van het gesprek is niet te horen. De coördinator knikt voortdurend naar hem en luistert aandachtig. Soms stelt ze hem een vraag waarop hij opnieuw begint te vertellen. Daarna staat de coördinator op en gaat naar haar kantoor. De man blijft nog een tijdje zitten en drinkt zijn koffie.”

De coördinatoren bevestigen in hun interviews dat zij deze rol vervullen. Opvallend is dat zij altijd beschikbaar waren om ruimte te maken voor dergelijke intensiveringen.

Rituele momenten

Uit de interviews blijkt dat de gezamenlijke maaltijden geopend of afgesloten worden met een gedicht of een gebed, voorgedragen door de vrijwillige gastvrouw. Tijdens de observatie hebben we dat waargenomen.

“Na afloop van de maaltijd staat de gastvrouw op van tafel en zegt: ‘zoals gewoonlijk sluit ik de maaltijd af met een gedicht.’ En ze begint voor te dragen. De groep is stil en luistert. De gastvrouw staat rechtop en lees met een vaste en heldere stem voor. In het gedicht zitten beschouwende elementen en bewoordingen over de eenheid en verbondenheid van de mensheid en over de kwetsbaarheid van het menselijke bestaan en de intrinsieke waarde daarvan. Aan het einde van het gedicht is de groep nog even stil.”

Het gedicht bevatte geen expliciet religieuze inhoud, maar gaf woorden aan de menselijke kwetsbaarheid en de waarde van onderlinge verbondenheid en waardigheid. Het is een ritueel moment ter ondersteuning van existentiële zingeving.

Activiteiten gericht op existentiële zingeving

In een van de inloophuizen observeerden we een bijeenkomst die specifiek gericht was op verdieping: een schrijfgroep. Aan deze activiteit deden zeven personen mee. De vrijwilliger die de activiteit begeleidde, vroeg de deelnemers een kwartier lang een stukje te schrijven over een bepaald thema. Daarna lasen de deelnemers hun verhalen om de beurt aan elkaar voor. De andere deelnemers luisterden en gaven er een reactie op. Tijdens het schrijven was het ruim een kwartier helemaal stil. Het gesprek daarna was zeer levendig. De deelnemers reageerden bemoedigend en bevestigend op elkaars verhalen. Het ene verhaal riep het andere op, zozeer zelfs dat het oorspronkelijke thema dreigde onder te sneeuwen. Af en toe werd de sfeer jolig, maar grotendeels verliep de bijeenkomst rustig en werd er met aandacht naar elkaar geluisterd.

“Een vrouw vertelt dat zij nog een stukje tekst heeft geschreven over het thema ‘Over de datum’. ‘Mijn stuk gaat over herdenken en herinneren.’ De vrijwilliger die de leiding heeft zegt: ‘Oh, lees maar voor als je wilt.’ Het blijkt een beschouwelijk stukje in poëtische woorden. Enkele zinnen eruit zijn: ‘Herdenken, hoe lang mag je hierover doen? Wanneer stop je ermee? Wanneer is het over de datum? ...Mag je de herinnering breken?’ De groep praat vervolgens over herinneren en gedenken. Ineens wordt het gesprek heel persoonlijk. [de inhoud is te persoonlijk gekleurd om hier weer te geven]. Aan het eind van het gesprek zegt een van de deelnemers: ‘Dankjewel trouwens voor je mooie gedicht!’ ‘Ja!’ zeggen anderen in de groep. Ze vraagt hem dan: ‘Wil je het misschien nog een keer voorlezen?’ ‘Ja ja, dat is goed’, zegt de vrouw, en zij leest het nog een keer voor aan de groep. Het lijkt haast alsof iedereen de adem inhoudt terwijl ze luisteren naar haar gedicht. Wanneer zij klaar is, reageren een aantal in de groep: ‘Mooi!’ ‘Erg mooi!’ ‘Dankjewel hiervoor.’ Ook de vrijwilliger bedankt hem voor het voordragen. De deelnemers kijken even stil voor zich uit.”

Deze activiteit is een voorbeeld van methodisch werken aan existentiële zingeving, in niet religieuze taal. In de interviews wordt dat door de betreffende coördinator niet als zodanig vermeld. Wij komen hier op terug bij het onderdeel ‘zingevingsmethoden’.

Expliciete religie

Het onderwerp expliciete religie is in de interviews aan de orde gekomen. Daaruit bleek dat bezoekers vooral benadrukten er zelf niet veel mee te hebben, maar de religieuze overtuiging van anderen respecteerden. De vrijwilligers en coördinatoren vonden dat je terughoudend met expliciet religieuze elementen moest omgaan omdat het geen drempel mag opwerpen voor de toegankelijkheid en omdat het gemakkelijk tot misverstanden kan leiden. Dat beeld wordt bevestigd in de observaties. We hebben weinig momenten met expliciet religieuze zingeving waargenomen

Rituelen

Rond de maaltijden wordt er soms ruimte gemaakt voor een gebed of ritueel met een expliciet christelijke inhoud.

“Vlak voor het eten begint staat de coördinator op: ‘Mag ik even de aandacht? Graag even stilte voor het gebed.’ Ze spreekt een gebed uit en de groep is stil. In haar gebed vraagt zij de zegen, in Jezus’ naam, over het eten en over de gesprekken die ze zullen gaan hebben aan tafel: ‘Ik wil U vragen zo dadelijk ook de gesprekken die wij zullen hebben hier aan tafel te zegenen zodat wij zinvol met elkaar kunnen samen zijn.’ Ook

bidt ze voor de zieken uit de groep die er op die avond niet bij kunnen zijn aan de tafel. Ze staat bij elke ziek persoon stil, noemt diegene bij naam en bidt voor sterkte en voor herstel. Direct daarop sluit ze af met een dankzegging. Aan de tafels begint men daarop met het opscheppen van het eten.”

Dit komt terug in een van de interviews met de bezoekers. Die participant vertelt zelf niets met het christelijke geloof te hebben, maar het wel fijn te vinden dat er aan de afwezigen gedacht wordt. Het expliciet christelijke ritueel bemiddelt een betekenis die breder reikt. Uit de observatie blijkt niet dat mensen zich aan het christelijke karakter storen.

Bijbelstudiegroep

We observeerden ook een activiteit met een expliciet christelijke inhoud: een Bijbelstudiegroep. Aan deze activiteit deden vier bezoekers mee. De bijeenkomst was sterker gestructureerd dan de schrijfgroep (zie hierboven). De gespreksleider hield de regie strak in handen. De gespreksleider opende de bijeenkomst met het aansteken van een kaars en het uitspreken van een gebed waarin om zegen over de bijeenkomst gevraagd werd. De gespreksleider introduceerde vervolgens het thema en las een verhaal uit de Bijbel voor. Daarna stelde zij diverse vragen, waarop de deelnemers antwoorden gaven. De deelnemers voegden daar hun eigen verhalen en overwegingen aan toe en reageerden op elkaar. Het was een rustige bijeenkomst met veel stiltemomenten.

“De gespreksleider: ‘Dan toch nog even dat laagje dieper: Jezus is in het christendom een profeet die ons helpt om ons met onszelf te verbinden, maar ook met God. Wat hebben jullie dan nodig om je met de woorden van Jezus te kunnen verbinden en om je te kunnen verbinden met jezelf, met de goddelijke kern in jezelf?’ Een deelnemer reageert meteen: ‘Ja, dát is voor mij te diep hoor. Ik blijf gewoon mezélf. Als ik deze vragen stel dan moet ik echt naar een Pinkstergemeente.’ De gespreksleider: ‘Nou dat hoeft niet hoor! Ik bedoel, jij zoekt de kerken zelf wel op.’ Deelnemer: ‘Nou, dat is puur historisch... de kerk is voor mij gewoon een prettige manier om met mensen te verbinden. Ik kom puur voor de mensen, voor het sociale zeg maar. Als er geen koffie wordt geschonken kom ik er niet meer.’ Gespreksleider [lachend]: ‘Oh ja, je hebt natuurlijk het sacrament van wijn en brood, maar ook het sacrament van de koffie en de ontmoeting na afloop. Het geeft jou dus verbinding en bezinning?’ Deelnemer: ‘Ja. Ja klopt, ook die liederen vind ik ook echt wel heel fijn hoor.’ Gespreksleider: ‘Ja, Augustinus zei al: “zingen is twee keer bidden.”’ Deelnemer: ‘Hè, wat bedoel je?’ Gespreksleider: ‘Nou, dat als je de woorden zingt dat het twee keer zo intensief is voor jezelf en dus ook twee keer zo mooi.’ ‘Wil iemand anders nog wat zeggen?’ Ze kijkt de kring rond. Een andere deelnemer zegt: ‘Ja, voor mij bos... natuur... echt de mooiheid van de natuur en rustig naar alle plantjes en bloemetjes kunnen kijken en dan stil zijn. Daar zit voor mij de verbinding met God.’”

Er is ook ruimte voor de eigen spiritualiteit van de deelnemers:

“De gespreksleider steekt een kaars aan en geeft haar door. Iedereen die de kaars vast heeft mag iets van een dankzegging uit te spreken. ‘Mooi om samen te zijn en te mogen delen’, zegt de een. ‘Mooi om samen te praten’, zeg de ander. ‘Oom shanti zeggen wij: ‘de ziel is vrede’’, vervolgt een ander. Met een krachtig: ‘bedankt!’, besluit de gespreksleider de bijeenkomst.”

De bijeenkomst was nadrukkelijk bedoeld om aan de hand van een Bijbelpassage te komen tot verdieping. Dat dat lukt hebben we waargenomen. Soms namen we ook een mismatch waar tussen de beleving van de deelnemers en de klassiek christelijke taal. Het expliciet religieuze kader schiep enerzijds ruimte voor de deelnemers om over eigen persoonlijke religieuze duidingen te spreken. Anderzijds leidde de expliciet religieuze taal voor sommigen ook tot vervreemdende reacties.

5.2.8. Methoden voor zingevingsondersteuning

Tijdens de observaties namen we bepaalde methodische aspecten waar in de activiteiten van de vrijwilligers en de coördinatoren.

Tijdens de inloopmomenten zagen we hoe zij bezoekers persoonlijk welkom heetten. Vrijwilligers en de coördinator schoven doelgericht bij bezoekers aan die net waren binnengekomen om een praatje met ze te maken. Ze maakten tijd en ruimte voor de bezoekers en zij konden (meestal tussen de 10 of 15 minuten), als zij of hij daar behoefte aan hadden, uitgebreid hun verhaal doen. Deze doelbewuste aandacht lijkt voorwaardelijk voor de alledaagse zinervaring. Het stemt overeen met de door de coördinatoren vermelde uitgangspunten van de presentiebenadering.

De waargenomen soepele positiewisseling van de vrijwilligers zou ook als een methodisch element beschouwd kunnen worden, zij het dat de vrijwilligers noch de coördinatoren dit zelf expliciet als zodanig vermeldden.

Als het gaat over het gebruik van methoden voor expliciete zingeving springen de activiteiten naar voren die gericht waren op verdieping: de schrijfgroep en de Bijbelstudiebijeenkomst. Beide activiteiten zijn gestructureerd vormgegeven. Deelnemers krijgen aan de hand van een gekozen thema via opeenvolgende stappen de ruimte om hun eigen ervaringen rond dat thema te verwoorden, te delen en er op te reageren. De sfeer in beide bijeenkomsten is ongedwongen. Er is ruimte voor humor en de deelnemers kunnen zelf kiezen in welke mate ze iets persoonlijks over zichzelf delen.

Tijdens de Schrijfgroep geeft de gespreksleider duidelijke kaders aan waarbinnen de deelnemers hun schrijfoopdrachten kunnen uitvoeren. De gespreksleider stimuleert deelnemers om de verhalen te delen en erop te reflecteren. Daarnaast geeft de gespreksleider na elk verhaal positieve feedback op wat er gedeeld wordt. De methode biedt alle ruimte aan de deelnemers om hun eigen schrijfvorm te kiezen: een kort verhaal, poëzie, column, fictief, waar gebeurd, autobiografisch of juist niet. Ook is er ruimte om verhalen met elkaar uit te wisselen, ook over onderwerpen die niet direct aan het thema gerelateerd zijn. De combinatie van heldere kaders en veel speelruimte lijkt de voorwaarde te zijn voor diepgang, persoonlijke openheid en de luchtige sfeer die ontstaat. Dit is dus een geschikte methode voor existentiële zingeving

Ook de Bijbelgroep kent een weloverwogen structuur. Het verschil met de schrijfactiviteit is de expliciet religieuze insteek. Ook in deze activiteit valt op dat de gespreksleider de deelnemers stimuleert om persoonlijke ervaringen en reflecties te delen. Het expliciet religieuze thema en taal die de gespreksleider hanteert nemen de deelnemers niet allemaal over. Zij verbinden de ervaringen vanuit hun eigen levensbeschouwing aan het thema (individueel spiritueel of Oosters religieus). De religieuze setting stimuleert de deelnemers om hun eigen existentiële overwegingen met elkaar te delen. De expliciet christelijke insteek zorgde ook soms voor enige vervreemding, maar werkte niet uitsluitend.

Tot slot vermoeden we dat de coördinatoren ook methodische vaardigheden toepassen in de individuele gesprekken met bezoekers, maar of dat zo is en om welke aspecten het gaat heeft zich aan onze observatie onttrokken. Het enige waarneembare was hoe de deelnemer uit de kring vertrok (emotioneel overstuur) en hoe deze deelnemer na het gesprek weer terugkwam (zichtbaar rustiger en kalmer). Of er een bepaalde gesprekstechniek of gespreksmethode rondom zingeving gebruikt wordt in de individuele ontmoetingen, daarover hebben de coördinatoren in de interviews geen informatie gegeven.

5.2.9. Samenvatting

Het beeld dat opkomt uit de observaties is congruent met dat uit de interviews. De vignetten geven een inkleuring van de sfeer en de interacties, maar er komen geen opvallende verschillen naar voren met de interviews. De alledaagse zinervaring krijgt voornamelijk gestalte in de ontmoetingen. De veilige en vertrouwde omgeving is de pijler voor deze zinervaring. De doelgerichte aandacht die vrijwilligers en coördinatoren geven aan bezoekers, het initiëren van gesprekken, het aanbieden van activiteiten en het bewaken van de veiligheid (juist door een opmerkelijk snelle en soepele rolwisseling) vormen de voorwaarde voor deze veiligheid. Alle deelnemers leveren een bijdrage aan de kwaliteit van de ontmoetingen. De veiligheid en vertrouwdheid geven ook de mogelijkheid om te spreken over zin-verstorende of zin-ontwrichtende ervaringen. De ruimte voor existentiële zingeving vindt op diverse niveaus plaats: tussen de bedrijven door, in intensieve (pastorale) gesprekken (met vrijwilligers en de coördinatoren) en tijdens specifiek op verdieping gerichte bijeenkomsten (zowel algemeen levensbeschouwelijk als expliciet religieus). De rol van rituelen (zowel algemeen levensbeschouwelijk als expliciet religieus) is beperkt en werkt, voor zover we hebben waargenomen, niet uitsluitend.

5.2.10. Reflectie

De geobserveerde gelijkwaardigheid in het inloophuis tussen mensen met verschillende rollen en met verschillende culturele en sociale achtergronden vinden we opvallend. De geobserveerde inloophuizen slagen erin een welkome plaats te zijn voor mensen met diverse achtergronden. Dat is geen romantische werkelijkheid. Er zijn ook momenten van wrijving geobserveerd. Irritatie over een deelnemer die zeker een kwartier een monoloog aan het houden was. Groot rumoer tussen bezoekers zónder migratieachtergrond en nieuwkomers met een migratieachtergrond tijdens een open koffie inloopochtend rondom het thema 'Sinterklaas en Zwarte Piet' ("Oh nee, zo mag je hem niet meer noemen"). Dit komt overeen met de informatie uit de interviews waarin expliciet verteld wordt over momenten van botsingen en wrijvingen die zijn voorgevallen tussen deelnemers met een verschillende culturele achtergrond. Dit zou je als negatief kunnen waarderen, maar evengoed kun je stellen dat degelijke wrijvingen nu eenmaal onvermijdelijk zijn als je mensen met een uiteenlopende achtergronden bijeenbrengt. Wrijving hoort bij inclusief samenleven.

Iets dergelijks valt te zeggen over de geobserveerde mismatch in taal in de Bijbelstudiegroep. De expliciet religieuze taal sluit niet altijd aan bij de deelnemers, die – ook hier weer – een zeer uiteenlopende achtergrond hebben. Tegelijk is opvallend dat het niet leidt tot uitsluiting, maar wel degelijk tot uitwisseling op existentieel niveau.

5.3. Klankbordgroepbijeenkomst

Op 18 april 2023 presenteerden de onderzoekers de eerste resultaten aan een klankbordgroep bestaande uit een drietal coördinatoren van inloophuizen, een straatpastor, een beleidsmedewerker uit een gemeente (voormalig directeur van een welzijnsorganisatie), een vrijwilliger en een docent van een hogeschool. Doel van de klankbordgroepbijeenkomst was om de resultaten te valideren vanuit de praktijk en om aanvullende reflecties en aanbevelingen te verzamelen. We noteren hier de meest relevante opmerkingen.

De gepresenteerde definitie van zingeving is behulpzaam. Met name het onderscheid tussen alledaagse zinervaring en existentiële zingeving wordt als behulpzaam ervaren. Dat biedt de mogelijkheid om de praktijk van het inloophuis als een zingevingspraktijk te zien, al zouden de klankbordgroepleden die term zelf niet meteen gebruiken. De gepresenteerde definitie van zingeving kan ook behulpzaam zijn om de eigen praktijk van het inloophuis te analyseren en verder te

ontwikkelen. De definitie helpt ten slotte om naar subsidiërende instanties over zingeving te rapporteren zonder dat je meteen in onvruchtbare discussie over religie verzeild raakt. Sommige subsidiënten vinden het aspect van zingeving namelijk erg belangrijk.

De typering van de eigenheid van inloophuizen kan op brede herkenning rekenen. Dat kan hen helpen om in samenwerkingsrelaties aan te geven waar ze specifiek goed in zijn. De deelnemers aan de klankbordgroepbijeenkomst hopen dat de uitkomsten gebruikt zullen worden om de eigenheid van het inloophuis te formuleren. In eenvoudige bewoordingen, waarbij zingeving een rol speelt, zo geformuleerd dat ook externe partners, die minder vertrouwd zijn met wat er in een inloophuis gebeurt, kunnen begrijpen wat de meerwaarde ervan is. Ze suggereren om daarbij gebruik te maken van beelden en korte verhalen. Tegelijkertijd waarschuwt een aantal deelnemers aan de klankbordgroep terughoudend te zijn in het benadrukken van exclusiviteit. Dat kan de samenwerking met andere welzijnsorganisaties belemmeren.

6. Conclusies

Wat verschijnt in de praktijk van het inloophuis als deze bekeken wordt vanuit het perspectief van 'zingeving'?

- 1) *Het inloophuis is vooral een plaats voor alledaagse zinervaring.* Uitgaande van het in de werkdefinitie van zingeving gemaakte onderscheid tussen alledaagse zinervaring en existentiële zingeving concluderen we dat er in de inloophuizen eerst en vooral sprake is van alledaagse zinervaring. De alledaagse zinervaring beleven de bezoekers, de vrijwilligers en de coördinatoren in de dagelijkse activiteiten, zoals de koffiemomenten, de spelletjesmomenten, de gespreksgroepen, de creatieve activiteiten of de gezamenlijke maaltijden. De ontmoetingen en activiteiten geven invulling aan hun eigen dagelijks bestaan. Zonder het inloophuis zou er een gat ontstaan in hun leven. De praktische kant van de zorg voor elkaar is eveneens wezenlijk voor de zinervaring: elkaar tips geven of met elkaar meedenken, het invullen van formulieren, meedenken over praktische problemen en de beschikbaarheid van gratis mee te nemen levensmiddelen.
- 2) *De zinervaring is door en door relationeel.* Het gezamenlijke karakter van de activiteiten lijkt de belangrijkste factor te zijn waardoor de praktijk van het inloophuis voor de deelnemers zinvol is. De woorden 'samen' en 'elkaar' zijn typerend voor de wijze waarop de deelnemers – de bezoekers voorop – deze activiteiten beschrijven. Het draait om activiteiten maar het gaat ten diepste om de onderlinge relaties, de gemeenschap en de onderlinge verbondenheid, zorg en meeleven, van bezoekers onderling, van vrijwilligers (eveneens onderling) en van de coördinator. De mensen van de inloophuizen zijn van betekenis voor elkaar.
- 3) *Het inloophuis biedt ruimte aan existentiële zingeving.* Naast de alledaagse zinervaring is er ook sprake van existentiële zingeving. Het betreft momenten van intensivering waarin het expliciet gaat over levensvragen of over de onderbreking van het zinvolle bestaan. Die momenten zijn te vinden in soms korte maar intensieve gesprekken tussen bezoekers onderling of met vrijwilligers. Het vindt vooral plaats in de pastorale gesprekken die bezoekers kunnen voeren met de coördinator of buurtpastor en soms met een vrijwilliger. Uit de interviews en observaties blijkt dat in deze gesprekken met aandacht geluisterd wordt naar het persoonlijke verhaal van bezoekers, zonder er een oordeel over te geven. Het bieden van een luisterend oor biedt bezoekers de mogelijkheid om op verhaal te komen en om ingrijpende gebeurtenissen in perspectief te plaatsen. Het gaat hier niet om gesprekken die vanuit een expliciet religieus kader worden gevoerd, hoewel religieuze thema's wel aan de orde mogen komen.

Ook in speciaal hiervoor ingerichte gespreksgroepen krijgen deelnemers de ruimte om hun persoonlijke verhalen op te schrijven of aan elkaar te vertellen, vaak naar aanleiding van een bepaald moreel of spiritueel onderwerp. Dit kan een schrijfgroep zijn, maar ook een Bijbelgespreksgroep. De structuur en deskundige begeleiding van deze bijeenkomsten draagt bij aan verdieping en het delen van persoonlijke ervaringen en zorgt ervoor dat de deelnemers goed naar elkaar luisteren en met respect en waardering op ieders inbreng reageren.

Ten slotte komt existentiële zingeving ook aan de orde in de rituelen. Daarbij is het niet de expressie van de deelnemers die centraal staat, maar wordt existentiële zingeving bemiddeld door de gebeden, lezing van teksten (bijvoorbeeld rond de maaltijden) of door stilte. Soms hebben deze rituelen een expliciet religieus, t.w. christelijk karakter. Soms ook

zijn ze meer open geformuleerd (een gedicht of een overweging). In bepaalde gevallen wordt tijdens een ritueel expliciet stilgestaan bij deelnemers met wie het niet goed gaat of die niet aanwezig zijn. Hiermee wordt het 'naar-elkaar-omzien' in een rituele, soms expliciet religieuze vorm gegoten.

Naast bovengenoemde activiteiten worden geen specifieke zingevingsmethoden gehanteerd. Daar is ook geen behoefte aan.

Zingeving als term wordt niet herkend of geprefereerd. De geïnterviewde bezoekers hebben geen beeld bij de term 'zingeving'. Wat zinvol is aan de praktijk, kunnen ze nauwkeurig aanduiden (zie conclusie 1), maar de term 'zingeving' zelf werkt vervreemdend. Ook de vrijwilligers typeren hun werk niet als een vorm van zingevingsondersteuning. De coördinatoren kunnen zich meer bij zingeving voorstellen maar tonen zich terughoudend om hun eigen handelen en hun eigen praktijk te duiden als een vorm van zingevingsondersteuning. Ze vrezen dat het gemakkelijk geassocieerd wordt met kerkelijke vormen van zingeving, wat onnodige drempels kan opwerpen. Tijdens specifiek daarvoor ingerichte bijeenkomsten mag er 'geïnspireerd' worden, maar altijd op basis van vrijwillige deelname, zoals tijdens de Bijbelgespreksgroep. Om het werk in het inloophuis te typeren sluiten zij liever aan bij termen uit de presentiebenadering, het model van positieve gezondheid of bij inclusief samenleven. Ten slotte zij genoteerd dat de coördinatoren niet werken met scherp omliggende zingevingsmethoden. De reden daarvoor is niet helder. Er zijn geen aanwijzingen dat dit samenhangt met een kritische houding tegenover zingeving als zodanig of tegenover een instrumenteel gebruik van zingeving (zie paragraaf 3.1.4).

Het antwoord op de onderzoeksvraag is dat de alledaagse zinervaring het hart uitmaakt van de praktijk van het inloophuis en dat er daarnaast doelbewust ruimte wordt gemaakt voor existentiële zingeving. Dat geeft voldoende aanleiding om het inloophuis als een zingevingspraktijk te typeren. Het feit dat de bezoekers en vrijwilligers niets met de term 'zingeving' kunnen aanvangen en dat de coördinatoren uiterst terughoudend zijn om het woord te gebruiken, pleit daartegen.

Naast deze vaststelling formuleren we nog enkele conclusies over de eigenheid van de inloophuizen en de specifieke bijdrage van vrijwilligers en van de coördinatoren aan deze eigenheid, als bijvangst van het onderzoek.

- 4) *De eigenheid van het inloophuis: welkom zoals je bent, niks moet, veel mag.* De bezoekers komen naar het inloophuis omdat ze het fijn vinden om daar te zijn. Ze komen vanwege de huiselijkheid, de laagdrempelige omgang en omdat ze er mensen ontmoeten die ze (soms al heel lang) kennen. Ze kunnen er dingen doen, maar 'niks moet'. In de interviews valt op hoezeer de bezoekers benadrukken dat ze toevallig of via-via bij het inloophuis terecht zijn gekomen. Zij zijn niet gestuurd of vanwege een probleem doorverwezen. Ze zijn, naar eigen zeggen, niet afhankelijk van het inloophuis, maar ze hebben er wel grote baat bij en leveren ook hun bijdrage door iets voor anderen te betekenen. Deze ongedwongenheid of laagdrempeligheid wordt bevestigd door de vrijwilligers en de coördinatoren.
- 5) *De inloophuizen hebben een onderling sterk vergelijkbaar profiel.* Ondanks het feit dat de drie onderzochte inloophuizen aanzienlijk van elkaar verschillen qua locatie, opzet, bezoekers en betrokken stichtingen, is het 'DNA-profiel' van deze drie plekken in hoge mate vergelijkbaar. De bezoekers hebben vergelijkbare beweegredenen om deel te nemen. De vrijwilligers hebben vergelijkbare rollen en posities en de coördinatoren hebben vergelijkbare motieven en visie op het werk. Het hart van de drie onderzochte praktijken is dat mensen elkaar

kunnen ontmoeten en iets voor elkaar kunnen betekenen, met respect voor ieders eigenheid en grenzen.

- 6) *De bijzondere brugfunctie van de vrijwilligers.* De rol- en positiewisseling van de vrijwilligers in het inloophuis springt in het oog. De lange lijst 'roltypering' die vrijwilligers zelf hebben gegeven in de interviews geeft een eerste indicatie voor de veelzijdigheid van hun werk. Uit de observaties blijkt bovendien hoe vaak zij van positie wisselen tijdens hun aanwezigheid in het inloophuis: het ene moment bereiden ze activiteiten voor, of heten ze de bezoekers welkom, geven de instructies om daarna met de activiteiten mee te doen, zonder opmerkelijk onderscheid met de bezoekers, om meteen daarna weer te interveniëren om de rust en orde te bewaren of te herstellen. Ze doen mee met de bezoekers in de gesprekken, de humor, de verhalen die verteld worden en in het gewone 'er-zijn' van de aanwezigen. Ze helpen bezoekers met het regelen van praktische zaken, bijvoorbeeld het invullen van formulieren, en een volgend moment fungeren ze als tolk tussen nieuwkomers die de taal nog niet goed beheersen en Nederlandstalige bezoekers. Deze snel opeenvolgende en vaak soepele rol- en positiewisselingen zijn kenmerkend voor de dagelijkse praktijk van alle geobserveerde inloophuizen. Voor de alledaagse, ongedwongen en welkome sfeer lijkt deze 'kunst van het positie wisselen' essentieel: het vormt de brug tussen het meer organisatorische werk van de coördinator en de ongedwongen alledaagsheid waarin de ontmoetingen en activiteiten plaatsvinden.
- 7) *De coördinator is een duizendpoot.* De rol van de coördinator is uiterst veelzijdig en veelomvattend. Dat geven ze zelf aan in de interviews, en het wordt bevestigd in de observaties. Ze regelen de dagdagelijkse praktische zaken, stellen de dagprogramma's op, zijn op de achtergrond aanwezig en tegelijk aanspreekbaar en beschikbaar als daarom gevraagd wordt, adviseren bezoekers en ondersteunen hen bij praktische vraagstukken, ze motiveren en coachen vrijwilligers en voeren intensieve persoonlijke gesprekken over wanhoop, rouw en verdriet. Zij onderhouden bovendien de contacten met collega-instanties, overheden, kerken en fondsen. De gelaagdheid en diversiteit van het werk maakt het complex en soms ook zwaar, zo blijkt uit de interviews. Dat ze het volhouden, of liever: dat ze het graag doen, hangt samen met hun (religieuze) bevlogenheid en idealisme.

7. Reflectie

De conclusies geven aanleiding tot onderstaande reflectie.

1) *Is zingeving nu wel of niet een bruikbaar perspectief?*

Inloophuizen kunnen getypeerd kunnen worden als zingevingspraktijk bij uitstek. Bezoekers en vrijwilligers kunnen zich niets voorstellen bij de term 'zingeving'. Coördinatoren zijn terughoudend met de term 'zingeving' om misverstanden te voorkomen. Dat geeft te denken. Het woord zingeving roept klaarblijkelijk verwarring op. Het is voor bezoekers en vrijwilligers te abstract of te zwaar-op-de-hand. Coördinatoren vrezen dat het wordt geassocieerd met een expliciet religieuze inhoud. Daaronder gaat de vooronderstelling schuil dat het gebruik van expliciet-religieuze terminologie uitsluitend kan werken. Daarom lijkt het begrip 'zingeving' op het eerste gezicht niet geschikt als typering voor de eigenheid van inloophuizen. Toen echter aan de deelnemers van de klankbordgroepbijeenkomst de werkdefinitie werd gepresenteerd, inclusief het onderscheid tussen zinervaring én existentiële zingeving, zagen zij wel potentie om het begrip zingeving te gebruiken. Volgens een aantal leden van de klankbordgroep kan het onderscheid tussen zinervaring en zingeving hen helpen om de eigenheid van het inloophuis kenbaar te maken aan subsidiënten en samenwerkingspartners, zeker als je uitlegt dat een expliciet religieuze invulling slechts een van de manieren is om invulling te geven aan existentiële zingeving. Kerken kunnen dan begrijpen dat het zingeving een belangrijke plaats in het inloophuis inneemt (wat zij belangrijk vinden). Andere subsidiënten en overheden kunnen dan begrijpen dat de nadruk op de alledaagse, relationele zinervaring (iets wat zij waarderen) geen uitsluiting of religieuze kolonisering impliceert.

Omdat de beschrijving van de praktijk van het inloophuis vanuit het perspectief van zingeving een representatief beeld oplevert van de eigenheid van het inloophuis is het goed bruikbaar in de communicatie naar externe relaties. Voor de omschrijving van de eigenheid voor de primair betrokkenen (bezoekers en vrijwilligers) is het wellicht beter om naar andere woorden te zoeken, zoals zinvolle activiteiten, gezamenlijkheid, welkom zoals je bent, betrokkenheid, onderlinge zorg gemeenschap en persoonlijke aandacht.

Deze vaststelling roept wel vragen op. Klopt het dat externe relaties de term zingeving waarderen? Klopt het dat expliciet religieuze taal bij velen associaties met uitsluiting oproept? Voor vervolgonderzoek zou het nuttig zijn om deze vragen aan externe relaties voor te leggen.

2) *Waarom niet 'gewoon' de waarden en woorden van de presentiebenadering benutten om de eigenheid van het inloophuis te beschrijven?*

De termen waarmee de eigenheid van het inloophuis wordt beschreven sluiten aan bij de uitgangspunten en manier van werken van de presentiebenadering (zie paragraaf 3.3). Het gaat dan om welkom zijn zoals je bent (met speciale aandacht voor mensen die zich in maatschappelijk marginale posities bevinden), aandacht hebben voor elkaar, jezelf kunnen zijn, gezien en erkend worden, streven naar gelijkwaardige samenwerking en wederkerigheid, met elkaar meedenken, het belang van praktisch hulp, langdurige trouw, van betekenis zijn voor elkaar, omzien naar elkaar, het samenleven van mensen met een diverse achtergrond, aandacht voor existentiële vragen zonder die te willen oplossen. Veel inloophuizen staan in de lange traditie van de presentiebenadering. De coördinatoren

bevestigen dat zij vanuit de presentiebenadering werken. Gezien de mate waarin het 'DNA' van de drie onderzochte inloophuizen overeenstemt, en ervan uitgaande dat dit voor veel meer bij Netwerk DAK aangesloten inloophuizen geldt, kan de eigenheid dus uitstekend verwoord worden met de woorden en waarden van de presentiebenadering, zonder te verwijzen naar het begrip of concept zingeving. Of daarvoor gekozen wordt, hangt af van andere strategische overwegingen (zie bij 2).

3) *Wat aan te vangen met expliciete religieuze rituelen en activiteiten?*

Rond de expliciet religieuze taal en rituelen hebben we een bepaalde gespannenheid waargenomen. Moet in inloophuizen de aandacht voor expliciete religie vermeden worden? Het gebruik van expliciet religieuze taal en rituelen hoeft op zichzelf niet problematisch te zijn. Het hoeft ook de inclusie van mensen met een andere levensbeschouwing niet in de weg te staan. Het gebruik van dergelijke expliciete taal en rituelen wordt problematisch worden als die verbonden is aan machtsstructuren, als ze bijvoorbeeld door een dominante meerderheid worden gedeeld, waarbij geen ruimte wordt gelaten aan andere opvattingen of belevingen. Of wanneer deelname aan godsdienstige rituelen wordt opgedrongen. Dit lijkt in de praktijk van de inloophuizen die wij bestudeerd hebben niet het geval te zijn. Het gebruik van expliciet religieuze taal en rituelen heeft een marginale plaats en wordt niet dwingend opgelegd. Er is bovendien sprake van sensitiviteit op dit punt.

De vraag die dan overblijft is wat de meerwaarde zou zijn van dergelijke taal, symboliek en rituelen. Naar ons oordeel bieden met name de rituelen (gebeden, kaarsen, Bijbelteksten lezen) de bedding om ruimte te maken voor de existentiële dimensie. Ze communiceren dat deze laag erbij hoort. De afwisseling van algemeen levensbeschouwelijke en expliciet christelijke vormen kan een signaal vormen van het belang van diversiteit. Het weglaten van elke religieuze verwijzing kan ook tot een verplating van de praktijk leiden. In een van de inloophuizen zoekt men uitdrukkelijk naar vormen die toegankelijk zijn voor alle deelnemers en toch ook die existentiële dimensie hebben. In de klankbordgroepbijeenkomst kwam ook de vraag naar dergelijke vormen naar voren. Op dit punt zou Netwerk DAK reflectie en uitwisseling kunnen initiëren.

4) *Zijn coördinatoren en buurtpastores niet een soort geestelijk verzorger?*

De coördinatoren en buurtpastores die aan een inloophuis verbonden zijn, kunnen als experts in zingeving beschouwd worden. Hoewel zij geen geestelijk verzorger zijn, doen zij vergelijkbaar werk als geestelijk verzorgers, ergens tussen de eerste en tweede lijn in. Daarom zouden ze in aanmerking moeten komen voor de subsidie voor eerstelijns geestelijk verzorgers. Het is een punt van discussie of daar een registratie in het beroepsregister voor nodig is. Het zou in elk geval goed zijn als deze zingevingsexperts van het inloophuis hun ervaring uitwisselen met de groeiende groep eerstelijns geestelijk verzorgers. Hun ervaring kan voor deze groep uiterst waardevol zijn. Het is de moeite om deze waarneming ook binnen de leernetwerken Zorg voor zin bij mensen in de thuissituatie aan de orde te stellen. In deze leernetwerken wordt nagedacht over de bijdrage van andere professionals dan geestelijk verzorgers aan zingevingsondersteuning voor mensen in hun thuissituatie. Of dat ook tot financiering kan leiden, is een vraag die we niet kunnen beantwoorden.

5) *Eigenheid van het inloophuis: niet probleem-georiënteerd of oplossingsgericht.*

De bezoekers zijn voor het merendeel mensen die om diverse redenen voor kortere of langere tijd in de samenleving moeilijk mee kunnen komen. Dat kan beschouwd worden als

een probleemdefinitie (die minstens zoveel zegt over de samenleving als over de bezoekers van het inloophuis). Een dergelijke probleemdefinitie is in het inloophuis hoegenaamd afwezig. De bezoekers benadrukken het 'toevallige' waardoor ze met het inloophuis in contact zijn gekomen en ook 'wat ze betekenen voor anderen'. Vrijwilligers zijn zich ervan bewust dat ze werken met mensen waarvan sommigen eenzaam zijn, een lastige thuissituatie, financiële problemen hebben of (mentale) gezondheidsproblemen, maar deze wetenschap gebruiken ze alleen als een relativering van de bijzondere dingen die zo nu en dan gebeuren. In de praktijk worden geen labels gebruikt en die lijken er daar ook niet toe te doen. Deelnemers betekenen iets voor een ander, ze doen ertoe in het inloophuis. Dat de inloophuizen niet indicatie-gestuurd, probleem-georiënteerd of oplossingsgericht werken kenmerkt hen en onderscheidt hen (waarschijnlijk) van veel andere, door overheden gesubsidieerde instellingen. Deze karakteristiek, die verbonden is aan woorden als 'alledaags' en 'gewoon', is in feite buitengewoon, zeker gezien de kenmerken van de mensen die deelnemen. Dit eigen karakter hangt mogelijk samen met de financiering door fondsen, die juist deze buitengewone gewooneheid weten te waarderen.

6) *Voorbeeldige plekken van inclusief samenleven.*

Dat er in de inloophuizen sprake is van intensief én respectvol samenleven van mensen met verschillende achtergronden (qua sociaaleconomische, culturele en levensbeschouwelijke achtergrond en opleidingsniveau) kan eveneens als een kenmerk van de eigenheid beschouwd worden. Als het gaat om inclusief samenleven zijn inloophuizen voorbeeldig. Daarbij zij genoteerd dat inclusief samenleven niet hetzelfde is als harmonisch, wrijvingsloos samenleven. Spanningen en wrijving zijn inherent aan het samenleven van mensen met uiteenlopende achtergronden. Inclusie gaat daarom altijd gepaard met wrijving en misverstand.

7) *Het belang van de rol- en positiewisselingen van vrijwilligers.*

Het belang van de rol- en positiewisselingen van de vrijwilligers is opvallend. Zij zijn zich daar zelf van bewust (ze noemen de talrijke rollen die ze vervullen), maar het is de vraag of zij (en de coördinatoren) zich bewust zijn van de onmisbaarheid van deze kwaliteit voor de eigenheid van het inloophuis.

8) *Inzet en belasting van de coördinatoren.*

De inzet van de coördinatoren springt in het oog. Hun brandstof is hun (religieuze) gedrevenheid. Die stelt hen in staat overuren te maken, dubbel te werken, vrijwilligers te vervangen, te netwerken met instanties en daarnaast volop ruimte te maken voor de individuele gesprekken met en luisterend oor te zijn voor de bezoekers. Het zijn echte alleskunnners die floreren in de intense dynamiek en veelzijdigheid van hun dagelijks werk in de inloophuizen. Deze inzet vormt tegelijk een zware belasting. Het is niet voor het eerst dat dit geconstateerd wordt, maar het roept wel opnieuw de vraag wakker of er voldoende zorg en waardering is voor deze professionals.

9) *Niet representatief, wel congruent.*

Ten slotte zij opgemerkt dat de conclusies uit dit rapport berusten op onderzoek in slechts drie inloophuizen en daardoor niet representatief is voor alle bij Netwerk DAK aangesloten inloophuizen.

8. Bouwstenen

Doel van dit onderzoek was om bouwstenen te formuleren voor een eventuele profilering van inloophuizen (en mogelijk ook andere praktijken die bij Netwerk DAK zijn aangesloten). Wij zien de volgende bouwstenen.

- 1) Zingeving kan geschikt zijn om de eigenheid van het inloophuis naar buiten toe te typeren (dat moet getoetst worden).
- 2) De analyse vanuit een zingevingsperspectief is behulpzaam om de verschillende betekenislagen van de praktijk in beeld te houden: alledaags én existentieel. Er is ruimte en aandacht voor existentiële zingeving op diverse momenten.
- 3) Voor de communicatie met direct betrokkenen bij het inloophuis (bezoekers, wijkbewoners, vrijwilligers e.a.) is het perspectief van zingeving niet geschikt.
- 4) De vertrouwde kernwoorden en -waarden van de presentiebenadering, in welke traditie veel inloophuizen staan, zijn voor externe en interne profilering sowieso geëigend. Deze termen gebruiken de deelnemers zelf en ze blijken belichaamd te zijn in de praktijk.

Het gaat o.a. om:

- a. Het welkom zijn zoals je bent, de laagdrempeligheid en de onderlinge betrokkenheid.
- b. Een luisterend oor voor de verhalen van de deelnemers aan het inloophuis.
- c. Aansluiten bij wie de bezoekers zijn en waar ze zijn, letterlijk en figuurlijk.
- d. Het belang van de onderlinge ontmoeting tijdens het koffiedrinken, gespreksgroepen en maaltijden.
- e. De kunst van respectvol samenleven van mensen met zeer uiteenlopende achtergronden, inclusief de onvermijdelijke wrijving.
- f. De mogelijkheid om iets te betekenen in het inloophuis, gecombineerd met de ruimte om niets te doen, maar er gewoon te zijn.
- g. Ruimte om voor elkaar iets te betekenen.
- h. De gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de sfeer en de cultuur van bezoekers, vrijwilligers en professionals.
- i. Betekenisvolle activiteiten (in alle verscheidenheid).
- j. Een gemeenschap waarin je gemist wordt, als je er niet bent of ziek bent.
- k. De voorwaarden schepende rol van vrijwilligers met hun vermogen tot soepele rol- en positiewisseling.
- l. Structurele aandacht voor mensen in sociaal kwetsbare posities die in het inloophuis als gelijkwaardig en niet als 'mensen met een probleem' worden bejegend.

9. Referenties

- Alma, H., & Smaling, A. (2010). *Waarvoor je leeft: Studies naar humanistische bronnen van zin*. Humanistics University Press.
- Avest, D. ter. (2015). *Betekenisvolle ontmoetingsplekken Nieuwe strategieën en hernieuwde tactieken*. WMO Werkplaats Rotterdam.
- Baarda, B., Bakker, E., Fischer, T., Julsing, M., Kostelijk, E., & Velden, T. van der. (2021). *Basisboek kwalitatief onderzoek: Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek* (Vijfde druk). Noordhoff.
- Baart, A. (2001). *Een theorie van de presentie*. Lemma.
- Baart, A. (2003). Globale schets van de presentietheorie. In F. Vosman & A. Baart (Red.), *Present. Theologische reflecties op verhalen van Utrechtse buurtpastores*. (pp. 1-12). Lemma.
- Baumeister, R. F. (1991). *Meanings of life*. Guilford.
- Beroepscompetentieprofiel voor de sociaal werker Welzijn en Maatschappelijke Dienstverlening*. (2018). Sociaal Werk Nederland.
- Beroepsprofiel HBO-opgeleide verpleegkundige*. (2016). BOZ, NU'91, LOO VP, MOBO Raad en V&VN.
- Coumans, M., & Muiswinkel, E. van. (2022). *Zingeving*. <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/rapportages/2022/zingeving>
- Dak bij de tijd. Een handleiding voor bestuurders en medewerkers van inloophuizen, buurt- en straatpastoraat*. (2020). Netwerk DAK.
- Davelaar, M., Hurkens, H., & Opstal, J. van. (2017). *Meer dan een dak. Laagdrempelige presentie voor kwetsbare burgers*. Netwerk DAK.
- Debats, D. (2000). An inquiry into existential meaning. Theoretical, clinical, and phenomenological perspectives. In G. T. Reker & K. Chamberlain (Red.), *Exploring existential meaning. Optimizing human development across the life span* (pp. 93-106). Sage.
- Derx, P. (2011). *Humanisme, zinvol leven en nooit meer 'ouder worden': Een levensbeschouwelijke visie op ingrijpende biomedisch-technologische levensverlenging*. VUBPRESS.
- Driessen, B. (z.d.). Netwerk Urban Mission. In *De Derde Kerk*. <https://www.dederdekerk.nl/index.php/encyclopedie-sp-157882441/bondgenoten-sp-143728425/244-netwerk-urban-mission-sp-1332174102>
- Graaff, J. de, Cuelenaere, J., & Jong, D. de. (2017). *Verhalen vertellen 'iets'. Verslag van een onderzoek naar de beleving van gasten en vrijwilligers van inloopcentrum Markt 17 Wageningen*. Markt 17. <https://inloopcentrumwageningen.files.wordpress.com/2017/08/verhalen-vertellen-iets-definitief1.pdf>
- Hessel, R., Slump, G. J., Tromp, T., Vrerink, A., & Mulder, A. (2013). *Deuren openen naar zin in jeugdzorg*. Windesheim.
- Hoekendijk, J. C. (1964). *De kerk binnenste buiten. Keuze uit zijn werk door L.A. Hoedemaker en P. Tijmes*. W. ten Have.
- Huber, M., Knottnerus, J. A., Green, L., van der Horst, H., R, J. A., Kromhout, D., Leonard, B., Lorig, K., Loureiro, M. I., van der Meer, J. W. M., Schnabel, P., Smith, R., van Weel, C., & Smid, H. (2011). How should we define health? *British Medical Journal*, 343. <https://doi.org/10.1136/bmj.d4163>
- Hupkens, S. (2021). *At home with meaning. Older persons' meaning in life, good home nursing and nurse education*. Hogeschool Rotterdam Uitgeverij.
- IJzerman, H. (2013, november 6). *De schok als impuls tot uitzicht*. [Lezing]. <https://www.korschippers.nl/de-schok-als-impuls-tot-uitzicht-4/>

- In Beeld: Zingeving in de inloophuizen.* (2016). Netwerk DAK.
<http://netwerkdak.humancontenthosting.nl/uploads/klant11/files/Stilte%20in%20inloophuizen.pdf>
- Jacobs, G. (2020). *Zin in geestelijke verzorging.* Uitgeverij Net aan Zet.
- Janoff-Bulman, R. (1992). *Shattered assumptions. Towards a new psychology of trauma.* Free Press.
- Kluft, M., Leeuwen, P. van, & Talma, M. (2011). *De zinvolle hulpverlener. Profiel voor werken aan zingeving.* Movisie. <https://www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/publication-attachment/De%20zinvolle%20hulpverlener%20%5BMOV-182028-0.3%5D.pdf>
- Lambert, N. M., Stillman, T. F., Hicks, J. A., Kamble, S., Baumeister, R. F., & Fincham, F. D. (2013). To Belong Is to Matter: Sense of Belonging Enhances Meaning in Life. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 39(11), 1418-1427. <https://doi.org/10.1177/0146167213499186>
- Lans, J. van der. (2007, september 15). *Volksontwikkeling en gemeenschapsvorming in de stad: Buurthuizen.* Canon Sociaal Werk.
http://mobile.canonsociaalwerk.eu/int/details_verwant.php?cps=0&verwant=2
- Leijssen, M. (2004). Zingeving en zingevingsproblemen vanuit psychologisch perspectief. In B. Raymaekers & G. van Riel (Red.), *Wetenschappelijk denken: Een laboratorium voormorgen? Lessen voor de eenentwintigste eeuw* (pp. 241-268). Universitaire Pers Leuven.
- Molenaar, B. (2016). *Zingeving, snelweg naar welzijn? Een zorgethisch kritisch discoursanalytisch onderzoek naar de formulering van de beroepsidentiteit van de geestelijk verzorger in Beroepsstandaard 2015.* [Masterthesis Zorgethiek en Beleid]. Universiteit voor Humanistiek.
- Mulder, A., & Snoek, H. (2012). *Werken met diepgang. Levensbeschouwelijke communicatie in de praktijk van onderwijs, zorg en kerk.* Meinema.
- Netwerk DAK. (2020). *Zingeving in en buiten het inloophuis. Projectbeschrijving.* Netwerk DAK.
- Reker, G. T., & Wong, P. T. P. (2012). Personal meaning in life an psychosocial adaptation in the later years. In P. T. P. Wong (Red.), *The quest for meaning: Theories, research and applications.* (pp. 433-456). Routledge, Taylor & Francis Group.
- Schlatmann, T., Waarde, R. van, & Beuckens, J. (2012). *'Zo wordt het spel gespeeld': Over empowerment en gemeenschap: Een praktijkonderzoek.* Van der Ros Communicatie.
- Specht, M., & Zwaard, J. van der. (2013). *Betrokken bewoners en betrouwbare overheid. Een literatuurstudie.* KenniswerkplaatsLeefbare Wijken.
- Spek, J. van der. (2010). *De kramp voorbij. Theologische noties bij zending, presentie en kerk.* Narratio.
- Steger, M. F. (2012). Experiencing meaning in life: Optimal functioning at the nexus of well-being, psychopathology, and spirituality. In P. T. P. Wong (Red.), *The human quest for meaning: Theories, research, and applications* (pp. 165-184). Routledge/Taylor & Francis Group.
- Steger, M. F., Diener, E., Oishi, S., & Tay, L. (2018). Meaning and well-being. In *Handbook of well-being.* DEF Publishers.
- Stel, J. van der. (2016, juni 8). Definitie 'gezondheid' aan herziening toe. *Medisch Contact.*
<https://www.medischcontact.nl/nieuws/laatste-nieuws/artikel/definitie-gezondheid-aan-herziening-toe>
- Stillman, T. F., Baumeister, R. F., Lambert, N. M., Crescioni, A. W., DeWall, C. N., & Fincham, F. D. (2009). Alone and without purpose: Life loses meaning following social exclusion. *Journal of Experimental Social Psychology*, 45(4), 686-694.
- Stoppels, S. (1998). Het inloopcentrum als gestalte van kerkelijke presentie, elf bouwstenen. *Praktische Theologie*, 25(1).
- Timmerman, M. (2015). *Als aan de keukentafel. Onderzoek naar professionalisering van het werk van vrijwilligers in de inloophuizen.* Lectoraat Theologie & Levensbeschouwing.
- Tromp, T. (2011). *Het verleden als uitdaging: Een onderzoek naar de effecten van life review op de constructie van zin in levensverhalen van ouderen.* Boekencentrum Academic.
- Vosman, F. (2017). Ongebreidelde zorg. Het gezondheidsconcept van Huber onder de loep. *Waardenwerk, Voorjaar*, 61-68.

- VWS. (2019). *Regeling van de Minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport van 10 december 2018, houdende wijziging van de Regeling palliatieve terminale zorg in verband met een uitbreiding van de activiteiten van de netwerken voor palliatieve zorg.* (kenmerk 1456418-184010-LZ). <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2019-1258.html#>
- Waarde, R. van. (2017). *Oog in oog: Een missiologische studie naar de betekenis van de exposurebenadering in de stedelijke context.*
- Wijsen, F. (2000). Missionaire presentie. *Vliegers: Bulletin van de Vereniging Netwerk Urban Mission*, 29, 7-12.
- Wong, P. T. P., & Fry, P. S. (Red.). (1998). *The human quest for meaning. A handbook of psychological research and clinical applications.* Lawrence Erlbaum Ass. Publishers.

Bijlagen

Bijlage 1: Vragenlijst bezoekers

1. Wie bent u/ben jij*?
2. Wilt u iets vertellen over uw/jouw* achtergrond?
3. Wat heeft u ertoe gebracht om hier als deelnemer/bezoeker* te komen?
4. Wat is voor u/jou* belangrijk/zinvol* in dit inloophuis? Kunt u/kun jij* daar voorbeelden voor geven?
5. Wat zou u/jij* het meest missen als u/jij* hier niet meer zou komen?
6. Op welke manier is het inloophuis belangrijk voor uw/jouw* medebezoekers, volgens u/jou*? Kunt u/kun jij* daar voorbeelden van geven?
7. Wat is voor u/jou* zingevend aan het bezoeken van dit inloophuis? Kunt u/kun jij daar voorbeelden van geven?
8. Zijn er zaken die u/jij* mist als het gaat om zingeving in dit inloophuis?
9. Zijn er nog ander zaken die u/jij* graag zou willen vertellen?

Bijlage 2: Vragenlijst vrijwilligers

1. Wie bent u/ben jij*?
2. Wilt u/wil jij* iets over uw achtergrond vertellen?
3. Wat heeft u/jou* ertoe gebracht om hier te werken?
4. Wat drijft u/jou* in dit werk? Kunt u/kun jij* daar voorbeelden van geven?
5. Wat maakt dat dit werk voor u/jou* belangrijk/zinvol* is? Kunt u/kun jij* daar voorbeelden voor geven?
6. Wat zou u/jij* het meeste missen als u/jij* dit werk niet meer zou doen?
7. Op welke manier denkt u/denk jij* dat dit werk zinvol is voor de bezoekers? Kunt u/kun jij* daar voorbeelden van geven?
8. Wat doet u/doe jij* om zingeving van bezoekers te ondersteunen of mogelijk te maken?
9. Wat belemmert u/ jou* als het gaat om het ondersteunen van zingeving? Wat zou u/jij* hierin nodig hebben?
10. Zijn er nog zaken die u/jij* wilt vertellen als het gaat over het werken in het inloophuis?

Bijlage 3: Vragenlijst coördinatoren

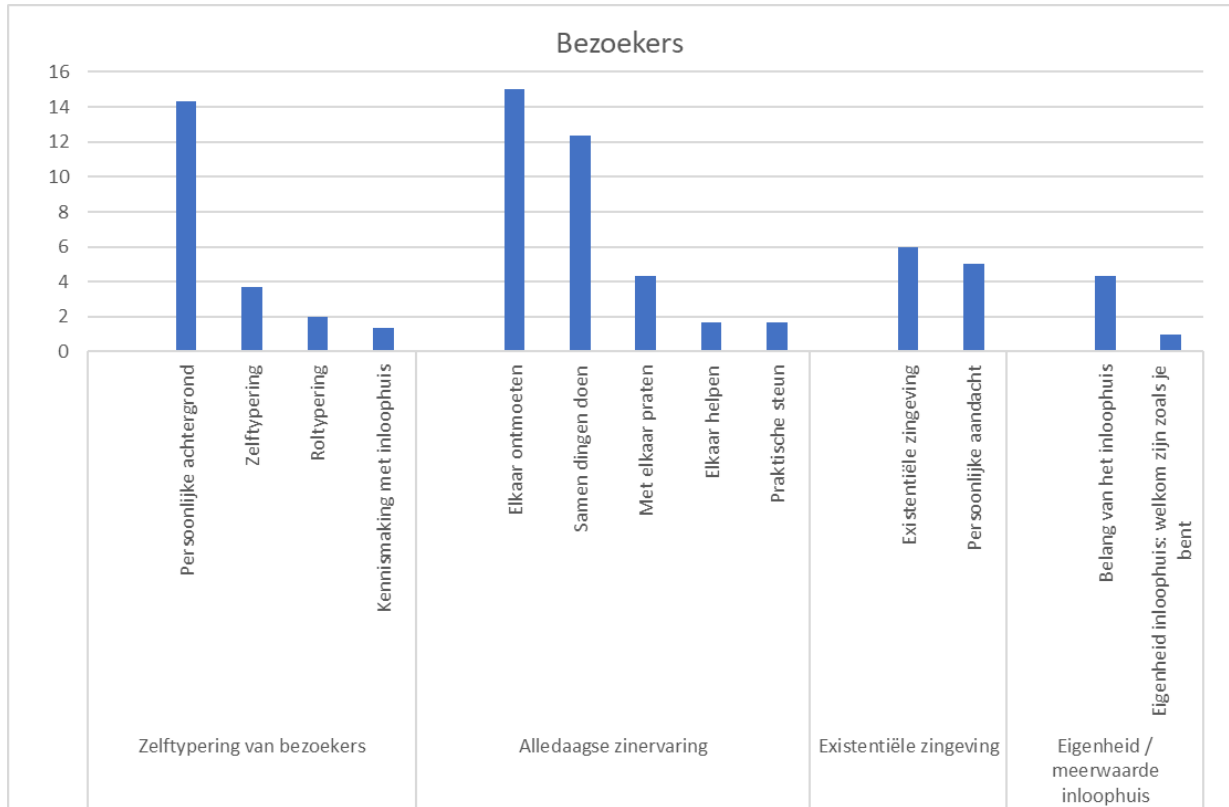
1. Wie bent u/ben jij*?
2. Wilt u/jij* iets over uw achtergrond vertellen?
3. Wat heeft u ertoe gebracht om hier te werken?
4. Wat drijft u in dit werk?
5. Wat maakt dit werk voor u belangrijk/zinvol*? Kunt u/kun jij* daar voorbeelden van geven?
6. Wat zou u het meeste missen als u dit werk niet meer zou doen?
7. Op welke manier denkt u/denk jij* dat dit werk zinvol is voor bezoekers en vrijwilligers? Kunt u/kun jij* daar voorbeelden van geven?
8. Wat doet u/doe jij* om zingeving van bezoekers en vrijwilligers te ondersteunen?
9. Gebruikt u/jij* bepaalde methoden ten aanzien van zingevingsondersteuning? Zo ja, welke?
10. Wat belemmert u/jou* als het gaat om het ondersteunen van bezoekers/deelnemers* rond zingeving. Wat hebt u/heb jij* hierin nodig?
11. Denkt u/denk jij* dat andere organisaties, zoals gemeenten, collega-instellingen, wijkteams, kerken of subsidiënten het inloophuis als zingevingspraktijk beschouwen? Zien of noemen zij zingeving als een specifiek kenmerk van het inloophuis?
12. Zijn er nog zaken die u/jij* wilt vertellen als het gaat over het inloophuis?

Bijlage 4: Codelijst bezoekers

Hoofdthema	Gem. per interview	Subthema	Gem. per interview
Belang van het inloophuis	5	Belang van het inloophuis	5
Samen dingen doen	17	Doen: Afwassen	1
		Doen: Algemeen	3
		Doen: Belangrijk	1
		Doen: Creatieve activiteit	1
		Doen: Eigen initiatief	1
		Doen: Koffie/thee drinken	2
		Doen: Meedenken over missie/visie van ander inloophuis	1
		Doen: Meehelpen	1
		Doen: Samen eten	3
		Doen: Spelletje	2
		Doen: Wijkfeest	1
Eigenheid inloophuis	1	Welkom zijn zoals je bent	1
Elkaar helpen	3	Elkaar helpen	3
Elkaar ontmoeten	16	Een band hebben	2
		Sociaal contact (belangrijk)	9
		Alledaagse gewone omgang met elkaar	2
		Warme sfeer / gezelligheid	3
Existentiële zingeving	15	Bijbelgespreksgroep	2
		Religie is geen gespreksonderwerp	1
		Religieuze activiteit	5
		Wat betekent zingeving?	1
		Niet religieus georiënteerd	2
		Zelftypering > religieus tolerant	1
		Zelftypering > religieuze vorming	3
Kennismaking met inloophuis	4	Kennismaking met inloophuis	4
		Met elkaar praten	10
Persoonlijke aandacht	8	Algemeen	1
		Gespreksonderwerp - alledaags	2
		Gespreksonderwerp - persoonlijk	7
Persoonlijke achtergrond	31	Vanuit pastor/coördinator	3
		Bij ingrijpende gebeurtenissen	2
		Ontbreekt soms	3
Persoonlijke achtergrond	31	Alleen thuis = eenzaam.	3
		Burencontact & vangnet (wel / niet)	12
		Plaats van herkomst	2
		Eenzaamheid tijdens de corona-lockdowns.	2
		Levenspartner/huwelijk	3
		Negatieve jeugdervaring	4
		Werk	3
		Wonen - algemeen	2

Praktische steun	3 Algemeen	2
	Financieel	1
Roltypering	2 Deelname	2
Zelftypering	5 Niet volledig zelfstandig functionerend	1
	Sociaal en actief persoon	4

Per kleinste eenheid, axiaal geordend

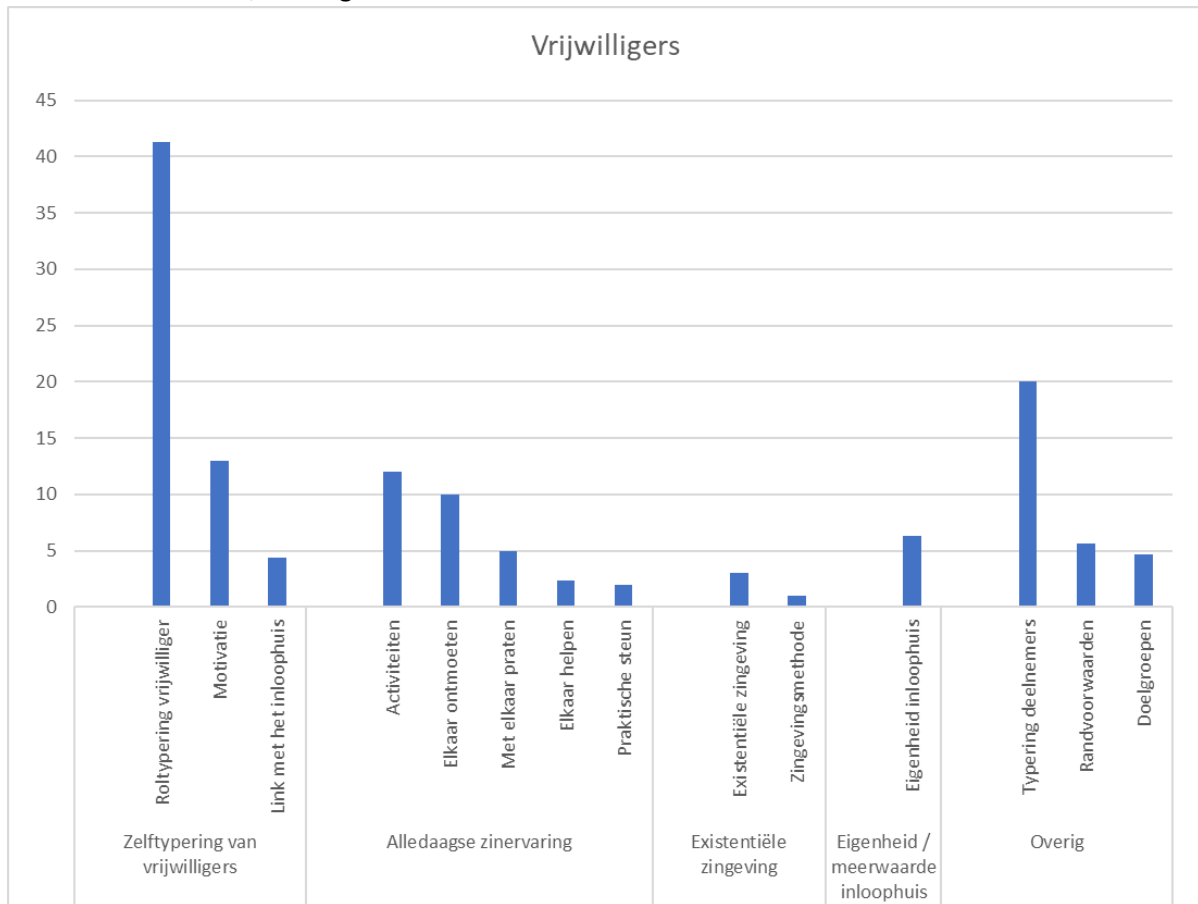

Bijlage 5: Codelijst Vrijwilligers

Hoofdthema	Gem. per interview	Subthema	Gem. per interview		
Activiteit	45	Doel > elkaar helpen	1		
		Doel > schrijftechniek verbeteren	1		
		Doel > verhalen delen	4		
		Bingo	1		
		Creatieve activiteit voor kinderen	1		
		Indoor speeltuin bezoeken	1		
		Kerst activiteit	3		
		Kinderspeelhoek	1		
		Koffie/thee drinken	1		
		Moeder-Koffiegroep	1		
		Samen eten	4		
		Schrijfactiviteit	6		
		Sinterklaasfeest	1		
		Spelletjes	1		
		Opbrengst (effect) > bekrachtigt/bevestigt deelnemers	2		
		Opbrengst (effect) > deelnemer in kracht gezet door vrijwilliger	2		
		Opbrengst (effect) > levert inzichten en gesprekken op	12		
		Opbrengst (effect) > schrijven plaatst dingen in perspectief	2		
		Doelgroep	11	Jonge moeders met migratie-achtergrond	6
				Ouderen	5
Wijkbewoners algemeen	1				
Eigenheid inloophuis	19	Afleiding & sociaal contact	3		
		Inspraak deelnemers / eigen initiatief	3		
		Laagdrempeligheid	7		
		Hoge drempel	1		
		Welkom zijn (zoals je bent)	6		
Elkaar helpen	10	Algemeen	1		
		Behulpzaam zijn	1		
		Omzien naar elkaar / betrokken zijn	8		
Elkaar ontmoeten	35	Algemeen	2		
		Binding met elkaar / vertrouwdheid	15		
		Culturele en religieuze tolerantie	8		
		Onderlinge wrijving	8		
		Respect onderling (voor persoonlijke grenzen)	2		
Existentiële zingeving	11	Aandacht voor christelijk geloof / symboliek	4		
		Kerkelijke uitvaart bij overlijden deelnemer	2		
		Rituele momenten (bijv. gebed)	5		
Kennismaking met	18	Via levensverhalen schrijven	5		

inloophuis		Door werk/opleiding	10
		Via een kennis	2
		Woont in de buurt	1
Met elkaar praten	14	Alledaagse thema's	2
		Levensverhalen	2
		Rouw & verlies	1
Motivatie	27	Behulpzaam zijn maakt gelukkig	9
		Biedt perspectief op ander werk	2
		Leuk/zinvol	8
		Opvoeding, karakter en geloof	5
		Sociaal contact	3
Zelftypering	10	Sociaal en actief persoon	10
Praktische steun	7	Praktische steun in inloophuis: algemeen	4
		Praktische steun in inloophuis: financieel	3
Randvoorwaarden	16	Budget voor en	5
		Werving deelnemers	2
		Gebrek aan diversiteit in activiteiten	3
		Tekort aan vrijwilligers	5
Roltypering vrijwilliger	126	Gewoon aanwezig zijn	4
		Aandacht bij ziekte & overlijden deelnemers	8
		Begeleiden en structureren	4
		Behulpzaam zijn	13
		Bemoedigen / bekrachtigen deelnemers	11
		Betrokken zijn	6
		Contact leggen met deelnemers	2
		Deelnemers corrigeren	8
		Deelnemers laten zijn zoals ze zijn	7
		Deelnemers verbinden	4
		Gastvrij zijn	2
		Grenzen aan persoonlijke aandacht geven	4
		Inlevingsvermogen hebben (in doelgroep)	9
		Inschatten grenzen en behoeftes deelnemer	6
		Luisterend oor zijn	4
		Persoonlijke aandacht voor deelnemers	6
		Professionele distantie	12
		Rust en orde bewaren	7
		Situaties laten zijn zoals ze zijn	7
		Vertrouwensvol zijn	2
Typering deelnemers	38	Achtergesteld/sociaal isolement	16
		Deelnemers zijn gelovig	1
		Mensen met mentale problemen	8
		Schulden	4
		Taalachterstand	8
Zingeingsmethode	5	Geen extra training/cursus nodig...	2

Per kleinste eenheid, axiaal geordend

Bijlage 6: Codelijst Coördinatoren

Hoofdthema	Gem. per interview	Subthema	Gem. per interview		
Achtergrond	6	Werkverleden/opleiding	6		
Activiteit	18	Opbrengst / effect > deelnemers kunnen vrijwilliger worden	1		
		Opbrengst / effect > geeft ontspanning & energie	1		
		Opbrengst / effect > stimuleert deelnemers	2		
		Bijbelkring (voor deelnemers)	1		
		Creatieve activiteiten	2		
		Inloop	1		
		Kerstactiviteiten	1		
		Activiteit voor kinderen	1		
		Klusgroep	1		
		Maaltijden rondbrengen in de wijk	1		
		Maatjesproject	1		
		Samen bewegen	1		
		Samen eten	1		
		Samen zingen	1		
		Schrijfgroep	1		
		Voedselbank	1		
		Doelgroep	12	Diversiteit onder deelnemers	1
				Kwetsbare wijkbewoners	5
Mensen die te maken hebben met armoede	1				
Mensen die te maken hebben met eenzaamheid	3				
Mensen met mentale problemen	2				
Existentiële zingeving	8	Aandacht voor christelijk geloof	2		
		Gebedsintenties voor deelnemers inloophuis	2		
		Geen interesse voor zingeving & levensvragen bij deelnemers	1		
		Geen religieuze gespreksinhoud met deelnemers	1		
		Kloosterbezoek	1		
Identiteit	7	Rituele momenten	1		
		Identiteit van de Stichting: christelijke identiteit - kerkelijke achtergrond	7		
Meerwaarde/eigenheid	57	aandacht en betrokkenheid	7		
		Alledaags sociale contact	3		
		Altijd geopend	1		
		Wrijving tussen deelnemers	1		
		Dynamische omgeving	1		
		Familiaire omgang in inloophuis	4		
		Hoge drempel voor nieuwe bezoekers	3		

	Inclusiviteit	4
	Inspraak deelnemers / eigen initiatief	1
	Laagdrempeligheid	3
	Langdurige verbanden	4
	Omzien naar elkaar	7
	Samenwerking met partners in de wijk	8
	Wederkerigheid	6
	Welkom zijn zoals je bent	7
Motivatie	21 Betrokkenheid bij kwetsbare doelgroep in de wijk	2
	Christelijke naastenliefde / roeping	3
	Dynamisch / afwisselend werk	2
	Iets betekenen voor mensen/de wereld om je heen	3
	Inclusieve samenleving willen creëren	8
	Omzien naar elkaar / betrokkenheid	2
	Samenwerken & dienstbaar zijn voor de wijk	2
Praktische hulp	1 Praktische hulp vanuit inloophuis: algemeen	1
Roltypering coördinator	17 Betrokken zijn vanuit het hart	1
	Deelnemers met elkaar verbinden	3
	Deskundigheid	1
	Dynamische werkwijze	3
	Mensen uitdagen/motiveren	2
	Overzicht hebben over sociale processen	2
	Persoonlijke aandacht / luisterend oor bieden	4
	Vertrouwenspersoon	1
Typering door partners in het veld	9 Doorverwijzing bij zingevingsvragen	2
	Inloophuis gezien als plek van wederkerigheid	2
	Inloophuis gezien als welzijnsorganisatie	3
	Inloophuis niet gezien als specifieke zingevingspraktijk	2
Zingevingsmethode	15 Bijbelkring (voor deelnemers)	2
	Bijbelkring (voor vrijwilligers)	2
	Gesprekskaartjes met levensvragen	1
	Meditatiecursus	1
	Pastorale gespreksvoering	2
	Presentiebenadering	1
	Thuis-bezoekproject	4
	Model van Positieve Gezondheid	3

Per kleinste eenheid, axiaal geordend

